

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI
ANABİLİM DALI**

**İNSAN HAKLARI PERSPEKTİFİNDE GIDA GÜVENLİĞİ VE
5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNDA GIDA SUÇLARI
(TCK M. 185-186)**

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Nisa Yaren OKUMUŞ

Ankara, 2023

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI
ANABİLİM DALI**

**İNSAN HAKLARI PERSPEKTİFİNDE GIDA GÜVENLİĞİ VE
5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNDA GIDA SUÇLARI
(TCK M. 185-186)**

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Nisa Yaren OKUMUŞ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Abdurrahman SAYGILI

Ankara, 2023

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI
ANABİLİM DALI**

**İNSAN HAKLARI PERSPEKTİFİNDE GIDA GÜVENLİĞİ
VE
5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNDA GIDA SUÇLARI
(TCK M. 185-186)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Abdurrahman SAYGILI**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Prof. Dr. Abdurrahman SAYGILI**
- 2- Doç. Dr. Fahri Gökçen TANER**
- 3- Doç. Dr. Hamdi Gökçe ZABUNOĞLU**

Tez Savunması Tarihi: 13.09.2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Abdurrahman SAYGILI danışmanlığında hazırladığım “İnsan Hakları Perspektifinde Gıda Güvenliği Ve 5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Gıda Suçları (TCK M. 185-186) (Ankara,2023) ” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 13.09.2023

Nisa Yaren OKUMUŞ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR CETVELİ.....	iv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM:	
İNSAN HAKLARI PERSPEKTİFİNDE GIDA GÜVENLİĞİ	3
I. GIDA VE TARİHSEL SÜREÇTE GIDA HAKKININ GELİŞİMİ.....	3
II. GIDA GÜVENLİĞİ VE TARİHSEL SÜREÇTE GIDA GÜVENLİĞİ ALANINDAKİ HUKUKİ DÜZENLEMELERE GENEL BİR BAKIŞ.....	16
III. GIDA GÜVENLİĞİ VE KAMU SAĞLIĞI.....	30
IV. GIDA GÜVENLİĞİNİN İNSAN HAKLARI PERSPEKTİFİNDE BİR DEĞERLENDİRMESİ.....	42
İKİNCİ BÖLÜM:	
5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNDA GIDA SUÇLARI (TCK 185 – 186).....	64
I. ZEHİRLİ MADDE KATMA SUÇU (TCK M.185).....	64
1. Genel Olarak.....	64
2. Hukuki Konu.....	65
3. Maddi Konu	66
4. Fail	70
5. Mağdur ve Suçtan Zarar Gören.....	79
6. Suçun Unsurları	85
a) Maddi Unsur	86
i) Genel Olarak.....	86
ii) Zehir Katmak.....	87
iii) Başka Suretlerle Bozmak	88
iv) Kişilerin Hayatını ve Sağlığını Tehlikeye Düşürmek.....	91

v) Hukuka Uygunluk Sebeplerinin Bulunmaması.....	97
b) Manevi Unsur.....	102
7. Suçun Ortaya Çıkış Biçimleri.....	106
a) Teşebbüs ve Gönüllü Vazgeçme.....	106
b) İştirak.....	109
c) İçtima.....	112
8. Suçun Muhakemesi.....	115
9. Yaptırım.....	118
II. BOZULMUŞ VEYA DEĞİŞTİRİLMİŞ GIDA VEYA İLAÇLARIN TİCARETİ (M. 186).....	120
1. Genel Olarak.....	120
2. Hukuki Konu.....	122
3. Maddi Konu.....	123
4. Fail.....	126
5. Mağdur ve Suçtan Zarar Gören.....	129
6. Suçun Unsurları	130
a) Maddi Unsur	130
i) Genel Olarak.....	130
ii) Satmak.....	132
iii) Tedarik Etmek.....	135
iv) Bulundurmak.....	137
v) Kişilerin Hayatını ve Sağlığını Tehlikeye Sokmak.....	139
vi) Hukuka Uygunluk Sebeplerinin Bulunmaması.....	142
b) Manevi Unsur.....	144
7. Suçun Ortaya Çıkış Biçimleri.....	145
a) Cezayı Ağırılaştıran Hal	145
b) Teşebbüs ve Gönüllü Vazgeçme.....	147
c) İştirak.....	149
d) İçtima.....	151
8. Suçun Muhakemesi.....	152
9. Yaptırım	154

SONUÇ	156
KAYNAKÇA	160
ÖZ	194
ABSTRACT	196

KISALTMALAR CETVELİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.y.	: Adı geçen yayın
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Bkz.	: Bakınız
CMK	: Ceza Muhakemeleri Kanunu
EFSA	: European Food Safety Authority Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi
Et AL.	: Ve diğerleri
ETCK	: Eski Türk Ceza Kanunu
FAO	: Food and Agriculture Organization of the United Nations Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FDA	: Food and Drug Administration Gıda ve İlaç İdaresi
FDCA	: Federal Food, Drug and Cosmetic Act Federal Gıda, İlaç ve Kozmetik Yasası

ICESCR : International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi

ICSMF : Uluslararası Gıda Mikrobiyolojik Spesifikasyonları Komisyonu

İYUK : İdari Yargılama Usulü Kanunu

s. : Sayfa

TCK : Türk Ceza Kanunu

TGDF : Türk Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu

WHO : World Health Organization

Dünya

Sağlık

Örgütü

GİRİŞ

Gıda, canlıların yaşamı ve sağlığı için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Ancak gıdaya olan ihtiyaç, sadece gıdaya erişebilmeye yani gıda güvencesine değil; erişilen gıdanın güvenli olmasına duyulan bir ihtiyacı da ifade etmektedir. Canlı yaşamı veya sağlığı için ciddi tehlike oluşturabilecek unsurlardan arındırılmamış gıda, açlıktan veya yetersiz beslenmeden daha vahim sonuçlara yol açabilmektedir. Bu bakımdan gıda güvenliği, temel bir insan hakkı olan gıda hakkının gerekliliklerinden biridir.

Günümüz dünyasında insan haklarının evrensel düzeyde asgari standartlarla dahi olsa sağlanabilirliği ve korunması, uluslararası toplum tarafından çeşitli sözleşmelerle ve mekanizmalarla güvence altına alınmıştır. Benzer şekilde devletler de insan haklarını tanıyan, sağlayan ve koruyan mekanizmalar geliştirmiştir. Gıda güvenliği de başta gıda hakkı olmak üzere, yaşam hakkı ve sağlık hakkıyla ilişkili olduğu gibi gıda sektörünün dünyada giderek büyüyen bir alan olması ve gıda tedarik zincirinin karmaşıklığı sebebiyle hukukun birden fazla alanında düzenlemeler gerektirmektedir. Gıda güvenliği standartlarının belirlenmesi ve bu standartların ilgili mevzuata uygun şekilde yerine getirilmesi, gıda üreticilerinin devlet tarafından denetlenmesi ve gerektiğinde idari, hukuki veya cezai yaptırımlara tabi tutulması, gıda güvenliği ihlallerinden kaynaklanan zararların tazmini gibi birçok konu, hem uluslararası hem de ulusal hukuk sistemlerinin birçok alanda düzenlemelere gidilmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Bütün bu düzenlemeler sonuçlarıyla incelendiğinde, toplumsal düzeni sağlama noktasında en etkili alanın ceza hukuku olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Zira ceza hukuku, diğer hukuki alanlardan ayrılan, suçtan önce caydırıcı ve suçtan sonra ödetici özelliğiyle “devlet ve toplum”, “birey ve toplum” ve son olarak “birey ve birey” ilişkilerinde özgün bir karaktere sahiptir.

Bütün açıklamalar ışığında, bu çalışmanın konusu, gıda güvenliğinin bir “tüketici hukuku” ya da “rekabet hukuku” problemi olarak ele alınması eğilimine bir eleştiriyile beraber gıda güvenliğinin yaşamı ve sağlığı doğrudan etkileyen özelliği göz önünde bulundurularak insan hakları perspektifinde ele alınması ve 5237 sayılı TCK ilgili 185. ve 186. maddeleri ile ilgili içtihatların bu perspektifle değerlendirilmesidir. Bu sebeple çalışmanın birinci bölümünde gıda güvenliğinin insan hakları perspektifinde ele alınması amaçlanmaktadır. Öncelikle gıdanın toplumsal bilincimizdeki karşılığına ve gıda hakkının hukuk tarihinde geldiği yere değinilecektir. Bu altyapı oluşturulduktan sonra gıda güvenliğinin ne olduğu sorusu cevaplanacak, dünyada ve Türkiye’de gıda güvenliğinin ne anlama geldiğine ve hukukun gıda güvenliği konusunda nasıl yol izlediğine yönelik açıklamalarda bulunulacaktır. Son olarak gıda güvenliğinin kamu sağlığı kavramıyla ilişkisi de ele alınarak yapılan bütün açıklamaların neticesinde gıda güvenliğinin insan hakları perspektifinde bir değerlendirmesi ortaya konacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde gıda güvenliğini sağlamak amacına hizmet edebilecek 5237 sayılı TCK m. 185-186’da düzenlenen gıda suçları, unsurları, ortaya çıkış biçimleri, muhakemesi ile yaptırımları başlıklarıyla incelenecektir. Bu bakımdan içtihatların da kaynak alınmasıyla söz konusu suçların, çalışmanın birinci bölümünde ortaya konacak olan insan hakları perspektifinin de ışığıyla uygulayıcıların bilincinde gıda güvenliği konusunda ne ifade ettiği anlaşılmaya çalışılacaktır. Söz konusu perspektifin TCK m. 185-186’da düzenlenen suçların ele alınması hususunda ne gibi değişiklikler gerektirdiği de çalışma kapsamında yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

İNSAN HAKLARI PERSPEKTİFİNDE GIDA GÜVENLİĞİ

I. GIDA VE TARİHSEL SÜREÇTE GIDA HAKKININ GELİŞİMİ

Senegal eski devlet başkanı Leopold Senghor'un dediği gibi¹, insan hakları kahvaltıyla başlar. Abraham Maslow'un kişilik oluşumu için belirli düzeyde de olsa sağlanması gerektiğini iddia ettiği ihtiyaçlar hiyerarşisinin ilk basamağını fiziksel ihtiyaçlar oluşturur.² Fiziksel ve zihinsel gelişimin beslenme yoluyla sağlanması sebebiyle gıda, insanca yaşamak noktasında temel bir ihtiyaçtır. Ancak bugün, dünyanın tüm insanlarına yetecek gıda, marketlerde mevcut olmasına rağmen yeterli gıdaya erişim sağlanamamakta; açlıktan ve yetersiz beslenmeden hayatını kaybetmiş milyonlarca insanın, medyada bir istatistik olarak yer almasından öteye gidilememektedir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) 2022 istatistik yılına bakıldığında 2000 yılından bu yana azalmakta olan yetersiz beslenme istatistiklerinin 2015 yılından itibaren yeniden yükselmeye başladığı ve özellikle COVID-19 pandemisinin ardından bu yükselişin ivme kazandığı gözlemlenmektedir. 2019 yılında yaklaşık olarak 620 milyon insan yetersiz beslenmişken 2020 yılında bu

¹ Andrew Clapham, **Human Rights: A Very Short Introduction**, Oxford University Press, Şubat 2016, s. 95.

² Gizem Sebahat Çoban, "Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kendini Gerçekleştirme Basamağında Gizil Yetenekler", **European Journal of Educational and Social Sciences**, 2021, 6 (1), s. 112.

sayı 730 milyona, 2021’de ise 770 milyona çıkmıştır.³ Bu sayının dünya nüfusunun yüzde 10’una tekabül ettiği düşünülürse, gıda hakkını ve daha büyük bir perspektiften de yaşam hakkı ile sağlık hakkını korumak üzere kurulmuş mekanizmaların ve imzalanmış sözleşmelerin, her on kişiden birisi için etkisiz kaldığını söylemek yerinde olacaktır.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde “besin”⁴ olarak karşılığını bulan gıdanın yegane fonksiyonu, canlı hayatın sürdürülebilmesi için gerekli fiziksel ve zihinsel gelişimi sağlaması da değildir. Gıda aynı zamanda sosyalleşmede, kimliğin ve kültürün ortaya konmasında, psikolojik ve bilhassa ekonomik refahın belirlenmesinde vazgeçilmez bir ölçüttür.

Gıdaya dair bahsedilen bütün kanaatler ve ona duyulan ihtiyaç, kolektif bilinçte ve hatta insan dnasında kodlu olmasına rağmen, hukuki düzlemde gıdanın tanımı düşünsel sınırların ötesine geçmektedir. Türk hukukunun da gıda hakkıyla ilgili düzenlemelerde esas aldığı 28.01.2002 tarihli 178/2002 sayılı AB ve Avrupa Parlamentosu Konsey Tüzüğü’nün ikinci maddesi uyarınca ‘işlenmiş, kısmen işlenmiş veya işlenmemiş’, insanlar tarafından yutulması amaçlanan veya makul olarak yutulması beklenen herhangi bir madde veya ürün, gıda olarak değerlendirilmektedir. Gıdanın üretimi, hazırlanması veya işlenmesi sırasında gıdaya kasıtlı olarak dahil edilen su dahil olmak üzere içecek, sakız ve herhangi bir madde de bu tanımın içerisine

³ FAO, **World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2022.**

⁴ TDK.

girmektedir.⁵ Söz konusu tüzük ile gıda yasasının genel ilkeleri ve gereklilikleri ortaya konmuş, Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi (EFSA) kurulmuş ve gıda güvenliğinin sağlanmasına ilişkin prosedürler belirlenmiştir.

Söz konusu tanım, hukuki anlamda neyin gıda olarak değerlendirileceği konusunda bir fikir vermesine rağmen kafa karışıklıklarına da sebep olabilmektedir. 178/2002 sayılı tüzüğün ikinci maddesinde gıda, yutulması amaçlanan ya da yutulması beklenen maddeler olarak belirtilmiştir. İspanyol hukukuna göre gıda maddesini besleyici, keyif verici ya da diyetel işleviyle tanımlanmaktadır. Ancak Avrupa

⁵ 28.01.2002 tarihli 178/2002 sayılı AB ve Avrupa Parlamentosu Konsey Tüzüğü'nün ikinci maddesinin devamında “gıda” kavramının neyi kapsamadığı da sayılmıştır. Bunlar; “yem, insan tüketimi için piyasaya arz edilmedikçe canlı hayvanlar, hasat öncesi bitkiler, Konsey Direktifleri kapsamındaki tıbbi ürünler, kozmetikler, tütün ve tütün ürünleri, 1961 tarihli Birleşmiş Milletler Narkotik İlaçlar Tek Sözleşmesi ve 1971 tarihli Birleşmiş Milletler Psikotrop Maddeler Sözleşmesi anlamında narkotik veya psikotrop maddeler ile kalıntılar ve kirleticiler” olarak sayılabilir. Türk hukukunda da gıda, 178/2002 sayılı tüzüğe paralel olarak tanımlanmıştır. 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun 3. maddesinin 24. fıkrası uyarınca: “gıda, doğrudan insan tüketimine sunulmayan canlı hayvanlar, yem, hasat edilmemiş bitkiler, tedavi amaçlı kullanılan tıbbi ürünler, kozmetikler, tütün ve tütün mamulleri, narkotik veya psikotropik maddeler ile kalıntı ve bulaşanlar hariç, insanlar tarafından yenilen, içilen veya yenilmesi, içilmesi beklenen işlenmiş, kısmen işlenmiş veya işlenmemiş her türlü madde veya ürün, içki, sakız ile gıdanın üretimi, hazırlanması veya muameleye tabi tutulması sırasında kullanılan su veya herhangi bir maddedir.”

Konseyinin bir üyesi olduğu ve tüzük maddesinin de kabul edildiği göz önünde bulundurulduğunda soluma, deri bandı veya damar yoluyla vücuda alınabilecek besleyici, keyif verici ya da diyetset maddeler bakımından nasıl bir yol izleneceği sorusu gündeme gelmektedir. Aynı maddenin devamında kozmetiklerin gıda tanımından çıkartılması sebebiyle, rujların nasıl bir hukuki değerdendirmeye tabi tutulacağının da bir sorun haline geldiği dile getirilmektedir.⁶

Gıdanın tanımlanması, gıda hakkında bahsedebilmek için öncül bir gerekliliktir. Gıdanın hayatı sürdürmedeki vazgeçilmezliği, onun bir insan hakkı haline gelmesine zemin hazırlamıştır. Kendini gerçekleştirebilmek için karşılanması gereken ihtiyaçlar listesinde ilk beşte sayılacak gıda hakkı, insan hakları metinlerinde kendine yer bulmuştur. Bu konuda incelenebilecek ilk metin 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesidir. Her ne kadar Beyannamede doğrudan gıda hakkında bahsedilmemekte ise de 25. maddede uygun bir hayat seviyesi için herkesin ihtiyaç duydukları arasında yiyecek de sayılmıştır.

1966 kabul tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi⁷ de 11. maddesiyle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine paralel olarak taraf devletlere herkes için beslenme dahil yeterli bir yaşam düzeyi hakkı tanınması⁸

⁶ Mehmet Maden, “Gıda Ceza Hukukunun Bazı Temel Kavramları ve Genel Yapısı Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme”, **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi-Journal of Penal Law and Criminology**, 2019, 7(1), s. 73-74.

⁷ Çalışmanın devamında ICESCR (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) olarak anılacaktır.

⁸ BM Genel Kurulu, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, 11. madde.

ödevi yüklemiştir. Ayrıca bilimsel ve teknik gelişmelerle doğal kaynakların etkin biçimde kullanılması yoluyla gıda ve gıda sektörü sistemlerinin geliştirilmesini ve gıda stoklarının dengeli dağılımı konusunda tedbirler alınmasının da önü açılmaktadır.

1979 yılında kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 12. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca taraf devletlere, kadınlara hamilelik ve emzirme döneminde yeterli beslenmeyi sağlama ödevi yüklenmiştir.⁹ Bu madde, yetersiz beslenmenin anne ve çocuk ölümlerine sebep olması sebebiyle önem taşımaktadır.

Görülebileceği üzere her üç metinde de gıda veya beslenme, tek başına bir hak olarak düzenlenmemekle beraber yeterli bir yaşam düzeyi için gerekliliğinin vurgulanması ve bununla ilgili tedbirlere değinilmesi, gıda hakkının uluslararası hukukta temelini bulduğu çıkarımına ulaştırmaktadır. Ancak uluslararası toplumun dönemsel şartları, gıda hakkının sağlanmasının devletlerin kaynaklarına bağlı olması ve bireylerin açlıktan mağdur oldukları durumda başvurabilecekleri uluslararası mekanizmaların yokluğu sebepleriyle, bu vurgular sembolik kalmıştır.¹⁰

1980'li yıllarla beraber gıda hakkının, uluslararası hukukta görünürlüğü artmıştır. BM Gıda Hakkı Özel Raportörü Asbjorn Eide'nin hazırlamış olduğu 1984

⁹ BM Genel Kurulu, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women - CEDAW).

¹⁰ Rabia İlay Akbulut Peerzada, **Uluslararası Hukukta Gıda Hakkı**, Onikilevha Yayıncılık, İstanbul, Kasım 2021, s. 79.

tarihli “Bir İnsan Hakkı Olarak Gıda” raporuyla beraber, gıda hakkı, yaşam düzeyi için gerekliliğin ötesinde, tek başına bir hak olarak BM gündeminde yer almıştır. Rapor, açlığın nedenlerini kapitalizmin ekonomik, sosyal ve politik dinamikleri ve dünya ekonomik sisteminin doğasında görerek hem teorik hem de pratik anlamda insan hakları alanındaki yasal argümanları ele almaktadır.¹¹

1996 yılında gerçekleşen Dünya Gıda Zirvesi ile beraber gıda hakkı kavramı, açlığa karşı korunmayı içine alan “yeterli gıdaya erişim hakkı” şeklinde daha somut bir içeriğe kavuşmuştur. Bu değişiklik, gıda hakkını kullanmada daha etkili bir yol açması nedeniyle önemlidir. Katılımcı devletler, ICESCR’ye ilaveten herkesin besleyici ve sağlıklı gıdaya erişim hakkı olduğunu teyit eden bir bildirgeyi de kabul etmiş ve böylece, *“herkes için açlığı ortadan kaldırmaya ve gıda güvencesini sağlamaya yönelik siyasi iradelerini ve ortak ulusal bağlılıklarını sürekli bir çabayla ortaya koyacaklarına dair”* taahhütte bulunmuşlardır.¹² Beslenme ihtiyacını sağlığın temeli olarak vurgulayan Zirvede, gıda güvencesi, çeşitli unsurlar üzerinden tanımlanmıştır.¹³ Buna göre, gıda güvencesi, gıdanın sağlanabilirliği (availability), gıdadan faydalanım (utilization), gıdaya fiziksel ve ekonomik erişim (access) ile bu üç unsurun istikrarının (stability) aynı anda mevcut olması anlamına gelmektedir.

1996 yılında Dünya Gıda Zirvesinde üzerinde uzlaşılan bu taahhüt ve tanımların ardından 1999 yılında ICESCR’yi yorumlamak ve uygulamakla görevli komite

¹¹ Rabia İlay Akbulut Peerzada, a.g.e., s. 79.

¹² Framework law on the right to food and food sovereignty, Latin American and Caribbean Parliament, Panama City, 2018.

¹³FAO, Report of the World Food Summit, 1996.

tarafından Genel Yorum 12 yayınlanmıştır. Bu metinde gıda hakkı üzerine şimdiye dek yapılan çalışmaların bir özeti verilerek devletlerin afet zamanları dahil olmak üzere sürekli olarak açlığı azaltmak ve hafifletmekle ilgili yükümlülüğü olduğu vurgulanmakta, gıda hakkının tanımında kullanılan uygunluk (adequacy), sürdürülebilirlik (sustainability) gibi unsurların nasıl yorumlanacağı konusunda yol gösterilmekte ve devletin hangi durumlarda gıda hakkını sağlama yükümlülüğünü yerine getirmemiş sayılacağına yönelik bazı durumlar tartışılmaktadır.¹⁴

2000 yılı Nisan ayında BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından Gıda Hakkı Özel Raportörlüğünün kurulmasıyla beraber, gıda hakkının ulusal mevzuatta ne şekilde ele alındığı, gıda hakkının sağlanmasındaki sorunların çeşitliliği ve varsa benzerlikleri, devletlerin bu konuda neler yapabileceğine yönelik raporlar tutulmaya başlanmıştır. Söz konusu raporlama faaliyetleri, raportörlerin doğrudan ülkelere giderek yani sahaya inerek yaptığı gözlem ve tespitlerden oluştuğu için önem arz etmektedir.¹⁵

2002 yılında 3. Dünya Gıda Zirvesinde devletlerin gıda hakkını sağlamaya yönelik yükümlülüklerini yerine getirmek için faydalanabilecekleri bir rehber hazırlanması konusunda anlaşılmış, 1974 yılında FAO bünyesinde kurulmuş olan Dünya Gıda Güvencesi Komitesi ile işbirliği içerisinde gıda güvencesinin kümülatif olarak yerine getirilebilmesi için birtakım rehber ilkeler hazırlanmış ve FAO üyesi

¹⁴ Metin için bkz: CESCR General Comment No. 12: The Right to Adequate Food (Art. 11) Adopted at the Twentieth Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, on 12 May 1999 (Contained in Document E/C.12/1999/5), Office of the High Commissioner For Human Rights.

¹⁵ BM, Gıda Hakkı Özel Raportörlüğü.

devletler tarafından 2004 yılında kabul edilmiştir.¹⁶ Söz konusu yönerge bağlayıcı olmamakla beraber, eşitlik de dahil olmak üzere ayrımcılık yapmama, katılım ve kapsayıcılık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü ve tüm insan haklarının evrensel, bölünmez, birbiriyle ilişkili ve bağımlı olduğu ilkelerini göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir.

2009 tarihli Dünya Gıda Güvencesine İlişkin Roma Deklarasyonu, gıda güvencesinin unsurlarını da belirlemiştir.¹⁷ Buna göre herkesin güvenli, yeterli ve besleyici gıdaya erişim hakkı dile getirilmiş; gıda güvencesinin sağlanabilmesi için fiziksel ve ekonomik satın alınabilirlik, gıda bağımsızlığı, mevsimsel ve hava şartlarına dayanıklılık ve üretim artışının sürdürülebilirliği şart koşulmuştur. Roma Deklarasyonu ile ilan edilen bu şartlar, 1996 yılında “ne” olduğu belirlenen gıda güvencesinin “nasıl” kısmına karşılık gelmektedir. Deklarasyon her devleti, gıda güvencesinin sağlanması bakımından gıdayı bir temel insan hakkı olarak sağlamak ve açlığı, yetersiz beslenmeyi ve gıda kıtlığını ortadan kaldırmak için acil eylemde bulunma sorumluluğuna sahip kılmaktadır.¹⁸

¹⁶ FAO, Voluntary Guidelines to Support the Progressive Realization of the Right to Adequate Food in the Context of National Food Security.

¹⁷ FAO, World Summit on Food Security. Draft declaration of the world summit on food security, Rome, 2009,s.3.

¹⁸ Olena M. Batyhina, Bogdan V. Derevyanko, Tetiana V. Khailova, “Food Security As A Guarantee Of The Realization Of The Right To Human Health”, **Wiad Lek.** 2021;74(11 cz 2), s. 3074.

1 Nisan 2016 tarihinde BM Genel Kurulunun “2016’dan 2025’e Beslenme Eylemi On Yıllık Planı” adı altında kabul ettiği karar uyarınca dünya çapında açlığı sona erdirmek ve yetersiz beslenmeyi ortadan kaldırmak için yoğunlaştırılmış eylemi tetiklemek ve dünyanın neresinde, kim olursa olsun tüm insanlar için daha sağlıklı ve daha sürdürülebilir beslenmeye evrensel erişimi sağlamak amacı açıklanmıştır.¹⁹ Buna göre, devletler 2025 yılı için ulusal beslenme hedefleri ve uluslararası kabul görmüş göstergelere dayalı kilometre taşları belirlemeye çağrılmış, diğer mikro besin eksikliklerinin yanı sıra beş yaşın altındaki çocuklarda yetersiz beslenme, bodurluk, zayıflık, zayıflık ve kiloluluk, kadın ve çocuklarda anemi sorununu ele alma konusundaki birincil rol ve sorumluluklarını yerine getirme, aşırı kilo ve obezitedeki artış trendlerini tersine çevirme ve tüm yaş gruplarında diyetle ilişkili bulaşıcı olmayan hastalıkların yükünü azaltma taahhüdünde bulunmaları talep edilmiştir. Sürecin

¹⁹ WHO, General Assembly proclaims the Decade of Action on Nutrition, 01.05.2016. Eylem planının ilk yarı dönemi olan 2020 yılında Ara Dönem ngr Raporu yayınlanmış, rapora göre altı adet eylem alanı belirlenmiştir. Bunlar; sağlıklı beslenme için sürdürülebilir ve esnek gıda sistemleri, temel beslenme faaliyetlerine evrensel bir ereve sağlayacak uyumlu sağlık sistemleri, sosyal koruma ve beslenme eğitimi, daha iyi beslenme için ticaret ve yatırım, her yaşta beslenme için güvenli ve destekleyici bir ortam ile beslenme bakımından güçlendirilmiş bir yönetim ve hesap verilebilirlik mekanizmalarıdır. Bu bakımdan gözlemlenen problemler etkili ittifakların kurulması, sektörler arası bir yaklaşımın benimsenmesi, politika tutarlılığı, beslenme eğitimi ve istihdamı bakımından devletlerde ulusal kapasite oluşturulması, beslenme verilerinin daha elverişli şekilde toplanabilmesi ve işlenebilmesinin sağlanması ile finansman ve uygulamanın hızlandırılması gerekliliğidir. Raporun tamamı için bkz: BM, Decade of Action on Nutrition 2016-2025, Mid-term Review Foresight Paper, 2016-2025.

takibinin, BM Genel Sekreteri tarafından FAO ve WHO'dan her iki yılda bir BM Genel Kuruluna ilerleme raporları sunulmasıyla gerçekleşmesi kararlaştırılmıştır.

Bütün bu incelemeler ışığında gıda hakkının uluslararası alanda ve insan hakları hukuku özelinde tarihsel gelişim sürecinin; hakkın uluslararası alanda sembolik de olsa tanındığı, hakkın içeriğinin ve unsurlarının ortaya konduğu ve hakkın sağlanması açısından uluslararası toplumun somut eylem planlarıyla ilgili başvuru mekanizmalarını ortaya koyarak harekete geçtiği üç evreye ayrıldığını söylemek yerinde olacaktır.²⁰

Gıda hakkının ulusal hukuk sistemleri bakımından nasıl ele alındığı konusunda da, dört ana eğilimin mevcut olduğu gözlemlenmektedir. Bu eğilimler gıda hakkının doğrudan anayasada düzenlenerek benimsenmesi, gıda hakkı veya gıda güvenliği hakkında bir çerçeve yasanın kabul edilmesi, alansal mevzuatın yeterli gıdaya ulaşma hakkını teşvik etmesinin sağlanması ve son olarak, gıda hakkının ihlali durumunda mahkemeye veya başka bir bağımsız kuruluşa şikayette bulunma ve uygun başvuru ile çözüm yollarına başvurma konusunda devlet tarafından garanti edilen bir olanağın varlığıdır.²¹

Gıda hakkının doğrudan anayasada düzenlenmesi kriteri, esas olarak geniş yorumlanmıştır. Bu bakımdan gıda hakkı, 2010 yılından itibaren Nijer Cumhuriyeti

²⁰ Rabia İlay Akbulut Peerzada, a.g.e., s. 78.

²¹ Margret Vidar, Yoon Jee Kim, Luisa Cruz, **Legal Developments In The Progressive Realization Of The Right To Adequate Food Thematic Study 3. Development Law Branch.** FAO Legal Office. 2014.

Anayasasının 12. maddesi ile sağlıklı ve yeterli gıda arzı ile içme suyu haklarının düzenlenmesi gibi anayasada açıkça düzenlenebilir.²² “Gıda” veya “beslenme” ifadelerine açıkça atıfta bulunulmasa bile, gıda hakkını zımni olarak içeren başka insan haklarının tanınmasıyla da anayasal anlamda hakkın tanınması mümkündür. Örneğin yeterli beslenmenin insan yaşamı için elzem olmasından ötürü, uygun yaşam standardına sahip olma hakkı hukuken gıda hakkını içerir şekilde kabul edilmektedir. Arjantin, Ermenistan, Belçika, Küba, Japonya gibi devletlerin anayasaları bu noktada örnek verilebilir.²³ Bazı devletler ise, beslenme hakkının gerçekleştirilmesini ve herkes için yeterli beslenmenin sağlanmasını anayasada insan haklarını tanımlayan maddeler arasında saymaktansa doğrudan devletin yükümlülüğü olarak kabul etmiştir. Avusturya, İsviçre, İran, Hindistan bu devletler arasında olup Ermenistan ve Nijerya gibi bazı devletler, gıda hakkını doğrudan tanımanın yanında bu eğilimi içeren maddeler de düzenlemiştir.²⁴ Gıda hakkının anayasal kabulü kriterinin geniş yorumlanması konusunda bahsedilebilecek son yöntem de, uluslararası anlaşmaların onaylanmasından kaynaklanan uluslararası yükümlülüklerin anayasa tarafından iç hukukta kabul edilerek ulusal düzeyde işler hale getirilmesidir. Bu bakımdan uluslararası bir sözleşmenin kabul edilmesi ve uluslararası hukukun iç hukuk rejimi içinde tanınması, gıda hakkının anayasal düzeyde korumaya sahip olmasını sağlamaktadır. Türk hukukunda da, gıda veya beslenme hakkı anayasada açıkça düzenlenmemiştir. Usulünce yürürlüğe konulmuş uluslararası sözleşmelerin T.C. Anayasası m. 90/5 hükmü uyarınca kanun hükmünde sayılması ve 23 Aralık 2003 tarihinde ICESCR’nin yürürlüğe girmesi sayesinde,

²² Kaynak rapora göre 2014 yılı itibariyle 29 devletin anayasasında gıda hakkı açıkça düzenlenmektedir. Listeyi görebilmek için bkz. Margret Vidar, Yoon Jee Kim, Luisa Cruz, a.g.e. s. 2-3.

²³ Margret Vidar, Yoon Jee Kim, Luisa Cruz, a.g.e. s. 3.

²⁴ Margret Vidar, Yoon Jee Kim, Luisa Cruz, a.g.e. s. 4.

Türkiye, gıda hakkına anayasal koruma sağlamış devletlerden biri olma özelliği taşımaktadır.

Gıda hakkı veya gıda güvenliği hakkında kurumsal bir çerçeve yasa kabul ederek koruma yolunun seçen ülkelere Guatemala Cumhuriyeti, Endonezya Cumhuriyeti, Birleşik Meksika Devletleri, Nikaragua Cumhuriyeti örnek verilebilir. Bölgesel düzeyde 2018 tarihinde Latin Amerika Parlamentosu, “Gıda, Gıda Güvenliği ve Gıda Egemenliği Hakkına İlişkin Bölgesel Çerçeve Yasası” adı altında bir çerçeve yasa kabul etmiştir.²⁵

Değinildiği üzere bazı ülkeler de sektörü düzenleyen mevzuatın, gıdaya erişimin ve gıda güvenliğinin sağlanabileceği şekilde düzenlenmesi yöntemini benimsemiştir. Alansal mevzuatın bu yönde düzenlenmesi, söz konusu hakların sağlanması konusunda ekonomik altyapıyı sağlaması ve daha somut bir uygulama ortaya konması bakımından oldukça önem arz etmektedir.²⁶ Sektörel gıda mevzuatına bir örnek, Amerika Birleşik Devletleri'nin 2016 tarihli Küresel Gıda Güvenliği Yasasıdır. Yasa, beslenme kavramını “dinamik ve sıhhatli bir hayat için gerekli ihtiyaçları karşılayan yeterli gıdaya erişimi, kullanımı ve istikrarı” şeklinde tanımlamaktadır.²⁷

²⁵ İncelemek için bkz: Latin Amerika Parlamentosu, Gıda, Gıda Güvenliği ve Gıda Egemenliği Hakkına İlişkin Bölgesel Çerçeve Yasası.

²⁶ FAO, Right to food making it happen, 2011, s. 24.

²⁷ ABD Senatosu, Küresel Gıda Güvenliği Yasası, 2016.

Gıda hakkının bir insan hakkı olarak korunmasının ve uygulanmasının dördüncü ve son yolu, hakkın ihlali nedeniyle bir mahkemeye veya başka bir bağımsız kuruluşa şikayette bulunma ve uygun başvuru ile çare yollarını elde etme konusunda devlet garantisinin sağlanmasıdır. Örneğin, Khosa & Ors'un Sosyal Kalkınma Bakanına karşı Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesinde açtığı davada mahkeme, çocukların bakımı için gıda hibesi yardımını da içeren sosyal yardım mevzuatının Güney Afrika'da yasal olarak ikamet eden herkese değil de sadece Güney Afrika vatandaşlarına sosyal yardımlar sağlanmasını, ayrımcılık yapmama yükümlülüğünü ihlal olarak değerlendirmiştir.²⁸ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesinin önüne gelen Sawhoyamaxe topluluğu v. Paraguay davası da topluluk üyelerinin atalarından gelen mülkiyet hakkının sağlanması konusunda Paraguay devletinin yükümlülüklerini yerine getirmemesiyle ilgilidir. Yerli topluluk ve üyelerinin bölgesel haklara ilişkin taleplerinin 1991 yılından kararın verildiği tarihe kadar beklemede olması sebebiyle tatmin edici bir çözüme ulaşılamamıştır. Bu durum da, yerli topluluğun hayatta kalmasını zorlaştırmış ve bütünlüğünün sağlık, barınma ve beslenme konusunda sürekli tehdit altında olmasına sebebiyet vermiştir. Dava tanığı olarak dinlenen topluluk üyeleri, toprak mülkiyeti kendilerine sağlanmadığı için tarım yapamadıklarını ve gıda bakımından dışarı bağımlı hale geldiklerini ifade etmiştir. Mahkeme, Paraguay devletinin Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesini, Sawhoyamaxe topluluğu aleyhine ihlal ettiğini tespit etmiştir.²⁹ Bu kararlar sayesinde doğrudan gıda hakkı olmasa da sosyal yardım, sağlık hakkı veya mülkiyet hakkı gibi başka haklar vasıtasıyla gıda hakkının da korunmasını sağlayacak bir içtihat oluşturulmasının önü açılmıştır.

²⁸ Khosa & Ors v. Sosyal Kalkınma Bakanı, Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, 2004.

²⁹ Sawhoyamaxe Topluluğu v. Paraguay, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 29.03.2006.

II. GIDA GÜVENLİĞİ VE TARİHSEL SÜREÇTE GIDA GÜVENLİĞİ ALANINDAKİ HUKUKİ DÜZENLEMELERE GENEL BİR BAKIŞ

Türkçe literatürde isabetli olarak, *food security* kavramına karşılık gıda güvencesi, *food safety* kavramına karşılık olarak da gıda güvenliği ya da güvenilirliği ifadelerinin kullanıldığı görülmekle beraber, çalışma kapsamında başvurulmuş birçok kaynakta bu iki terimin birbirine karıştığı hatta yer yer gıda güvenliği kavramının doğrudan gıda güvencesi yerine kullanıldığı dikkat çekmiştir. Bu sebeple çalışmanın bu kısmında gıda güvencesi ile gıda güvenliği konularında daha ayrıntılı incelemelere geçilmeden önce, bu iki kavramın dilsel karşılıkları üzerinden karşılaştırmalarla net bir ayırım ortaya koyma gerekliliği söz konusudur.

İngilizce kaynaklarda gıda güvencesi, *food security* olarak karşımıza çıkmaktadır. İngilizce’de *security* kavramı *protection* yani koruma veya “*being safe*” yani güvende olma olarak kendisine karşılık bulmakta, daha geniş bir ifadeyle bir şeyi ya da kişiyi tehlikelere karşı korumaya yönelik faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Gıda güvenliği ise *food safety* karşılığını almaktadır. *Safety* kavramının sözlüklerdeki anlamlarına baktığımız zaman da “zarardan veya tehlikeden güvende olma durumu” anlamına geldiği görülmektedir.³⁰ Doğal olarak ilk bakışta bu iki kavramın pek farklı anlamlara gelmediği sonucuna ulaşılmaktaysa da kelimelerin kullanım alanlarına bakıldığında zaman aradaki fark daha net ortaya çıkmaktadır. Örneğin *security* kelimesinin isim olma ekinde ayrılmış hali olan *secure* fiili ya da “*securing something*” ifadesi bir şeyi muhafaza etmek, güvence altına almak, sağlamak anlamına gelirken, *safety*

³⁰ Bkz. Oxford Learning Dictionaries ve Cambridge Dictionary.

kelimesinin yalın hali olan *safe*, bir hali, özellikle de güvende ya da güvenli olma halini ifade etmektedir. Bu bakımdan *food security*, gıdanın sağlanması veya gıdaya erişim olarak basitçe tanımlanabilecekken *food safety* ise gıdanın güvenli ya da güvende olması anlamına gelmektedir.

Alman literatüründe *food security* kavramının *Ernährungssicherung*³¹ olarak karşılık bulurken, *food safety* kavramının *Lebensmittelsicherheit*³² olarak karşılık bulduğu görülmektedir. Burada da kelime anlamları incelendiğinde *sicherung* ve *sicherheit* kelimelerinin “güven” anlamına gelen *sicher* kelimesinden geldiği anlaşılmakta ancak gıda güvencesi için *ernährung* yani beslenme kavramı kullanılırken gıda güvenliği için *lebensmittel* yani gıda maddeleri kavramının kullanılması, aradaki farkın net bir şekilde çizilmesini sağlamaktadır.³³ Zira gıda güvencesi, daha genel bir konsept olarak beslenmenin ya da beslenmeye erişimin sağlanabilmesi ve bunun için başvurulabilecek eylemleri ifade ederken, gıda güvenliği gıda maddelerinin güvenliğini ifade etmekte ve daha teknik bir alanı oluşturmaktadır.

1948 tarihinde sağlıklı ve refah bir hayat seviyesi için yiyeceğin de esas sayılması ile beraber İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde kendine yer bulan gıda hakkı, zamanla içeriği netleştirildikçe ve özellikle de gıda güvencesinin tanımının yapılmasıyla kavramsal bir varlığa sahip olmaya başlamıştır. FAO’nun 2001 tarihli “Dünyada Gıda Güvensizliğinin Durumu” raporunda gıda güvencesi; herkesin aktif,

³¹ Bkz. Almanya Federal Hükümet internet sitesi.

³² Bkz. Almanya Federal Gıda ve Tarım Bakanlığı internet sitesi.

³³ Langenscheidt Wörterbuch,

sağlıklı bir yaşam için isteklerini ve gereksinimlerini karşılayan beslenmeye elverişli gıdaya her zaman erişebilmesi olarak tanımlanmıştır.³⁴ Tanımdan da görülebileceği üzere gıda güvencesinin sağlanması için de gıdanın güvenliği bir nevi alt gerekliliktir. Bu bakımdan gıda güvencesi, gıda güvenliğini de kapsamaktadır. Bu husus 2009 tarihli Dünya Gıda Güvencesine İlişkin Roma Deklarasyonunda herkesin güvenli, yeterli ve besleyici gıdaya erişim hakkı olduğunun hükme bağlanmasıyla uluslararası hukukta karşılık bulmuştur.³⁵

Gıda güvencesi yani yeterli beslenme mevcut olmadığı sürece insanın gelişiminden bahsedilemeyeceği gibi, gıdanın güvenliği sağlanamadıkça da yeterli beslenmeden söz edilmesi mümkün değildir. Ayrıca gıda güvencesi, insanlara gıdanın nasıl ulaştırılabileceği ve daha ziyade açlık karşısında nasıl bir politika izleneceği üzerinde dururken gıda güvenliği, doğrudan gıdanın veya gıda maddelerinin insan sağlığına uygun ve sağlıklı geliştirici şartlar taşıması için gerekli birtakım bilimsel tabanlı zorunlulukları dile getirmek için kullanılmaktadır.

1996 yılında yapılan Dünya Gıda Zirvesinin sağlığın tartışılmaz gereksinimi olarak beslenme ihtiyacının altını çizmesi üzerine gıda güvencesinin dört unsurlu bir tanımı yapılmıştır. Buna göre gıda güvencesi, üretim ve tüketim bakımından **yeterli** gıdanın ekonomik ve fiziksel olarak *erişilebilir* olması ve söz konusu gıdadan *faydalanımın* ekonomik faktörler, hava koşulları, politik atmosfer vb. sebeplerden

³⁴ FAO, The State Of Food Insecurity In The World, 2001.

³⁵ FAO, World Summit on Food Security. Draft declaration of the world summit on food security, a.g.y., s.3.

bağımsız olarak *istikrarlı* bir şekilde gerçekleşmesi anlamına gelmektedir.³⁶ TGDF tarafından 2011 yılında yayınlanan “Çiftlikten Çatala Gıda Güvenliği” raporu uyarınca Türkiye de gıda güvencesini Dünya Gıda Zirvesinden çıkan dört unsurlu tanıma paralel olarak tanımlamıştır. Bu unsurlar; insanlar için yeterli gıdanın her düzeyde sağlanabilmesi (sağlanabilirlik), yeterli gıdaya her ihtiyacı olanın adil olarak ulaşılabilmesi (yeterlilik ve erişilebilirlik), güvenli gıdanın insan onuruna yakışır şekilde sağlanması (kabul edilebilirlik) ve bugünkü üretim faaliyetlerinin gelecek nesillerin ihtiyaçları da gözetilecek şekilde sürdürülebilir (sürdürülebilirlik) olmasıdır.³⁷

1994 yılında, eski adıyla Ryerson Üniversitesi olan Toronto Metropolitan Üniversitesi bünyesinde kurulan Gıda Güvencesi Çalışmaları Merkezi (CSFS) de gıda güvencesinin bu dört unsurlu tanımını genişletmiş ve 2015 yılında “Gıda Güvencesinin Beş A’sı” başlığıyla unsur sayısını beşe çıkarmıştır. Bunlar; her zaman ve herkese gıdanın sağlanabilirliği (availability), her zaman ve herkes tarafından gıdanın ekonomik ve fiziksel erişilebilirliği (accessibility), gıdanın insanların haysiyetinden, öz saygısından veya insan haklarından taviz vermeden üretilmesi yoluyla kültürel olarak kabul edilebilirliği (acceptability), gıdanın besleyici, güvenli ve çevresel açıdan sürdürülebilir yöntemlerle üretilmiş olma bakımından uygunluğu (adequacy) ile gıda güvencesinin sağlanması yolunda politikalar ve yöntemler (agency) olarak tanımlanmaktadır.³⁸ Bu bakımlardan gıda güvencesi, gıdanın niteliği üzerinde durmakla beraber asıl olarak beslenmenin sağlanması ve bu sağlayışın hangi şartlar altında gerçekleşeceğini belirleyen bir içeriğe sahiptir.

³⁶ FAO, An Introduction to the Basic Concepts of Food Security, 2008.

³⁷ TGDF, “Çiftlikten Çatala Gıda Güvenliği”, 2011, s.7.

³⁸ Toronto Metropolitan University, CSFS (Centre for Studies in Food Security), The Five A's of Food Security.

Gıda güvencesi ile sıklıkla karıştırılan gıda güvenliği ise klasik tabirle “çiftlikten çatala” kadar gıdanın insan tüketimine elverişliliğinin sağlanabilmesi amacıyla fiziksel, kimyasal veya biyolojik her türlü sağlığa zararlı ve istenmeyen tehlikelerden gıdanın uzak tutulması ya da arındırılması anlamına gelmektedir. FAO’nun 2003 tarihli “Gıda Güvenliği ve Kalitesinin Temin Edilmesi: Ulusal Gıda Kontrol Sistemlerini Güçlendirme Rehberi” uyarınca gıda güvenliği, gıdayı insan sağlığına zararı dokunabilecek bütün risklerden bertaraf etmeyi ifade etmektedir.³⁹ Tüketilmesi halinde insan sağlığına zarar vermeyecek, aksine onu daha iyi hale getirecek güvenli gıdanın üretimi ve piyasaya sürülmesinde gözetilmesi gereken kurallar ve ilkeler, endüstriyi birtakım standartlara tabi tutmaktadır. Bu bakımdan gıda güvenliği hukuku, gıda tedarik sürecinin her aşamasında rol oynayan kişi ve kurumların sorumluluğunu doğurabilecek özgün bir niteliğe sahip olduğu gibi, üretici, tüketici ve gıda güvenliği standartlarını belirleyen ve denetleyen otoritelerin oluşturduğu üçlü bir ilişkiyi de ifade etmektedir.

Gıda güvenliği konusunda teknolojik ilerlemelere ve gıda tedarik zincirini sıkı kontrollere tabi tutan hukuki düzenlemelere rağmen ihlallerin önüne geçilememektedir. Buna verilebilecek bir örnek, 1981 yılında İspanya’da yaşanan zeytinyağı olayıdır. Özellikle ahşap renklendirmesi için kullanılan bir boya olan anilin ile %2 oranında karıştırılan kanola yağı, sadece endüstriyel amaçlarla ülkede kullanımı yasal olmasına rağmen yemeklik zeytinyağı olarak Madrid başta olmak üzere İspanya’da birçok şehirde sokak marketlerinde piyasaya sunulmuştur.⁴⁰ Bunun sonucunda ülke çapında binlerce insan akciğer yetmezliği, uzuv kaybı, bağışıklık sisteminin tahrip olması gibi semptomlar göstermiş, sonradan bu duruma toksik yağ sendromu adı verilmiştir. Yirmi

³⁹ FAO, Assuring Food Safety and Quality: Guidelines for Strengthening National Food Control Systems, 2003.

⁴⁰ Bob Woffinden, “Cover-up”, **The Guardian**, 25.01.2001

bine yakın insan geri döndürülemeyecek şekilde sağlığından olmuştur ve söz konusu yağ sebebiyle ölen insanların sayısı, güncel sayılarla beş bine ulaşmıştır. Bu olay İspanya tarihinde görülmüş en uzun süren yargılamalara sebep olmuş, ancak 1989 yılında yağın dağıtıcıları, kasıtlı ölüme ve yaralamaya sebebiyet verme suçundan yargılanmamış ve 37 sanıktan sadece 13'ü, sadece yağın ithali ve bozulması sebebiyle suçlu bulunmuştur.⁴¹

Gıda güvenliği ihlallerine yönelik yakın tarihten bir örnek de 2013 yılında Avrupa'da birçok ülkeyi etkileyen at eti vakasıdır. At eti tüketiminin tek başına bir sağlık sorununa neden olmadığı öne sürülse de, hayvanlarda antiinflamatuvar olarak kullanılan ve sağlığı bozmadan maruz kalınabilecek sınırı bilinmeyen fenilbütazon içermesi şüphesi mevcuttur.⁴² “Bute” adıyla da bilinen fenilbütazon ender de olsa bazı vakalarda aplastik anemiye veya kemik iliği yetmezliğine neden olması sebebiyle insan besin zincirinden yasaklanmıştır.⁴³ İlk olarak İrlanda'daki gıda güvenliği otoritelerinin marketlerdeki dondurulmuş dana burger etlerine ve yemeye hazır ürünlere yaptıkları testlerle ortaya çıkan durum, İngiltere'nin de yaptığı testler sonucunda Avrupa'da on altı ülkede çeşitli marketlere dağıtım yapan bir firmanın ürünlerinde %100 oranında at eti

⁴¹ “Factbox: Fake olive oil scandal that caused Spain's worst food poisoning epidemic in 1981”, **Reuters**, 19.10.2019

⁴² Matt McGrath, “UK vets have 'repeatedly raised concerns' over bute in food”, **BBC News**, 8 Şubat 2013.

⁴³ Michael Worboys , Elizabeth Toon, “Phenylbutazone (Bute, PBZ, EPZ): one drug across two species.”, **History and Philosophy of the Life Sciences**, Cilt: 40, Mart 2018, s.2.

ıkmasıyla bütün Avrupa'ya yayılmıştır.⁴⁴ Bunun zerine Avrupa Birliği, gıda güvenliği ve karmaşık tedarik zincirinin izlenebilirliği bakımından temel mevzuat olarak başvurulabilecek düzenlemelerde bulunmuştur. Söz konusu düzenlemeler, Türkiye'nin de bilhassa AB uyum süreci kapsamında i hukukuna yön vermiştir.

Gıda güvenliğini ihlal edebilecek tehlikeler, belirtildiği üzere, gıda tedarik zincirinin her aşamasında ortaya çıkabildiği gibi çeşitli şartlar dolayısıyla nitelik de değiştirebilmektedir. Fiziksel tehlikeler, gıda maddelerine taş, dışkı, sa, cam, böcek vb. her türlü fiziksel maddenin teması olabileceği gibi gıda maddesine karışan bir hayvan dışkısı, zaman içinde biyolojik bir tehlikeye de sebebiyet verebilmektedir. Kimyasal tehlikeler arsenik, kurşun, veteriner ilaçları, pestisitler, tarım ilaçları, gıda katkı maddeleri gibi insan tüketime elverişli olmayan her tür kimyasal madde olabilmektedir. 1980'li yıllarda İşpanya'da sadece endüstriyel amaçlarla ülkede kullanımı yasal olan anilin ile karıştırılmış kanola yağı, kimyasal tehlikeye verilebilecek bir örnektir. Biyolojik tehlikeler ise zehirli mantarlarda olduğu gibi gıdaların doğrudan içeriğinde mevcut olabileceği gibi gıdanın uygun koşullarda üretilmemesi veya saklanmaması sonucunda üreyen kf, parazit, bakteri gibi mikroorganizmalar ya da genetiği değiştirilmiş organizmalar olabilmektedir.⁴⁵

Her ne kadar gıda hakkının ve onun bir alt başlığı olarak gıda güvenliğinin hukuk düzeninde kendine yer bulması yakın tarihte gerçekleşmişse de gıda güvenliğinin

⁴⁴ Felicity Lawrence, "Horsemeat scandal: the essential guide", **The Guardian**, 15.02.2013.

⁴⁵ Tunç Demircan, **Türk Ceza Kanununda Gıda Suçları (Madde 185-186)**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 34-35.

temel bir ihtiyaç olarak tarih sahnesindeki yeri daha eskilere dayanmaktadır. Milattan önce 18. yüzyılda hüküm süren Hammurabi, halkının refah ve mutluluğunu amaçlayarak hazırladığı kanunlarında gıdada tağşiş yapılması durumunda yaptırımlar öngörmüştür. Ölçü birimleri belirleyerek gıda güvenliğinin sağlanmasını amaçlamıştır. Sümerliler döneminde de bilhassa bira üretiminde hammaddeler, cins ve ağırlıklarına göre sınıflandırılmış; hammaddenin oranı ve kalitesi, üretim fazlası ve işlenmiş maddelerin randımanı hakkında defterler tutulmuştur.⁴⁶

Eski Mısır'da gıda maddelerinin stoklanması, dağıtımı, teslimi ve kalitesine yönelik ciddi kurallar getirilmiş, bu kurallar krallığın idari organları tarafından uygulanmıştır. Yağ, üzüm, hurma ve nar şarapları yıl, isim, kalite ve üretimden sorumlu tacir belirlenerek kayıt altına alınmıştır. Temel yiyecek maddeleri olan bira ve ekmek için özel kurallar ve hesaplama yöntemleri geliştirilmiş; alkol oranına göre biranın veya türüne göre ekmeğin ne kadar hammadde kullanılarak üretileceğine yönelik standartlar getirilmiştir.⁴⁷

Roma İmparatorluğu döneminde de bir grup devlet memuru içme suyunun dağıtımını ve temel gıda maddeleri satan dükkanlarla lokantaları denetlemekle ve gerekirse zararlı gıda maddelerine el koyup imha etmekle görevlendirilmiştir. İlerleyen zamanlarda gıda tedarikinin daha önemli hale gelmesiyle bu denetim yetkisi “*praefectus annonae*” denilen yetkililere bırakılmıştır.⁴⁸ Milattan önce üçüncü yüzyıla beraber devletin, halkın bir kesimine ücretsiz olarak ekmek, domuz eti ve yağ dağıtımını yapmaya

⁴⁶ Thomas Mettke, “Gıda Hukukunun Gelişimi”, (Çeviren: A. Necip Ortan), **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1979, Sayı: 36, s. 228.

⁴⁷ Thomas Mettke, a.g.y., s. 229.

⁴⁸ Thomas Mettke, a.g.y., s. 230.

başlamasıyla gıda maddeleri ticareti yapan özel kuruluşlarla rekabet ortamı oluşmuş, bunun üzerine devlet birtakım denetimler ve sınırlamalar yoluyla gıda ticareti yapanları mecburen müşterek çalışmaya yöneltmiştir.⁴⁹

Ortaçağda şehir devletleri, özellikle Almanya'da ikinci yüzyıldan itibaren pazar, mesleki örgüt ve ticaretin kontrolünü üstlenmiştir. Şehir devletleri arasında tecrübe alışverişi olduğu gibi 1343 yılında Köln ve Strasburg şehirleri tarafından, halkın sağlığını tehdit eden saf olmayan şaraba karşı beraber mücadele etme kararı alınması gibi ortak uygulamalar yoluna da gidilmiştir. Alman şehir hukuku incelendiğinde tahıl, bira, şarap, ekmek ve yağ gibi bazı maddelerin ticaretinin düzenlenmesinin yanı sıra yanlış ölçü ve ağırlık kullanılarak aldatma yoluna gidilmesine yönelik cezalar da öngörülmüştür. Örneğin gerçek şarapla hileli şarabı karıştıran kişi ölüm cezasına çarptırılırken ekmek içine değişik mineraller koyan kişi de mahkum edilerek ölene dek ürettiği ekmekleri yeme cezasına çarptırılmıştır, denetim yetkilileri gerektiğinde fırıncıları kulaklarından kapıya çivileme yetkisine dahi sahip kılınmıştır.⁵⁰ Şehir meclis gündeminde gıda hukukuna veya gıda güvenliğine yönelik konular tartışılarak kararlar alınmıştır. Gıda denetimi itinalı bir şekilde yürütülmüş, yasaya uygun olmayan gıda maddeleri imha edilmiştir.⁵¹

19. yüzyılda endüstrinin gelişmesi ve özellikle gıda kimyası alanındaki gelişmelerle beraber gıda hukuku ve gıda güvenliği konusunda yeni bir dönem başlamıştır. Liberal fikirlerin siyaset sahnesinde güç kazanması ve loncalara getirilen sınırlamaların kaldırılmasıyla da gıda üretimi ve ticareti ile uğraşanların özgürlük alanı

⁴⁹ Thomas Mettke, a.g.y., s. 230.

⁵⁰ Thomas Mettke, a.g.y., s. 231.

⁵¹ Thomas Mettke, a.g.y., s. 231-232.

artmıştır. Ziyadesiyle el emeğiyle gerçekleşen üretim, teknik gelişmelerin sonucu işletmelerin önce buhar sonra da benzin ve elektrik motorlarıyla üretime geçmesiyle verimlilik kazanmıştır. Örneğin Almanya’da 1800 yılında şeker fabrikaları üretime geçmiş, 1809 yılında gıda maddelerinin sterilizasyonu ile konserveleme işlemlerine başlanmıştır. 1870’lerde organik kimya ile biyoloji arasındaki ilişkinin keşfedilmesi, gıda kimyası alanının önünü açmıştır.⁵² Justus von Liebig ve besin maddelerinin canlı bünyeye kazandırdığı enerji ve kaloriyi karşılaştırarak minimum yasasını ortaya koymuştur. Buna göre her canlı varlık, besinlerle yaşam için önemli olan birtakım kimyasal cevheri almak zorundadır zira büyüme, gelişme ve üreme bu asgari cevhere bağlıdır. Ardından Pasteur, mikroorganizmaların ısı yoluyla tahrip edilerek arındırılması yöntemini bulmuştur.⁵³ Bu ve diğer keşifler, gıda maddeleri üzerinde denenerek beslenme öğretisinin geliştirilmesini ve gıda maddelerinin korunmasını sağlamıştır. Ancak bu ilerlemeler, gıdaya ulaşım konusunda giderek halkın daha piyasaya bağımlı hale gelmesi ve tacirlerin söz konusu rekabet ortamından kar elde etme amaçları göz önünde bulundurulduğunda gıdanın taşıyışı yani başka bir madde katılmak suretiyle bozulması uygulamalarının önüne geçememiştir. Bu sebeple çeşitli Avrupa şehirlerinde büyük kimya laboratuvarları kurulmuştur.⁵⁴

Bu süreçte gıda güvenliği hassasiyeti, ulusal sınırları aşmış ve 1876 yılından itibaren Uluslararası Hijyen ve Demografi Kongreleri düzenlenmeye başlamıştır. Bu

⁵² Thomas Mettke, a.g.y., s. 235.

⁵³ Thomas Mettke, a.g.y., s. 236.

⁵⁴ Oya Gözel-Durmaz, “Osmanlı’da Gıda Güvenliği: Halk Sağlığı ve Uluslararası Ticaret Kısılcığında Mahlût Zeytinyağları Meselesi”, **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, 2019, LIV, s. 279.

kongrelerde gıda güvenliği ihlallerinin zamanın gelişmelerine ayak uyduracak şekilde giderek daha bilimsel temelli ve ciddi bir sermayeden kaynak bularak gerçekleştirildiği, bu sebeple devletlerin beraber hareket etmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bunun üzerine 1887 yılında bu sefer Viyana’da düzenlenen kongrede gıda taşıması üzerine bir kitapçık dağıtılmış ve gıda üreticilerinin de kimya biliminden faydalanarak farklı yöntemler uyguladıkları kongre raporlarına geçirilmiştir. Prof. Brouardel, çeşitli ülkelerin kanun ve yönetmeliklerini inceleyerek gıda sahtekârlığı ile mücadelenin genel bir eğilim olduğunu ancak mevzuatlar arası ciddi farklar olduğunu gözler önüne sermiştir.⁵⁵

Bu dönemde Osmanlı Devleti’nde de gıda güvenliğine yönelik endişeler meydana gelmiş, piyasadan numuneler toplatılıp kimyasal analize tabi tutulmuş, analizler sonucunda ürünlerin çoğunun saflıktan uzak olduğu ortaya çıkmıştır.⁵⁶ Bunun üzerine hem cezai hem idari tedbirlere başvurulmuştur.⁵⁷ Umumi Hıfzısıhha Kurulu kurulmuş ve bu kurulun bir görevinin de gıda taşımasına karşı mücadele olduğu belirtilmiştir. Gıda maddeleri ve ilaçların belediye daireleri ve gümrüklerce denetlenmesi öngörülmüş; gümrüğe gelen ürünler gümrük laboratuvarlarında, gümrük laboratuvarlarının yetersiz kalması veya uyuşmazlık yaşanması halinde bugünkü İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi kimya laboratuvarında incelenmiştir. İncelemeler sonucunda insan sağlığına zararlı olduğu tespit edilen ürünlerin gıda güvenliğinin sağlanması ve kamu sağlığının korunması amacıyla ülkeye girişine izin verilmemiştir.

⁵⁵ Oya Gözel-Durmaz, a.g.y., s. 279

⁵⁶ Oya Gözel-Durmaz, a.g.y., s. 280.

⁵⁷ Örneğin Osmanlı Ceza Kanunu madde 194, taşıma bulaşarak gıda maddeleri, içecekler ve ilaçların esas bileşimini sağlığa zarar verecek şekilde değiştirenler hakkında cezalar öngörmüştür. Bkz: Nuran Yıldırım, “Osmanlı Devleti’nde Gıda Kontrolüne Bakış”, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu.

Ancak Osmanlı Devletinin kontrol ve tedbirleri sonucu zarara uğrayan yabancı tüccarlar ve onları temsilen elçiliklerin veya konsolosluklar, ticaret serbestisinin ihlal edildiği iddiasıyla Osmanlı Devletini siyasi ve ekonomik anlamda baskı altına alarak bu kontrol ve tedbirlerin kaldırılmasını talep etmiştir. Bu bakımdan Osmanlı Devleti döneminde gıda güvenliği, bir insan hakları mevzusundan ziyade uluslararası ölçekte siyasi ve ekonomik çıkarların öncelik haline geldiği bir pazarlık konusuna dönüşmüştür.⁵⁸

20. yüzyılda, ortaya çıkan halk sağlığı endişelerini ele almak için gıda güvenliği düzenlemelerine duyulan ihtiyacın ciddiyetine yönelik daha somut adımlar atılmaya başlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1906 tarihli Saf Gıda ve İlaçlar Yasası, Avrupa'da büyük bir etki yaratmıştır. Bunun üzerine Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık da başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde, tüketicileri hileli ve yanlış markalanmış gıda ürünlerinden korumak için ulusal gıda güvenliği mevzuatı oluşturulup uygulanmaya konmuştur. Örneğin 1962 yılında Avrupa'da Uluslararası Gıda Mikrobiyolojik Spesifikasyonları Komisyonu (International Commission on Microbiological Specifications for Food - ICMSF) kurulmuş, gıdalardaki mikrobiyolojik standartlar için uluslararası kabul görmüş kılavuzlar geliştirilmesi amaçlanmıştır. Böylece, ülkeler arasında tutarlı standartlar sağlanması ve uluslararası ticaretin teşvik edilmesine ilaveten gıda güvenliği düzenlemeleri için bilimsel bir temel de ortaya konmuştur. O dönemde Türkiye'de gıda güvenliği bakımından başvurulabilecek mevzuat, "Gıda Maddeleri Tüzüğü" olup gıda ürünlerinin insanların tüketimine hazır hale getirilinceye kadar geçen süreci, aranan nitelikleri ve gıda taklidi, bozulması ve tağşişini düzenlenmiştir.⁵⁹ 1970'lerin sonundan itibaren Avrupa'nın çeşitli

⁵⁸ Oya Gözel-Durmaz, a.g.y., s. 280-282.

⁵⁹ Gıda Maddelerinin Ve Umumi Sağlığı İlgilendiren Eşya Ve Levazımın Hususi Vasıflarını Gösteren Tüzük, 18.10.1952 tarihli 8236 Resmi Gazete.

yerlerinde vuku bulan gıda güvenliği ihlalleri, AB'yi, gıda güvenliği konusunda adımlar atmaya yöneltmiş, AB'de Gıda ve Yem için Hızlı Alarm Sistemi⁶⁰ kurulmuştur. RASFF'ın kurulmasıyla gıda ürünleriyle ilgili potansiyel riskler hakkında ulusal makamlar arasında hızlı bilgi alışverişini kolaylaştırmak ve AB genelinde koordineli eylemlere katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Zaman içerisinde Türkiye'de gıda güvenliği mevzuatının Avrupa standartlarına uyumlu hale getirilmesi bir öncelik haline gelmiş, Türk yasalarının AB direktif ve yönetmeliklerine uyumu sağlanmıştır. 1995 yılında Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği Anlaşması, AB mevzuatına uyumu zorunlu kılmıştır. Sonuç olarak Türkiye, gıda hijyeni, etiketleme ve gıda katkı maddelerine ilişkin AB direktifleri ve düzenlemelerinin kabul edilmesi de dahil olmak üzere, gıda güvenliği düzenlemelerini AB gereklilikleriyle uyumlu hale getirmek için bir dizi reform başlatmıştır. Bu çabalar, ticareti kolaylaştırmayı ve gıda ürünlerinin güvenliğini ve kalitesini Avrupa standartlarına uygun olarak sağlamayı amaçlamıştır. Buna hizmet edecek şekilde Türkiye, 1997 yılında Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği⁶¹ adı altında yeni bir mevzuat kabul etmiştir. Ancak AB nezdinde "Genel Gıda Yasası" olarak bilinen 178/2002 sayılı yönetmeliğin çıkmasıyla, kalite standartlarının uyumlanmasında yeni bir ihtiyaç doğmuştur. Zira bu yönetmelik, risk analizi, izlenebilirlik ve etiketleme dahil olmak

⁶⁰ Gıda ve Yem için Hızlı Alarm Sistemi ya da Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF).

⁶¹ Yönetmelik, 2. maddesi uyarınca gıdaların kalite ve hijyenle ilgili özelliklerini, katkı maddelerini, aroma maddelerini, pestisit ve veteriner ilaç kalıntılarını, gıda bulaşanlarını, ambalaj ve işaretleme, depolama ve taşıma kurallarını, numune alma ve analiz metotlarını kapsamaktadır. Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği, 16.11.1997 tarihli 23172 sayılı Resmi Gazete.

üzere gıda güvenliğine yönelik AB genelinde ilke ve gereklilikleri belirlemiş, ayrıca bilimsel değerlendirme ve risk iletişiminden sorumlu bağımsız bir kurum olan Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesini (EFSA) kurmuştur.⁶²

178/2002 sayılı yönetmeliğe paralel olarak yürürlükte olduğu süre içerisinde defalarca kez değişikliğe uğrayan 1997 tarihli yönetmelik de yürürlükten kaldırılarak 2011 yılında yeni Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği⁶³ yürürlüğe sokulmuştur. Ancak onuncu yılını dahi dolduramadan bu yönetmelik de yürürlükten kaldırılmış ve 2020 tarihinde yeni bir Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir ve mevcudiyetini sürdürmektedir.⁶⁴

An itibariyle gıda güvenliği konusunda Türk hukukunun temel düzenlemelerinden biri 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunudur. Bu kanun uyarınca güvensiz gıda, sağlık için olağan tüketim şartları göz

⁶² T.C. Avrupa Birliği Başkanlığı, Fasıl 12: Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası.

⁶³ Bu yeni yönetmelikle gıda katkı maddeleri, aroma vericiler veya aroma verici özellik taşıyan gıda bileşenleri, bulaşanlar, kalıntılar ve numune alma, analiz metotları, etiketleme, mikrobiyolojik ve gıda ile gıdaya temas eden maddelere uygulanacak kriterleri belirleyen yatay gıda kodeksi tanımlanmıştır. Belirli bir gıda veya gıda grubu veya gıda ile temas eden madde ve malzeme için belirlenmiş özel kriterleri içeren dikey gıda kodeksi de tanımlanmış olup coğrafi işaret kavramının da mevzuata kazandırılmasıyla gıda güvenliği konusunda başvurulabilecek öğeler arttırılmıştır. Bkz: Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği, 29.12.2011 tarihli 28157 sayılı Resmi Gazete.

⁶⁴ Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği, 19.02.2020 tarihli 31044 sayılı Resmî Gazete.

önünde bulundurulduğunda risk oluşturan gıdadır. Bu bakımdan gıdanın güvensizliği ya da güvenilmezliği, gıdanın bozulması, kokuşması, gıdaya bulaşan bir başka madde gibi sebeplerle gıdanın tüketime elverişli olmaması durumunda ortaya çıkmaktadır. Gıda maddesinin insan üzerinde hemen ya da zaman içerisinde ortaya çıkabilecek kısa ya da uzun süreli mümkün etkilerin yanında, sonraki kuşaklar bakımından da zararlı olabilecek sonuçları ve bazı dezavantajlı grupların özgün ihtiyaçları da gıdanın güvenli olup olmadığına karar verilmesinde etkilidir. Ancak Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından, gıda hakkında, şartlar sağlanmasına rağmen yeterli şüphenin oluşması halinde gerekli yaptırımlar uygulanabilmektedir.

III. GIDA GÜVENLİĞİ VE KAMU SAĞLIĞI

TDK'da kamu, *“bir ülkedeki halkın bütünü, amme”* olarak; sağlık ise *“bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması”* olarak tanımlanmıştır.⁶⁵ Kamu sağlığı da birey ölçeğindeki bu iyilik halinin halka, özgün karakteristikleriyle yansımasıdır. Bu bakımdan kamu sağlığı kavramı yaşam hakkı ve sağlık hakkıyla doğrudan ilişkili bir kavramdır.

⁶⁵ TDK. Ayrıca “kamu” kelimesinin *“halk hizmeti gören devlet organlarının tümü”* anlamı da bulunmaktadır. Ancak tezdeki bağlamından ötürü bu anlama yer verilmemiştir.

Yaşam hakkı, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde hürriyet ve kişi güvenliğiyle beraber her bireyin hakkı olarak tanınmış⁶⁶, 1950 tarihli AİHS metninde temel kurucu hak olarak ele alınmıştır.⁶⁷ Diğer tüm insan haklarından yararlanmanın ön koşulu olan yaşam hakkı, bireylerin doğal olmayan veya erken ölümlerine neden olması amaçlanan veya beklenebilecek eylem ve ihmallerden uzak olma ve onurlu bir yaşam sürme haklarıyla ilgilidir.⁶⁸

1966 tarihli Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 6. maddesinde yaşam hakkı düzenlenmekte, Genel Yorum 36 ile yaşam hakkının nasıl yorumlanacağına yönelik açıklamalarda bulunmaktadır. Genel Yorum 36 uyarınca yaşam hakkı, dar yorumlanmaması gereken bir haktır. Sözleşmenin 6. maddesi bu hakkı, en ciddi suçlardan zanlı veya hüküm giymiş kişiler de dahil olmak üzere, hiçbir ayırım gözetmeksizin tüm insanlar için güvence altına almaktadır.⁶⁹ Taraf devletlere, yaşam hakkına saygı gösterme ve yaşam hakkını güvence altına alma, yasama ve diğer tedbirler yoluyla hayata geçirme ve yaşam hakkı ihlallerinin tüm mağdurlarına etkili çareler ve tazminat sağlama yükümlülükleri yüklenmektedir. Taraf devletlerin ölüm cezasını uygulama yetkinliği sınırlandırılmakta ve Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme ile ilişki kurulmaktadır.

⁶⁶ BM, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.

⁶⁷ Abdurrahman Saygılı, “Yaşam Hakkı Üzerine Düşünceler”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2019, 10(2), 539-547, s. 540.

⁶⁸ BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 36.

⁶⁹ BM, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi.

Genel Yorum 36 uyarınca yaşamdan yoksun bırakma, bir eylem veya ihmalden kaynaklanan kasıtlı veya başka bir şekilde öngörülebilir ve önlenebilir yaşamı sonlandıran zarar veya yaralanmayı da içermektedir. Bu bakımdan devletler, keyfi olarak yaşamdan yoksun bırakmayla sonuçlanan davranışlarda bulunmaktan kaçınma görevine sahip olduğu gibi davranışları devlete atfedilemeyen kişi veya kuruluşların neden olduğu yoksunluklara karşı da bireylerin yaşamlarını korumak için gerekli özeni göstermelidir. Devletlerin sorumluluğu, makul olarak öngörülebilir tehditlere ve yaşam kaybıyla sonuçlanabilecek hayatı tehdit eden durumlara kadar genişletilmekte, bu tür tehdit ve durumlar can kaybıyla sonuçlanmasa bile yaşam hakkı ihlal edilmiş sayılmaktadır.

Sağlık hakkı, kişinin kendini gerçekleştirebilmesi için fiziksel, ruhsal ve çevresel olanaklarının sırf insan olmasından kaynaklı olarak sağlanması hakkı olarak tanımlanabilir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 25. maddesinde, herkesin sağlığını ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesi için gereklilikler sayılmış; beslenme, giyim, konut gibi diğer haklarla hukuki bir bağ kurularak sağlık hakkının diğer haklarla birlikte yorumlanmasının önü açılmıştır. Doktrinde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin insanların sağlıklı olacağı şartları sağlamak amacıyla olması sebebiyle kamu sağlığı açısından etkili gören görüşler bulunmaktadır.⁷⁰

⁷⁰ George J. Annas, **Human Rights and Health: The Universal Declaration of Human Rights at 50, Perspectives on Health and Human Rights**, New York-London, Routledge, 2005, s. 68.

WHO Anayasası sağlık hakkını her insanın temel hakkı olarak ulaşılabilir en ylık sağlık standardı olarak tanımlamaktadır.⁷¹ WHO Anayasası uyarınca sağlığı bir insan hakkı olarak kabul etmek, devletlerin guncel, kabul edilebilir ve karşılanabilir sağlık hizmetlerine erişimi sağlama konusunda yasal zorunluluğunun kabulü anlamına gelmektedir.

ICESCR 12. maddesiyle sağlık hakkını düzenlemektedir. Sözleşmenin 12. maddesinin 2. fıkrası, sağlık hakkının sadece sağlık hizmetlerine ulaşım anlamına gelmediğini ve devlete ölü doğumlar, çocuk ölümleri ve çocuk sağlığı, çevre ve endüstri sağlığı, salgın ve yöresel ya da meslek hastalıkları gibi başka alanlarla da sorumluluk yüklendiğini ortaya koymaktadır.⁷² Söz konusu maddenin nasıl yorumlanacağına yönelik açıklamalar içeren Genel Yorum 14, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde de uygun bir hayat seviyesi için gerekli olduğu vurgulanan beslenme, barınma, çalışma, eğitim, ayrımcılık yapmama, işkence yasağı, özel hayat, bilgiye erişim ve dernek kurma, toplanma hak ve özgürlüklerinin sağlık hakkıyla sadece ilişkili olduğunu değil, sağlık hakkının ayrılmaz bileşenleri olduğunu vurgulamaktadır.⁷³

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 17. maddesinde yaşam hakkı, tamamlayıcı haklarla birlikte ele alınmıştır.⁷⁴ Maddeye göre herkes, yaşama, maddi ve

⁷¹ WHO Anayasası.

⁷² BM, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, s. 87-88.

⁷³ BM İnsan Hakları Yüksek Komisyonu, Genel Yorum 14.

⁷⁴ Hikmet Sami Türk, **Sağlıklı Yaşama Hakkı ve Koronavirüs Salgını**, Yetkin Yayıncılık, 2021, s. 11.

manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.⁷⁵ Anayasanın “Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması” başlıklı 56. maddesi de herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkını düzenleyerek sağlıklı bir çevreyi, yaşam hakkının sağlanması için gerekli kılmıştır. Anayasa gerekçesinden anlaşıldığı üzere ilk başta “Sağlık Hizmetleri” ve “Çevrenin Korunması” başlığıyla iki ayrı madde birleştirilerek “sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama” sosyal bir hak haline dönüştürülmüştür.⁷⁶ Birleştirilmemiş maddelerin gerekçelerine bakıldığında, “*vatandaşın korunmuş çevre şartlarında beden ve ruh sağlığı içinde yaşamını sürdürmesini sağlamak, devletin ödevi*” olarak tanınmıştır. Danışma Meclisinin kabul ettiği gerekçe uyarınca sanayileşme ve bunun sonucu olarak kırsal kesimden şehirlere göç, insanlar için büyük tehlikeler oluşturan bir çevre kirliliğine yol açmıştır. Bununla mücadele edebilmek amacıyla dengeli ve sağlıklı çevrede yaşama yolunda bir sosyal hak tanınması, zorunlu hale gelmiştir. Dolayısıyla anayasa koyucu yaşam hakkı, sağlık hakkı ve çevre hakkı arasında bir bağ kurulmasını sağlamıştır. Yaşam hakkının ve anayasada formüle edildiği haliyle sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının sağlanması, çevre kirliliğinin önlenmesinden salgın hastalıklara karşı aşılama faaliyetlerine kadar geniş bir yelpazede yükümlülük yükleyen bir alan haline gelmiştir.⁷⁷ Ancak belirtmek gerekir ki söz konusu

⁷⁵ 1982 tarihli T.C. Anayasası.

⁷⁶ T.C. Anayasa Mahkemesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), 2021, s. 331.

⁷⁷ Anayasa Mahkemesi bir kararında Anayasa’nın 56. maddesini, Anayasanın sosyal devlet ilkesini düzenleyen 2. maddesi, devletin temel amaç ve görevlerini düzenleyen 5. maddesi ve yaşam hakkını düzenleyen 17. maddesi ile beraber değerlendirmiştir. Karara göre: “*Anayasa’nın 'Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler' bölümünde yer alan 56. maddesinin üçüncü fıkrasında ise 'Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi arttırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet*

sosyal hak, temel bir hak olarak tanınmasına rağmen Anayasanın 65. maddesi ile devletin sosyal ve ekonomik alanlarda belirlenen görevlerinin, amaçlarına uygun öncelikleri gözetilerek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getireceği düzenlenmiştir.

İçeriği ve anlamı, zamana ve mekana göre değişiklik gösterebileceği⁷⁸ için yasal düzenlemelerde tanımı yapılmamakla beraber kamu düzeni; devletin ve idari teşkilatın korunması, toplumun huzur ve güvenliğinin temini amacıyla öngörülmüş ve devletin

vermesini düzenler' denilmiştir. Anayasa'nın, 2., 5., 17. ve 56. maddeleriyle kişilere, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme ve hayatını beden ve ruh sağlığı içinde sürdürebilme hakkı tanınmış ve Devlete de, herkesin maddi ve manevi varlığını geliştirmesi için gerekli şartları hazırlama, kişilerin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlama görevi verilmiştir. Kişilerin maddi ve manevi varlıklarını geliştirilebilmelerinin, mutlu ve huzurlu olabilmelerinin başlıca şartı, ihtiyaç duydukları anda sağlık hizmetlerine ulaşım ihtiyacı duydukları oranda bu hizmetlerden yararlanabilmeleridir. Devlet için bir görev ve kişiler için de bir hak olan bu amacın gerçekleştirilmesinde, bu haktan yararlanmayı zorlaştıracı ya da zayıflatıcı düzenlemeler Anayasa'ya aykırı düşer.” Böylece Anayasa Mahkemesi, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı olarak düzenlenen sosyal hakkın yaşam hakkıyla ilişkisi içerisinde bir devlet görevi olduğunu ortaya koymaktadır. AYM, 07.11.2008 tarihli 27047 sayılı Resmi Gazete, 2005/10 Esas, 2008/63 Karar sayılı kararı.

⁷⁸ Yılmaz Altuğ, “Amme İntizamı ve Tesirleri (Bir Özet)”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1972, Cilt: 27, Sayı 3, 371-385, s.376.

asli görevlerinden biri olan kurallar bütünüdür.⁷⁹ Kamu sağlığı da kamu düzeninin bir parçasıdır. Kamu sağlığının korunması, kamu düzeninin sağlanmasında başat gerekliliklerden olup bu sayede toplumu oluşturan bireylerin kendini gerçekleştirip haklarını ve özgürlüklerini kullanabileceği bir ortam yaratılmaktadır. Bu sebeple yeri geldiğinde devlet, kamu sağlığını bireylerin özgürlüklerini ölçülü şekilde sınırlama sebebi olarak gösterme yetkisine de sahiptir. Örneğin COVID-19 pandemisi döneminde uygulanan sokağa çıkma yasakları, hastalığın bulaşıcılığının engellenebilmesi yani kamu sağlığının yerine getirilebilmesi için özgürlük sınırlayıcı bir özellik arz etmektedir.

1930 tarihinde yürürlüğe giren ve birçok değişikliğe uğramasına rağmen yürürlükte olan 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu⁸⁰, kamu sağlığı söz konusu olduğunda uygulanan kanunların başında gelmektedir. Kanunun 1. maddesine göre ülkenin ve vatandaşların sağlık şartlarını iyileştirmek ve sağlığa yönelik her tür tehditle mücadele ederek halkın ve gelecek nesillerin korunmasını sağlamak bir kamu hizmetidir. Bu amaçla kanun anne ve çocuk sağlığı, salgın hastalıklarla mücadele, bulaşıcı hastalıklardan korunma, doğal kaynak sularının korunması, gıda güvenliği, göçmenlerin sağlığı, tıbbi istatistikler ve yayınlar dâhil kamu sağlığıyla ilişkilendirilebilecek her alanda düzenlemeler öngörmekte ve devlete geniş yetki ve

⁷⁹ Yasin Aydoğdu, "Kamu Sağlığı Bağlamında Gıda İşletmelerinin Hukuka Uygun Davranma (Compliance) Yükümlülüğü: Gıda Kodeksleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Periodicum Iuris**, 2003, Cilt: 1, Sayı: 1, 49-64, s. 52.

⁸⁰ 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu.

görevler yüklemektedir. Kanunun 2. maddesinde ve 663 sayılı KHK 2. maddesinde⁸¹ bu yetki ve görevlerin Sağlık Bakanlığı tarafından ifa edileceği belirtilmektedir. Devlet, bu görevlerin yerine getirilmesindeki aksaklık ve boşluktan kaynaklı zararlardan sorumludur.⁸²

Değinildiği üzere kamu sağlığı, yaşam hakkı, sağlık hakkı ve çevre hakkıyla bağlantılı bir kavram olarak⁸³ kapsamı geniş bir özellik gösterdiği gibi koruyucu

⁸¹ 663 sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.

⁸² Çetin Aşçıoğlu, **Doktorların Hukukî ve Cezaî Sorumluluğu**, Olgaç Matbaası, Ankara, 1982, s. 100.

⁸³ Danıştay da bir kararında işletmecilerin kamu sağlığını tehdit edecek şekilde elektromanyetik alanlara maruziyeti engellemelerine yönelik yükümlülüklerini, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının bağlamında değerlendirmiştir: “*Dava, Elektronik Haberleşme Cihazlarından Kaynaklanan Elektromanyetik Alan Şiddetinin Uluslararası Standartlara Göre Maruziyet Limit Değerlerinin Belirlenmesi, Kontrolü ve Denetimi Hakkında Yönetmeliğinin bazı hükümlerinin iptali istemine ilişkindir. Antenlerin yayın yönü ile cihazların teknik özellikleri dikkate alınmak suretiyle, uluslararası standartlara uygun olarak belirlenen güvenlik mesafesi formülü ve diğer kurallara uygun olarak cihazların montajının yapılmasının öngörüldüğü tanım ve düzenlemelerde hukuka aykırılık bulunmamaktadır. Davaya konu düzenlemeyle cihazların on gün daha faal durumda kalmalarına imkân tanınmasında, 5809 Sayılı Kanun uyarınca Kurum'un elektronik haberleşme cihazlarının çevre ve insan sağlığına olumsuz etkilerini önlenmek amacıyla düzenlemeler yapması gerektiğine dair kurala, yine mevzuata aykırılık durumunda derhal gerekli tedbirleri alması gerektiğine yönelik*

önlemleri gerektirmesi sebebiyle aynı zamanda bir kolluk faaliyetidir.⁸⁴ Umumi Hıfzıssıhha Kanununda da hakkında düzenlemeler bulunan gıda güvenliği, çevrenin korunması, anne ve çocuk sağlığı, sağlık hizmetleri gibi, kamu sağlığı başlığı altında korunur. 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda da gıda güvenliğine yönelik suçlar, “Kamu görevlerine, yine işletmecilerin kamu sağlığını tehdit edecek şekilde elektromanyetik alanlara maruziyeti engellemelerine yönelik yükümlülüklerine uygunluk bulunmamaktadır. Elektronik haberleşme cihazlarının yaydığı elektromanyetik alanlara dair ihtiyati tedbir ilkesinin benimsenmesi gerektiği belirtilmekte, Uluslararası Kansere Araştırma Ajansı'nın bazı istasyonu gibi sistemlerden yayılan radyo frekans radyasyonunu 2B sınıfı karsinojen ilan ettiği vurgulanmakta ve bir kısım ülkeler tarafından bu doğrultuda önlemler alındığı görülmektedir. Dava konusu Yönetmelikte ise, çevre ve insan sağlığı dikkate alınmak suretiyle ihtiyati tedbir açısından, limit değerlerin tek bir cihaz için ICNIRP' nin belirlediği limit değerinin dörtte birini (1/4) aşamayacağı belirtilmiş, bununla birlikte, çevre ve insan sağlığının ortamda bulunan toplam limit değerden etkileneyeceği açık olmasına rağmen, toplam limit değeri bakımından uluslararası kuruluşun kabul ettiği değerler doğrudan kabul edilmiş ve Yönetmeliğin ilk yayımlandığı tarihten bu yana sınır değerlerde herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Bu itibarla, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkının bir gereği olarak, çevre ve insan sağlığına dair ciddi ve geri dönüştürülemez tehlikelerin bulunduğu durumlarda, tam bilimsel kesinlik bulunmamasına rağmen gerekli tedbirlerin alınması zorunluluğunu ifade eden ihtiyat ilkesine ve uluslararası standartlara temkinli yaklaşılması suretiyle bu kapsamda diğer ülke uygulamaları da dikkate alınarak belirlenmeyen sınır değerlere dair davaya konu Yönetmelik maddesinde hukuka uygunluk bulunmamaktadır.” Danıştay 13. Dairesi, 22.05.2015 tarihli 2011/2352 Esas, 2015/1943 Karar sayılı kararı.

⁸⁴ Metin Günday, **İdare Hukuku**, İmaj Yayınevi, 11. Baskı, 2017, s. 293.

Sağlığına Karşı Suçlar” başlığı altında ele alınarak gıda güvenliğinin bir kamu sağlığı meselesi olduğu ve bu kapsamda korunması gerektiği yönünde yasa koyucu iradesini belirtmiştir. Devlet, hem merkezi hem de mahalli teşkilatı içerisinde görevlendirdiği kolluk aracılığıyla gıda güvenliği düzenlemelerinin uygulanıp uygulanmadığını da denetleme yükümlülüğüne sahiptir. Örneğin Danıştay 8. dairesinin önüne gelen bir davada ekmek üretimi iznine sahip olmayan ve sağlık koşullarına uymayan bir işletmenin belediye encümeni kararıyla çalışmaktan alıkonulması sonucu açılan davada işyerinin mevcut izinlerine dayanılarak ekmek üretimi yapılması ve satılması olanağı bulunmadığı, izin alınan ürünler dışında ekmek üretimi ve satışı yapılan işyerinin çalışmaktan alıkonulmasında ve kapatılmasında hukuka aykırılık bulunmadığı gerekçe gösterilerek idare mahkemesi kararının bozulmasına karar verilmiştir.⁸⁵ Karardan da

⁸⁵ “Buna dayanılarak yapılan kapatma işleminin iptali istemiyle açılan davada; işyerinin iki ayrı izni olduğu bunlardan birisinin sütlu ekmek üretimi diğerinin ise pasta ve pasta ürünleri üretimine ilişkin oldukları görüldüğü ve davalı idarenin işyerinin izni olmadığı yönündeki savlarının yerinde olmadığı, yerinde yapılan keşif incelemesi sonucunda sağlık koşullarına ilişkin savlarında gerçek olmadığına anlaşıldığı gerekçesiyle dava konusu işlemi iptal eden ... İdare Mahkemesinin ...gün ve ... sayılı kararının temyizen incelenerek bozulması istemidir. 1580 sayılı Belediye Yasasının 15/3.maddesinde; Belediyelere, halkın yiyip içmesine özgü yerlerin sağlığa uygun olup olmadığına bakmak ve bu yerleri tarifelerine göre izne bağlayıp açmak veya kapatmak yetkisi verilmiştir. Sözü edilen madde ve ilgili maddeler uyarınca çıkarılan ... Belediyesi Zabıta Küşat Yönetmeliğinin 96/5-b maddesinde; özel yapı tarzını gerektiren fırınlar için yapı kontrol müdürlüğünden alınacak yapı kullanma izni belgesi ile başvurularak açma izni istenebileceği öngörülmüş, aynı maddenin (j) bendinde, 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha yasası kapsamında bulunan gayri sıhhi müesseselerinde belediye açma iznine bağlı olduğu kuralı getirilmiştir. Yine anılan Yönetmeliğin

anlaşılabileceği üzere, her gıda maddesinin üretimi belli izinlere bağlanmış olduğundan bu izinlerin veya gıda maddesinin üretiminde gözetilmesi gereken güvenlik tedbirlerinin uygulanmaması halinde devlet, yetkilendirdiği kolluk aracılığıyla söz konusu iş yerini kapatma yetkisine sahiptir.⁸⁶

1980’li yıllarda İspanya’da gerçekleşen zeytinyağı vakasında gözlemlendiği üzere gıda güvenliği ihlalleri, sadece bireylerin vücut bütünlüğüne ve yaşam hakları üzerinde bir etkiye sahip olmamakta; gelecek nesillerin yaşam kalitesini, gıda sektörüne duyulan toplumsal güveni ve ekonomik refahı da etkileyebilmektedir. Gıdanın yaşam için mutlak bir gereklilik olması ve özgün karakteristik özellikleri sebebiyle, gıda güvenliği ihlalleri, kamu sağlığına büyük tehdit oluşturabilecek niteliktedir. Üretim veya dağıtım sırasında insan vücuduna zararlı bir bulaşanla etkileşime girmiş gıda

98.maddesinde sıhhi ve teknik bakımdan aranacak koşullar belirtilmiştir. Ayrıca, ... Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliğinin 76.maddesinde de fırınlar için bulunması gereken koşullar tek tek sayılmış bulunmaktadır. Ekmek üretimi yapılabilmesi için işyerinin İmar Yönetmeliğinin 76.maddesinde belirtilen koşullara uygun bulunması ve buna ilişkin yapı kullanma izni alınması gerekmektedir. Yasal koşulları taşımayan ve izin alınan ürünler dışında ekmek üretimi ve satışı yapılan işyerinin çalışmaktan alıkonulmasında ve kapatılmasında hukuka aykırılık bulunmamaktadır.”. Danıştay 8. Dairesi, 03/03/1993 tarihli Esas: 1991/3839, Karar: 1993/1137 sayılı kararı.

⁸⁶ Bir başka Danıştay kararında da belediyelerin, belediye sınırı içinde bulunan içme sularının sağlık koşullarına uygun olarak korunmasını sağlama ve bunun halka dağıtımını denetleme görev ve yetkisi bulunduğu, buna ilişkin emir ve yasaklamaları içeren çeşitli düzenlemeleri yapma yetkisinin de belediyelere bırakıldığı hükme bağlanmıştır. Bkz: Danıştay 8. Dairesi, 11.10.1990 tarihli, 1990/1375 Esas, 1990/1090 Karar sayılı kararı.

maddelerinin, bilhassa ülkenin her köşesine dağıtım yapan büyük üreticilerin ürünü olması halinde, hangi bireyleri nasıl etkileyebileceği ve sonuçları öngörülemezdir. Bu sebeple devlet tarafından 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunuyla gıda güvenliği alanında geniş düzenlemeler öngörülmüştür. Hayvan satış yerlerinden bitki koruma ürünlerine, gıda ve yemlerin reklamlarına yönelik şartlardan ithalat ihracat kontrollerine kadar birçok konu bu kanun kapsamında düzenlenmiş olup yaptırımlar belirlenmiştir.

Gıda güvenliği ve kamu sağlığı, birbiri üzerinde etkili kavramlardır. Güvenli olmayan gıdalar, kamu sağlığı için önemli tehditler oluşturan bir dizi gıda kaynaklı hastalığa yol açabilmektedir. Gıdaların uygun şekilde işlenmesi, saklanması ve hazırlanması, kontaminasyon riskini ve ardından gıda kaynaklı patojenlerin yayılmasını azaltmaktadır. Gıda işletmelerinde hijyen uygulamaları ve gıda üretim zincirlerinin izlenmesi gibi düzenlemeler ve uygulama mekanizmaları, gıda kaynaklı hastalık olasılığını en aza indirmeye ve tüketicilerin refahını korumaya yardımcı olmaktadır. Toplum içerisindeki bazı gruplar, güvenli olmayan gıdaların sağlık üzerindeki etkilerine karşı daha açıktır. Örneğin çocuklar bağışıklık sistemleri henüz gelişmediği için gıda kaynaklı enfeksiyonlara karşı daha duyarlıdır.⁸⁷ Kanseri, AIDS, şeker hastalığı olan veya organ nakli yaptırmış insanlar, bağışıklık sistemleri daha zayıf olduğu için gıda güvenliği ihlallerine karşı toplumun geri kalanından daha savunmasız durumdadır.⁸⁸

⁸⁷ Paul Sockett, Frank Rodgers, “Enteric And Foodborne Disease In Children: A Review Of The Influence Of Food And Environment-Related Risk Factors”, **Paediatr Child Health**, 2001, Cilt: 6, Sayı: 4, 203-209, s. 204.

⁸⁸ FDA, “Food Safety for Older Adults and People with Cancer, Diabetes, HIV/AIDS, Organ Transplants and Autoimmune Diseases”.

Kamu sağlığı girişimleri, gıda g¼venlięine ¼ncelik vererek, bu dezavantajlı kesimlerin gıda kaynaklı tehlikelere maruz kalma risklerini azaltmakla y¼k¼ml¼d¼r.

Son olarak belirtmek gerekir ki gıda g¼venlięi ihlalleri sadece gıda kaynaklı hastalıkların ortaya ¼ıkmasına ve kişiler ¼zerinden toplumsal sağlığın olumsuz etkilenmesine sebep olmamakta; artan sağlık maliyetleri, verimlilik kaybı ve uzun vadede potansiyel sağlık sonu¼ları dahil olmak ¼zere kamu sağlığı sistemleri ¼zerinde b¼y¼k bir y¼k oluşturmaktadır.⁸⁹ Sağlıklı bir ¼evrede yaşama hakkının Anayasa'nın 65. maddesinde d¼zenlenen mali kaynakların yeterliliği ¼l¼s¼nde yerine getirilmesine y¼nelik sınırlama, gıda g¼venlięi ihlallerinin bu boyutunun da değerlendirilmesini gerektirmektedir. Kaynakların gıda g¼venlięi ihlallerinden doğan zararın giderilmesine aktarılması, sağlıklı bir ¼evrede yaşama hakkı veya başka kamusal alanlarda alınabilecek ¼nleyici tedbirlerin veya başvurulabilecek yolların ¼n¼ne ge¼mektedir. Dolayısıyla devletin gıda arzının g¼venlięini sağlaması, sadece toplumun sağlıklı bir beslenme sonucunda gelişiminin olabilecek en iyi d¼zeyde sağlanması değil, kaynakların toplumun refahı amacıyla başka alanlara y¼nlendirilmesine de katkıda bulunmaktadır.

IV. GIDA G¼VENLİęİNİN İNSAN HAKLARI PERSPEKTİFİNDE BİR DEğERLENDİRMESİ

⁸⁹ Buna y¼nelik bir ¼alıřma i¼in bkz: WHO, Who Estimates Of The Global Burden Of Foodborne Diseases, 2015.

Yaşam, sadece hayatta kalmak, fiziksel ve biyolojik varlığımız elverdiği sürece yok edilmemek değildir. Fiziksel, biyolojik, psikolojik, ruhsal, sosyal ve kültürel her bakımdan insanın kendini gerçekleştirebildiği bir deneyimler toplamıdır. Bu bakımdan vücut bütünlüğü, barınma, sağlık, sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama hakları ile din ve vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü gibi birçok hak ve özgürlük de insan hakkı olarak kendine hukuki zeminde yer bulmaktadır. Gıda güvenliği de, insanların yaşam hakkı, sağlık hakkı, çevre hakkı gibi temel haklarını doğrudan etkileyen bir niteliğe sahiptir. Bu bakımdan gıda güvenliğine insan hakları perspektifinden bakmak, başka bir deyişle gıda güvenliğini insan haklarının sağlanması yolunda temel bir ihtiyaç ve talep olarak nitelendirmek kritik bir önem taşımaktadır.

Gıda güvenliğiyle alakalı gelişmeler, birçok alanda kümülatif olarak gerçekleşmiştir. Bilimsel ve teknolojik yenilikler gıda güvenliğinin hem lehine hem aleyhine sonuçlar doğururken nüfusun ve gıdaya duyulan ihtiyacın artması, küresel ticaretin ve ekonomi ağıнын büyümesi, hukuki süreçleri de etkilemiştir. Gıda endüstrisi an itibariyle küresel gayri safi yurtiçi hasılanın %12'sine tekabül etmekte ve küresel iş gücünün %40'ını oluşturmaktadır.⁹⁰ Gıda tedarik zincirinin uluslararası ve karmaşık niteliği sebebiyle gıda üretimi, ticareti, dağıtımı ve tüketimi de belli hukuki asgari standartlar nezdinde yürütölmektedir. Gıda güvenliği bu standartların daha teknik bir boyutunu oluşturmakta ve hem ulusal hem uluslararası kuruluşlarca söz konusu standartlara uygunluk denetlenmektedir. Ancak söz konusu standartların ihlali halinde, yargılamaların ticaret hukuku, rekabet hukuku, tüketicinin korunması hukuku ya da mülkiyet hukuku düzenlemeleri uyarınca veya devletlerin kamu sağlığına yönelik

⁹⁰ Tania Strauss, "How can we protect food systems against global shocks? Here's what business leaders say.", World Economic Forum, 24.05.2022.

yükümlülükleri kapsamında yapıldığı gözlemlenmektedir. Örneğin S.A. Bio d’Ardenne v. Belçika davasında başvuru şirket sığır üretimiyle uğraşmaktadır. Çeşitli yıllarda yapılan teftişler sonucu şirketin aldığı 253 sığırda malta humması⁹¹ salgını tespit edildiği için sığırların kesimi emredilmiştir. Başvuru şirket, sığırların kesiminden kaynaklı zararının tazmini için dava açmış ancak tazminat talebinin reddedilmesi üzerine mülkiyet hakkına orantısız bir müdahale edildiğini öne sürerek AİHM’e başvurmuştur. AİHM, başvuru şirketin hayvan sağlığıyla ilgili mevzuata aykırı davranması ve kamu sağlığı hususunda devletlerin takdir yetkisini göz önünde bulundurarak mülkiyet hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir.⁹² Kararda Mahkeme, başvuru şirketin mülkiyet hakkına müdahalenin öküzgillere özgü malta hummasının önlenmesine özgü çıkarılan yasa uyarınca ve kamu yararı amacıyla yapıldığını gözlemlemiştir. Başvuru şirketin söz konusu yasal düzenlemeleri birkaç defa ihlal etmesi ve bu durumda tazminat hakkının kaybedileceğinin de yasada düzenlenmiş olması ile AİHM içtihatları uyarınca mülkiyet hakkına müdahaleye yetki veren şartların mevcut olması dolayısıyla AİHM mülkiyet hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir. Her ne kadar davaya konu olayın bir gıda güvenliği meselesi olduğu kararda ifade edilmekteyse de Mahkeme, kamu sağlığı ve gıda güvenliğinin korunmasına yönelik

⁹¹ Malta humması veya tıptaki adıyla Bruselloz hayvanlardan insanlara bulaşabilen bir bakteriyel enfeksiyondur. Çiğ veya pastörize edilmemiş süt ürünlerinden, iyi pişirilmemiş et ürünlerinden, hava yoluyla veya enfekte hayvanlarla doğrudan temas yoluyla bulaşabilmektedir. Dünya çapında yüz binlerce insanı ve hayvanı etkilediği bilinmektedir. Bkz: “Brucellosis”, Mayo Clinic.

⁹² Benan Molu, İHAM’ın S.A. Bio d’Ardenne v. Belçika kararının özet çevirisi: “Sağlık düzenlemelerine uygun davranmayan şirketin hastalıklı hayvanlarının kesilmesi nedeniyle şirkete tazminat ödenmemesi, mülkiyet hakkını ihlal etmez.”, Anayasa Gündemi, 09.12.2019.

düzenleme ve ihlal durumunda cezalandırma yetkisi bakımından yerel makamların belli bir derecede takdir hakkı olduğunu belirtmiştir.

Bir başka örnek de Coca-Cola ve yan kuruluşu The Simply Orange Juice Company aleyhine açılmış ve hala devam etmekte olan bir toplu tüketici davasıdır. Davacı, “tamamen doğal” etiketiyle piyasaya sürülen The Simply Tropical Juice isimli ürünü kendi imkanlarıyla laboratuvarında test ettirmiş ve çevreye ve insan sağlığına zararlı sentetik kimyasal PFAS maddesi bulunduğunu gözlemlemiştir. Davaya konu meyve suyunun, “tamamen doğal” olduğu iddiasıyla müşterilerin kandırıldığı ve içeriğindeki zehirli kimyasal oranının, içme suyu için öngörülen federal sınırlardan yüzlerce kat daha yüksek seviyelerde bulunduğu belirtilmiştir. Bu bakımdan ürünün "tamamen doğal içeriklerden" meydana geldiği ve "saklanacak hiçbir şey olmadığını" beyan eder şekildeki etiketleme ve reklamların gerçeğe aykırı ve tüketiciyi yanıltmaya yönelik olduğundan hareketle ticaret kanunu, dolandırıcılık, sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca dava açılmıştır.⁹³ Söz konusu PFAS maddesi, kalıcı olduğu ve zamanla biriktiği için “sonsuz kimyasallar” olarak da bilinen ve çok düşük seviyelerde bile zararlı olan insan yapımı bir kimyasaldır. Yapılan laboratuvar çalışmalarında maddenin toksikolojik etkiye sahip olduğu ve tiroid bozuklukları, karaciğer hasarı, immünotoksisite etkileri, astım ve çeşitli kanserler ile ilişkili olduğu kanıtlanmıştır.⁹⁴ Nedensellik açısından The Simply Tropical Juice ürününün tek başına sayılan rahatsızlıklara sebebiyet verdiğini kanıtlamak pek mümkün olmamakla beraber,

⁹³ United States District Court. Joseph Lurenz v. The Coca-Cola Company , The Simply Orange Juice Company.

⁹⁴ Ronald V. Miller, Jr., “Simply Orange Juice Lawsuit”, Lawsuit Information Center, 23.07.2023.

barındırdığı toksik kimyasalların yasayla öngörölmüş seviyenin çok üstünde olduğu tespit edilmiş olduğu için gıda güvenliği bağlamında tehlike teşkil etmektedir. Ancak buna rağmen söz konusu ürün, Amerika'daki mevcut gıda güvenliği yasaları uyarınca değil, ticaret kanunu uyarınca tüketiciyi yanıltıcı etiketleme yapılması gerekçesiyle davaya konu olmuştur.

Verilen mahkeme kararlarından gözlemlendiği üzere gıda güvenliği konusundaki ihlaller ticaret hukuku, rekabet hukuku, tüketicinin korunması hukuku, mülkiyet hukuku ilkeleri bağlamında ele alınmaktadır. Ancak yaşam için gerekli temel ihtiyaçlardan biri olması sebebiyle gıdanın güvenliği, çok daha kapsamlı bir koruma gerektirmektedir. Zira gıda güvenliği, bilhassa temel insan haklarının sağlanması ve korunması bakımından önem teşkil etmektedir. Güvenli olmayan gıdanın üretimi, çevreye zarar verebilmektedir. Güvenli olmayan gıdanın tüketimi, insan ve hayvan sağlığını olumsuz etkileyebilmekte; hastalıklara, salgınlara, ölümlere ve sonraki nesillerde de kendini gösterebilecek sonuçlara yol açabilmektedir. Güvenli olmayan gıdanın yanıltıcı veya yanlış etiketleme yöntemleriyle piyasaya sürölmesi veya insanların gıda güvenliği konusunda bilinçlenmesinin, bilgiye ulaşmasının etkin bir şekilde sağlanamaması gıda güvenliği tedbirlerinin işlerliğini azaltmaktadır. Artan nüfusla beraber gıdaya duyulan ihtiyacın katlandığı ve buna paralel olarak gıda sektörünün de giderek büyüdüğu gözetildiğinde gıda güvenliğinin birçok insan hakkıyla ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi ve hukuki düzenlemelerle uygulamanın bu yönde şekillenmesi zaruridir.

Gıda güvenliğinin insan hakları perspektifinde ele alırken, doğal ve doğrudan bağlantısı sebebiyle ilk değerlendirilebilecek hak, gıda hakkıdır. Gıda hakkının temel bir hak olarak insan hakları hukuku metinlerinde yer almaya başlaması, gıda

güvenliğinin de gıda hakkının bir gerekliliği olarak talep edilebilirliği açısından hukuki dayanak oluşturmaktadır. 1966 tarihli ICESCR⁹⁵ uygun bir yaşam düzeyi ve yaşam şartlarını geliştirme hakkı bağlamında 11. maddesinde beslenmeyi bir gereklilik sayarak gıda hakkını uluslararası hukukta tanımıştır. ICESCR’de kendine yer bulan gıda hakkının nasıl anlaşılacağı, unsurları ve devletler açısından nasıl yükümlülükler getirdiği konusunda yol gösterici olan Genel Yorum 12’nin yayınlanmasıyla da gıda hakkı ve gıda güvenliği arasında doğal ve doğrudan bir bağ kurulması sağlanmıştır. Genel Yorum 12 uyarınca gıda olumsuz maddelerden arındırılmış olmalıdır.⁹⁶ Bu bakımdan gıda güvenliği ve gıda maddelerinin taşıdığı ve/veya kötü çevre hijyeni veya gıda zinciri boyunca farklı aşamalarda uygun olmayan işlemler yoluyla kirlenmesini önlemek için hem kamu hem de özel yollarla bir dizi koruyucu önlemler gerekmektedir. Ayrıca gıda maddelerinde doğal olarak oluşan toksinleri tanımlamak ve bunlardan kaçınmak veya yok etmek için de özen gösterilmelidir. Buna göre taraf devlet, yetkisi altındaki herkesin açlıktan kurtulmalarını sağlamak için sadece yeterli ve besleyici gıdaya değil, güvenli gıdaya da erişimi sağlamakla yükümlüdür. Bu sebeple Genel Yorum 12, 1966 tarihli ICESCR’a taraf devletler açısından gıda güvenliğini, gıda hakkı kapsamında güvence altına almaktadır.

⁹⁵ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinde (ICESCR) düzenlenen hakların çekirdek yükümlülükleri hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz: İzzet Mert Ertan, “Sosyal Hakların Özü: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Standartlarında Öz/Çekirdek Yükümlülükler”, **Sosyal Adalet İçin İnsan Hakları: Sosyal Haklar**, Editörler: Kıvılcım Akkoyunlu Ertan, Filiz Kartal, Yeliz Şanlı Atay, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2014, 1. Basım, 86-102.

⁹⁶ BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum 12.

Gıda güvenliğinin insan hakları perspektifinde değeriendirilmesinde bir değeri önemli temel hak, yaşam hakkıdır. Zira yaşam söz konusu olmadıkça değeri temel haklar için de hakkın süjesinden bahsetmek mümkün değildir. Her insanın, sırf insan olması sebebiyle yaşamını sürdürme hakkına sahip olduğunu düzenleyen AİHS 2. maddesi devletlere yalnızca kasten ve yasa dışı olarak öldürmekten kaçınma emrini vermekle kalmamakta; kendi yetki alanındaki kişilerin hayatını korumak için uygun adımları atmak yükümlülüğü de yüklemektedir. Bu pozitif yükümlülüğün bir yönünü yasalarla düzenleyici bir çerçeve sağlanması, değeri yönünü ise önleyici tedbirlerin alınması oluşturmaktadır.⁹⁷ Gıda güvenliği bilhassa yaşam hakkıyla ilgilidir, çünkü ihlali durumunda gerçekleşebilecek en telafi edilemez sonuç ölümdür. WHO verileri göstermektedir ki her on kişiden biri, bulaşık gıdaların tüketilmesinin ardından rahatsızlanmakta ve bulaşık gıdalar sebebiyle her sene 420.000 kişi hayatını kaybetmektedir. Bu kayıpların %40'ı yani yaklaşık 125.000'i, 5 yaşın altındaki çocuklardan oluşmaktadır.⁹⁸ Örneğinin Salmonella, gıda kaynaklı hastalıklara ve dolayısıyla ölümlere sebebiyet verebilen patojenlerden biridir.⁹⁹ Bir kamu sağlığı kuruluşu olan Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezinin istatistiklerine göre Amerika

⁹⁷ AİHM, "Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights, Right to Life".

⁹⁸ WHO, "Food Safety", 19.05.2022.

⁹⁹ Norovirüs, hepatit A gibi bazı virüsler, tenyalar gibi besin zincirine su veya toprak yoluyla giren ve taze ürünlere bulaşabilen parazitler, deli dana hastalığı gibi nörodejeneratif rahatsızlıklara sebebiyet verebilen prionlar ve doğal ya da çevresel toksinler de gıdanın güvenli niteliğini bozabilecek faktörlere örnektir. Bkz: DSÖ, "Food Safety", 19.05.2022.

Birleşik Devletlerinde her yıl 420 kişi Salmonella sebebiyle hayatını kaybetmektedir.¹⁰⁰

Bu bakımdan devletlerin gıda güvenliği tedbirlerini, kişilerin yaşam hakkını koruyacak şekilde düzenleme, bu tedbirlere uyulduğunu denetleme ve uyulmaması halinde gerekli cezalandırma ile mağdurların zararını tazmin etme mekanizmalarını da oluşturması ve uygulamaya koyması gerekmektedir.

Gıda hakkını anayasasında doğrudan tanıyarak yargısal belirsizlikten koruyan Guatemala Cumhuriyetinde, “Guatemala sin Hambre” isminde bir STK koalisyonu, 2013 yılında kronik yetersiz beslenmeden muzdarip ve aşırı yoksulluk koşullarında yaşayan çocukların beslenme hakkını talep etmek için stratejik dava açmıştır. Zacapa Departmanına bağlı Çocuk ve Ergen Mahkemesi tarafından Nisan 2013'te verilen karara Guatemala Cumhuriyeti Anayasasının çocukların beslenme hakkını koruyan 51. maddesi, ICESCR 11. maddesi ve Genel Yorum 12 ile İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 25. maddesi gerekçe gösterilmiş ve yaşam hakkı, yeterli yaşam standardı hakkı ve gıda hakkının ihlal edildiği tespit edilmiştir.¹⁰¹ Söz konusu uluslararası insan hakları metinleri, gıda hakkı ile yaşam hakkını birbiriyle ilişkilendiren, ayrıca gıda güvenliğini gıda hakkının sağlanması bakımından bir ölçüt kabul eden metinlerdir. Bu bakımdan söz konusu karar gıda güvenliğinin yaşam hakkını bağlamında nasıl değerlendirilebileceği bakımından önem taşımaktadır.

¹⁰⁰ Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention, CDC), “Salmonella”, 25.07.2023.

¹⁰¹ Hilal Elver, “Report of the Special Rapporteur on the Right to Food: Access to justice and the right to food: the way forward”, BM, 2015, s. 7.

Gıda güvenliği ihlalleri organ kayıplarına, sistemsel rahatsızlıklara, mental hastalıklara sebebiyet verebilmekte, hatta bu sonuçlar, gıda güvenliği ihlaline yalnızca doğrudan maruz kalmış kişileri değil, sonraki nesilleri de etkileyebilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, mikro besin eksikliklerinin küresel hastalık yüküne önemli bir katkıda bulunduğunu ve metabolik bozukluklara, enfeksiyonlara karşı direncin azalmasına ve ayrıca psikomotor işlevlerde gecikmeye veya bozulmaya yol açan çok çeşitli spesifik olmayan fizyolojik bozukluklara sebep olduğunu ortaya koymuştur.¹⁰² 2012 tarihli “Kamu Sağlığı Beslenme Araştırması”, sağlıksız yiyecekler yiyenlerin depresyon belirtileri gösterme olasılığının yüzde 40 daha fazla olduğunu belirtmiştir.¹⁰³ Bu bakımdan gıda güvenliğinin sağlanamaması, sağlık hakkı bakımından da ihlallere sebebiyet verebilecek niteliktedir. Genel Yorum 12, gıda hakkının gıda güvenliğini de kapsayacak şekilde yorumlanmasını sağlamıştır. Gıdayı "fiziksel ve zihinsel büyüme, gelişme ile fizyolojik ihtiyaçlar bakımından besleyici" olması kriteriyle tanımlayarak gıda güvenliğini sağlık hakkıyla ilişkilendirmiştir. ICESCR 12. maddesini yorumlayan Genel Yorum 14’te de sağlık hakkının, insanların sağlıklı bir yaşam sürdürebilecekleri geniş bir sosyo-ekonomik perspektifle; gıda, içme suyu, hijyen, güvenli ve sağlıklı çalışma şartları, sağlıklı çevre gibi etkili faktörleri de kapsadığı belirtilmiştir.¹⁰⁴ Böylece ICESCR, gıda hakkının ve sağlık hakkının birbirine bağlı kesişen haklar olduğunu vurgulamaktadır.

¹⁰² Ana Ayala, Benjamin Meier, “A human rights approach to the health implications of food and nutrition insecurity”, **Public Health Reviews**, 2017, sayı:38, s. 3.

¹⁰³ Almudena Sanchez-Villegas, et al. “Fast-food and commercial baked goods consumption and the risk of depression”, **Public Health Nutrition**, 2012, 15(3), s. 427.

¹⁰⁴ BM İnsan Hakları Yüksek Komisyonu, Genel Yorum 14.

1979 tarihli CEDAW 12. maddesi, kadınların sağlık hizmetinden faydalanması başlığı altında hamilelik ve emzirme sırasında yeterli beslenmeyi dolayısıyla gıda hakkını da kapsamına almaktadır.¹⁰⁵ 1989 tarihli Çocuk Haklarına Dair Sözleşme de 24. maddesinde taraf devletlere “*temel sağlık hizmetleri çerçevesinde besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla (...) yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi sorumluluğu*” yüklemektedir.¹⁰⁶ Kadınların ve çocukların gıda hakkına ve dolayısıyla güvenli gıda hakkına sağlık hakkı bakımından bir gereklilik niteliği yükleyen bu düzenlemeler bilhassa önem taşımaktadır. Çünkü WHO verilerine göre gelişmekte olan ülkelerde gıda hakkının etkili bir şekilde sağlanamamasının zararları çocuklar ve üreme çağındaki kadınlarda kendini daha sık göstermektedir.¹⁰⁷

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 22. maddesinde düzenlenen sosyal güvenlik hakkı, kişinin gelişimi için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ulusal çaba ve uluslararası işbirliği yoluyla gerçekleştirilmesi hakkıdır. ICESCR 9. maddesinde de düzenlenen sosyal güvenlik hakkı, gıda güvenliğinin sağlanması bakımından önemli insan haklarından biridir. Sözleşmeye göre taraf devletler, sosyal sigorta dahil olmak üzere herkese sosyal güvenlik hakkı tanıma yükümlülüğüne sahiptir. Söz konusu maddenin yorumlandığı Genel Yorum 19’a göre hakkın asgari standardı, tüm bireylere ve ailelere, en azından temel sağlık hizmetleri, bakım, barınma, su, gıda

¹⁰⁵ BM, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi.

¹⁰⁶ BM, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.

¹⁰⁷ WHO, “Guidelines on food fortification with micronutrients”, Ed: Allen L, de Benoist B, Dary O, Hurrell R, 2006, s. 3.

maddeleri, sanitasyon ve en temel seviyede eğitimi içermektedir.¹⁰⁸ Genel Yorum 19’da sosyal güvenlik hakkının, birçok hakkın gerçekleşmesini desteklemede önemli bir rol oynadığı belirtilmekte ve Sözleşmenin sağlık hakkını düzenleyen 12. maddesine atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla gıda güvenliğinin sağlanmasında yetersizlik, sadece sağlık hakkı bakımından değil, sosyal güvenlik hakkı bakımından da ihlale yol açabilmektedir.

Gıda güvenliği ile ilişkilendirilmiş insan haklarını değerlendirirken değinilmesi gereken bir husus da ayrımcılık yasağıdır. Yaşam hakkının düzenlendiği İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 2. maddesine göre herkes, herhangi bir fark gözetilmeksizin beyannameye yer alan haklardan ve hürriyetlerden yararlanma hakkına sahiptir.¹⁰⁹ Bu madde, ayrımcılık yasağını düzenleyen ilk uluslararası hukuk kuralını oluşturmaktadır. AİHS 14. maddede kendine yer bulan ayrımcılık yasağı, ek 12 numaralı protokolle sadece sözleşmede düzenlenen haklar bakımından değil, genel bir ayrımcılık yasağı tanınmıştır.¹¹⁰ Gıda, sağlık ve sosyal güvenlik haklarını düzenleyen ICESCR 2. maddesiyle, taraf devletlere sözleşmeye konu hakların herhangi bir ayırım gözetilmeksizin uygulanması ödevi yüklenmekte ve her hakka özgü yorum metninde de bu ayrımcılık yasağının altı çizilmektedir.¹¹¹ Dezavantajlı gruplar veya çeşitli sebeplerle

¹⁰⁸ BM, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum 19.

¹⁰⁹ BM, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.

¹¹⁰ Sibel İnceoğlu, “Türk Anayasa Mahkemesi ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik ve Ayrımcılık Yasağı”, **Çalışma ve Toplum**, 2006/4, 45-62, s. 56-57.

¹¹¹ Gıda hakkı için bkz: “Implementation at the National Level (Paragraf 18-19.)”, BM İnsan Hakları Yüksek Komisyonu, Genel Yorum 12. Sağlık hakkı için bkz: “Article 12: Special topics of broad application, Non-discrimination and equal treatment (Paragraf

güvenli gıdaya sınırlı erişimi olan bireyler açısından gıda güvenliği ihlalleri daha ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Bu bakımdan gıda güvenliğinin çeşitli insan haklarıyla ilişkisi bakımından ayrımcılık yasağı gözetilerek ele alınması gerekmektedir. Örneğin İsviçre Federal Yüksek Mahkemesinin önüne gelen bir dosyada, İsviçre'de yasadışı olarak ikamet eden üç Çekya vatandaşı, sosyal refah yardımına erişimlerinin reddedildiğini, dolayısıyla vatandaş olmayanların sosyal güvenlik hakları ile asgari varoluş koşullarına yönelik anayasal haklarının ihlal edildiğini öne sürmüştür.¹¹² İsviçre Federal Mahkemesi, verdiği kararda İsviçre'nin toprak sınırları içindeki herhangi bir kişinin, statüsüne bakılmaksızın, asgari düzeyde gıdayı da kapsamına alan temel insan ihtiyaçları da dahil olmak üzere yaşam koşullarının sağlanması bakımından sosyal yardım alma hakkına sahip olduğunu karara bağlayarak sosyal yardıma erişimi olmayan yasa dışı göçmenler ve reddedilen sığınmacılar lehine ayrımcılık yapmama yükümlülüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir.¹¹³ Söz konusu mahkeme kararı, İsviçre'de gıda hakkı ve sosyal güvenlik hakkının korunması ve bu hakların ayrımcılık yasağına uygun şekilde nasıl ele alınacağı konusunda emsal olması bakımından önem taşımaktadır.

18-19), BM İnsan Hakları Yüksek Komisyonu, Genel Yorum 14. Sosyal güvenlik hakkı için bkz: "II.B.1. Non-discrimination and equality", BM İnsan Hakları Yüksek Komisyonu, Genel Yorum 19.

¹¹² İsviçre Federal Mahkemesi. V. v. Einwohnergemeinde X. und Regierungsrat des Kantons Bern (BGE/ATF 121 I 367), 27.10.1995.

¹¹³ Christophe Golay, **The Right To Food And Access To Justice: Examples At The National, Regional And International Levels**, FAO, 2009, s. 21.

Gıda güvenliğine insan hakları gözlüğüyle bakmak, çevre hakkı bağlamında da önem taşımaktadır. Tarım ilaçları ve kimyasalların aşırı kullanımı gibi sürdürülemez tarım uygulamaları ya da besi hayvanlarının yetiştirilmesinde kullanılan yemlerin ve ilaçların güvensizliği, yalnızca sağlık riskleri oluşturmakla kalmamakta; aynı zamanda ekosisteme, doğal kaynaklara ve biyolojik çeşitliliğe de zarar vermektedir. Endüstriyel süreçlerin ve atık yakmanın istenmeyen yan ürünleri olan dioksin¹¹⁴ ve poliklorlu bifenil gibi kalıcı organik kirleticiler, çevrede, hayvan besin zincirinde ve insan vücudunda biriken bileşiklerdir.¹¹⁵ Su ve toprağın kirlenmesi yoluyla gıdalarda ağır metal kontaminasyonu gerçekleşmektedir.¹¹⁶ Bu bağlamda çevre hakkı, endüstriyel uygulamalar ve gıda güvenliği arasında birbirini etkileyen bir ilişki de bulunmaktadır. İklim değişikliği de bu denklemin parçalarından birini oluşturmaktadır. İklim değişikliği sonucunda sıcaklık, nem, yağış düzenleri ve aşırı hava olaylarının sıklığındaki uzun vadeli değişiklikler; tarım uygulamalarını, gıda üretimini ve gıdanın besleyiciliğini etkilemektedir. Bitki ve hayvan sağlığına zararlı ve iklim değişikliklerine duyarlı mikroorganizmalar, gıda kaynaklı hastalıkların ve salgınların artmasına yol

¹¹⁴ Dioksin, üreme ve gelişim sorunlarına, kansere sebep olabilmekte; bağışıklık sistemine zarar verip hormonları etkileyebilmektedir. Daha fazla bilgi için bkz: Gamze Sorkullu, “Dioksin Nedir?”, Gıdabilgi.com, 24.08.2020.

¹¹⁵ WHO, “Food Safety”, 19.05.2022.

¹¹⁶ Kurşun, kadmiyum, bakır ve cıva gibi ağır metaller nörolojik hasarlara ve çoklu organ rahatsızlıklarına neden olmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz: Necla Çağlarırnak, A. Zeki Hepçimen, "Ağır Metal Toprak Kirliliğinin Gıda Zinciri ve İnsan Sağlığına Etkisi", **Akademik Gıda**, Sayı: 8, 2010, 31-35, s. 32-34.

açmaktadır.¹¹⁷ Gıda endüstrisinin tabi olduğu güvenlik standartlarının yeterliliği bir kenara, halihazırda bu standartlarla gıda üretimi dahi iklim değişikliği açısından bir katalizör görevi görmektedir. Gıda endüstrisinin iklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyonlarının üçte birinden fazlasına katkıda bulunmaktadır.¹¹⁸ Ormanların yok edilerek tarım arazilerine dönüştürülmesi biyoçeşitliliğe zarar vermektedir. Verimi arttırmak için azotlu gübre kullanılması, azot oksit emisyon oranlarının artmasına sebep olmaktadır.¹¹⁹ Dolayısıyla gıda güvenliğinin insan hakları perspektifinden değerlendirilmesi, gıda üretiminin çevresel etkisini dikkate almaya ve insan refahı ile gezegeni koruyan sürdürülebilir uygulamaları teşvik etmeye de hizmet etmektedir.

Yakın geçmişe kadar bir insan hakkı olarak değerlendirilmesi konusunda farklı görüşlerin¹²⁰ olduğu çevre hakkı; doğal ortamlar, doğal kaynaklar, insan yerleşimleri, biyolojik çeşitlilik dahil olmak üzere kültür ve tabiat varlıklarını¹²¹ kapsayacak şekilde çevrenin korunmasını ve geliştirilmesini içeren bir haktır. 1972 tarihinde kabul edilen

¹¹⁷ Elena N. Naumova, “Climate Change and Food Safety Risk”, Tufts University, Gerald J. and Dorothy R. Friedman School of Nutrition Science and Policy, 29.06.2022.

¹¹⁸ “Field to fork: global food miles generate nearly 20% of all CO2 emissions from food” European Commission, 25.01.2023.

¹¹⁹ How Our Food System Affects Climate Change, Foodprint, 10.08.2018.

¹²⁰ Söz konusu görüşler için bkz: Nükhet Turgut, **Çevre Hukuku**, Ankara, Savaş Yayınları, 2001, s. 154-159.

¹²¹ Yasemin Semiz, “Çevre Hakkı Kavramı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Çevre Hakkına Yaklaşımı”, Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, s. 43.

BM İnsan Çevresi Bildirgesi¹²², çevre hakkının düzenlendiği ilk uluslararası hukuk metni olarak çevre hakkını yaşam hakkıyla ilişkilendirmiştir. Bildirgenin 1. ilkesi uyarınca insan onuruna yaraşır bir hayatı sağlamaya yönelik nitelikli bir çevre, temel bir haktır.¹²³ Bildirgenin devamında yetersiz beslenme, gıda üretiminde kullanılan gübre ve ilaçlarla gıda üretimi sonucunda ortaya çıkan atıkların yönetimine ve bu gibi konularda bilimsel araştırma ve geliştirme çalışmaları yürütülmesine yönelik öneriler mevcuttur. Bu bakımdan gıda faaliyetlerinin çevreyi ve biyoçeşitliliği gözeterek gerçekleştirilmesi, çevre hakkının kapsamındadır.¹²⁴ An itibariyle BM nezdinde çevre hakkı konusunda bağlayıcı bir uluslararası hukuk metni bulunmamakla beraber uluslararası ve ulusal hukuk sistemlerinde çevre hakkını tanıyan düzenlemeler mevcuttur.¹²⁵ Uluslararası hukukta çevre hakkının bir insan hakkı olduğuna dair evrensel veya çatı bir metin bulunmamakla beraber, çevre hakkının diğer temel haklarla ilişkisi bağlamında değerlendirildiği gözlemlenmektedir. Mesela AİHM'in önüne gelen bir davada başvuru, Tatariv'deki evinin yakınına, su kaynağının kirlenmesine yol açacak şekilde bir mezarlık inşa edilmesinin AİHS 8. maddesini ihlal ettiğinden şikayetçi olmuştur.¹²⁶ Mezarlığın, meskun binalara ve su kaynaklarına yakın inşasını ve işletilmesini yasaklayan, yürürlükteki çevre sağlığı ve sıhhi yönetmeliklere açıkça aykırılık tespit etmiş ve bu nedenle devletin 8. maddenin gereklerini yerine getirmediğini belirterek

¹²² Stockholm Bildirgesi olarak da geçmektedir.

¹²³ BM, İnsan Çevresi Konferansı Raporu.

¹²⁴ Yasemin Semiz, a.g.y., s. 45.

¹²⁵ Örneğin 1981 tarihinde kabul edilen Afrika İnsan ve Halklar Hakları Şartı 24. maddesi uyarınca bütün halklar, gelişmelerine uygun tatmin edici ve bütünleyici bir çevre hakkına sahiptir. Bkz: Afrika Birliği Örgütü, Afrika İnsan ve Halklar Hakları Şartı. Çev: İbrahim Kaboğlu, Oğuz Dönmez.

¹²⁶ AİHM, Dzemyuk v. Ukrayna. Başvuru no. 42488/02, Karar Tarihi: 04.12.2014.

ihlal kararı vermiştir. Bir başka dosyada, başvuru Vladivostok'taki Lesnoye mezarlığının evi yönünde kademeli olarak genişlediğini, şikayetler üzerine yerel makamların mezarlığın maksimum kapasitesine ulaşması ve gömü işlemlerine devam edilmesinin sağlık düzenlemelerine aykırı olacağı gerekçesiyle tesisin kapatılması emrini verdiğini ancak bu emrin uygulanmadığını belirtmiştir. Yerel mahkemelerin yaptığı yargılamalarda toprak ve su kuyusunun “patojenik bakteriler, parazitler ve kimyasal maddeler içerdiğinin” ve “tehlikeli derecede” kirlendiğinin bilirkişi raporlarıyla sabit olduğunu öne sürmüştür. AİHM, iç hukuk düzenlemelerine aykırı olarak devletin tesisin kapatılması emrini uygulamamasını başvurunun AİHS 8. maddesinin ihlali olduğuna karar vermiştir.¹²⁷

Her iki kararda da, başvuru sahiplerinin sağlığında fiili bir zarar olmamasına rağmen, potansiyel çevresel risklerin başvuru sahibinin özel hayatı ve evi ile yaşam kalitesini etkilemeye yetecek kadar yakın bir bağlantı oluşturup oluşturmadığını belirlenmesi gerektiği vurgulanmış, iç hukukta çevresel risklerin varlığı tespit edilmesine rağmen gerekli tedbirlerin uygulamaya geçirilmemesi sebebiyle özel hayata saygı hakkının ihlal edildiği kararı verilmiştir. Her iki olayda da mevcut olan çevresel risk, suyun ve toprağın kirlenmesine yönelik bir risktir. İçme suyu olarak kullanılan bir yeraltı suyunun veya başvuru sahiplerinin tarım yaptığı bir toprak parçasının, iç hukuk düzenlemelerine aykırı bir şekilde kirlendiği bir somut olayda, bu kararlar emsal olarak kullanılarak gıda güvenliğinin ve çevre hakkının AİHS 8. maddesi bağlamında korunması mümkündür.

¹²⁷ AİHM, Soljanik v. Rusya. Başvuru no. 47987/15, Karar Tarihi: 10.08.2022

Gıda endüstrisinin küreselleşmesi ve karmaşık gıda tedarik zinciri, ülkelerin gıda güvenliği mevzuatlarında ve standartlarında mevcut farklılıklarla gelişmişlik seviyesindeki ayrımlar, gıda güvenliği ihlallerinin önüne geçilmesini zorlaştırmaktadır. Gıda güvenliğinin sadece gıda piyasasındaki rekabeti düzenleyecek bir araç, gıda üreticilerinin mülkiyet hakkını etkileyen bir faktör ya da tüketicinin korunması için ihtiyaç duyulan birtakım standartlar olduğuna yönelik düşünsel ve hukuksal eğilim de insan hakları bağlamında hareket etme imkanını kısıtlamaktadır. Denetimlere ayrılan kaynağın sınırlılığı, ekonomik ve siyasi amaçlarla gıda güvenliği ihlallerine yol açabilecek yasal boşlukların bırakılması, ihlallerin göz ardı edilmesi, sektörel yolsuzluklar da denkleme eklendiğinde gıda güvenliği etkili bir şekilde sağlanamamaktadır. Örneğin ABD’de 1958 tarihli FDCA¹²⁸ Gıda Katkı Maddesi Değişiklikleri uyarınca, Kongre "gıda katkı maddelerinin" bir pazar öncesi onay sürecinden geçmesini zorunlu kılmıştır.¹²⁹ Bu pazar öncesi onay süreci, onaya konu katkı maddesinin hangi koşullar altında güvenli bir şekilde kullanılabileceğine dair sponsorun teklifte bulunduğu ve FDA’nın¹³⁰ söz konusu madde ve kullanım amacına özgü bir gıda katkı maddesi yönetmeliği önermesiyle sonuçlanabilmektedir. Ancak Kongre’nin gıda katkı maddesi tanımı uyarınca “genel olarak tanınan, bilimsel eğitime ve deneyime sahip uzmanlarca ve çeşitli bilimsel prosedürlerle güvenli olduğu değerlendirilen, 1 Ocak 1958’den önce gıdalarda kullanılan maddeler bakımındansa yine bilimsel prosedürler veya gıdada yaygın kullanıma dayalı deneyimler yoluyla amaçlanan kullanım alanlarında güvenli olduğu kanısı mevcut olan” maddeler

¹²⁸ Federal Food, Drug and Cosmetic Act - Federal Gıda, İlaç ve Kozmetik Yasası .

¹²⁹ T. Daniel Logan, Jacqueline J. Chan, “Center for Food Safety v. Becerra”, **AFDLI**, s. 21.

¹³⁰ Food and Drug Administration - Gıda ve İlaç İdaresi

genellikle güvenli olarak kabul edilen madde (Generally Recognized As Safe - GRAS)¹³¹ niteliği taşımaktadır ve bu kapsama giren bir maddenin kullanımı, gıda katkı maddeleri için öngörülen pazar öncesi FDA incelemesi sürecine tabi olmamaktadır.¹³² Nisan 1997’de teklif edilen ve 2016’da kabul edilip uygulamaya konulan kurala göre, bir üreticinin gıda üretiminde kullandığı bir katkı maddesi, amaçlanan kullanımı için GRAS niteliği taşıyorsa, o maddenin kullanıldığı FDA’ya bildirilmek zorunda değildir.¹³³ Bunun üzerine 2017 yılında açılan Gıda Güvenliği Merkezi (Center for Food Safety – CFS) v. Becerra davasında davacılar, söz konusu kuralın FDA’nın FDCA kapsamındaki temel görevi olan gıda arzının güvenliği sorumluluğuna aykırı olduğunu iddia etmiştir.¹³⁴ FDA’ya bildirimde bulunulmadan, GRAS belirlemesine dayalı kayıtlar tutulmadan keyfi GRAS sonuçlarına varılmasına izin verildiği için, gerçekte güvenli olmayan kimyasal maddelerin gıdaya eklenmesine imkan tanındığı öne sürülmüştür. Davacıların iddiasına göre GRAS bildirimleri zorunlu olursa, FDA, gıda güvenliği belirlemeleri yapmak için ihtiyaç duyduğu tüm bilgileri içerikler hazırlanmadan önce elde edebilecektir. Mahkeme, FDCA’nın genel olarak FDA’nın "halk sağlığını koruma,

¹³¹ GRAS olan maddelerin belirlenmesi zaman içerisinde farklı prosedürler gerektirmiştir. Bir dönem yönetmelikle bir "GRAS listesi" yayınlanması yolu izlense de pratik olmaması sebebiyle bu yöntemden vazgeçilmiştir. 1958’den itibaren FDA, GRAS maddelerinin karşılaması gereken bilimsel ve yasal standartları belirlemiş ve çeşitli mahkeme kararlarında bu standartlar dayanak gösterilmiştir. Bkz: T. D. Logan, J. J. Chan, a.g.y., s. 22.

¹³² ABD, Substances Generally Recognized as Safe, 81 Federal Register, s. 54960.

¹³³ ABD, Substances Generally Recognized as Safe, 62 Federal Register, s. 18,938.

¹³⁴ United States District Court. Gıda Güvenliği Merkezi (Center for Food Safety – CFS) v. Becerra.

gıdaların güvenli, sağlıklı ve uygun şekilde etiketlenmiş olmasını sağlama" amacı olduğunu kabul etmekle beraber Kongre'nin GRAS maddelerini FDCA'nın gıda katkı maddelerini belirlemeye yönelik katı yasal programından açıkça muaf tuttuğunu vurgulamıştır.¹³⁵ Mahkemeye göre söz konusu kural Nisan 1997'de önerildiğinden beri FDA'ya yapılan GRAS bildirimlerinin sayısı, fiilen artmıştır. Ayrıca FDA'nın GRAS maddelerini FDCA kapsamında pazar öncesi incelemeden hariç tutma uygulaması "uzun süredir devam eden bir idari teamül" niteliğine sahiptir ve GRAS denetimini zorunlu kılmak, FDA'nın zaten sınırlı olan kaynaklarının diğer gıda güvenliği denetimi faaliyetlerine ayıramamasına sebep olacaktır. FDCA'nın, FDA'ya GRAS bildirimlerini etapta zorunlu kılma yetkisi verip vermediği mahkeme tarafından yoruma açık değerlendirilmiştir. Bu sebeple mahkeme, davacıların iddialarını reddetmiş ve FDA lehine karar vermiştir.¹³⁶ Ancak dikkat çeken bir husus mahkemenin, davacıların GRAS panellerindeki potansiyel çıkar çatışmalarına ilişkin endişelerinin "geçerli" olduğu kabulüdür.¹³⁷ Davacılar tarafından alıntılanan bir çalışmaya göre "FDA'ya gönüllü olarak bildirilen 450'den fazla GRAS tespitinde, her tespitin söz konusu maddenin üreticisiyle finansal bağları olan uzmanlar tarafından belirlendiği" belirtilmiştir. Mahkemenin bu endişeyi geçerli kabul etmesinin üzerine FDA, çıkar çatışmalarının neden olduğu riskleri azaltmak için bir kılavuz yayınlamıştır.¹³⁸ Ancak ABD'de bugün de üreticilerin gıda üretiminde kullandığı GRAS maddelerini bildirmesi zorunlu bir işlem değildir ve gıda güvenliği sürecinin şeffaf ve sıkı yürütülmesi açısından sorun teşkil etmektedir.

¹³⁵ T. D. Logan, J. J. Chan, a.g.y., s. 24.

¹³⁶ T. D. Logan, J. J. Chan, a.g.y., s. 24 - 25.

¹³⁷ T. D. Logan, J. J. Chan, a.g.y., s. 26.

¹³⁸ FDA, Best Practices for Convening a GRAS Panel: Guidance for Industry.

Gıda güvenliğini birçok insan hakkıyla kesişen bir mesele olarak ele almak, devletlerin ve uluslararası toplumun gıda güvenliğini sağlanması için daha aktif rol üstlenmesi sorumluluğunu ağırlaştırmaktadır. Gıda güvenliğini ilişkili olduğu insan hakları göz önünde tutulduğunda bu ağırlaşan sorumluluk, ihlallerin yol açabileceği sonuçlarla orantılıdır. An itibarıyla gıda güvenliğini, diğer insan haklarından bağımsız, kendisinin bir insan hakları talebi olarak değerlendirilmesine yönelik ne uluslararası ne de anayasal düzenleme bulunmaktadır. Ancak gıda güvenliği, bilhassa ICESCR'ye taraf olan, Türkiye Cumhuriyeti örneğinde olduğu gibi uluslararası anlaşmaları kanun hükmünde kabul eden, başta yaşam hakkı ve gıda hakkı olmak üzere gıda güvenliğini ilişkili olduğu insan haklarını anayasal olarak tanıyan devletler bakımından sorumluluk doğuracak bir alandır. Örneğin Hindistan hukuk sistemi, gıda hakkının gerçekleştirilmesini ve herkes için yeterli beslenmenin sağlanmasını doğrudan devletin yükümlülüğü olarak kabul etmektedir. Ayrıca anayasal içtihat bakımından, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların yaşama hakkı ile ilişkilendirilerek yargılanabilirliğini de sağlamaktadır. Hindistan Anayasasında gıda güvenliği kavramı geçmemektedir ancak anayasayla hem parlamento hem de eyalet yasama organına gıdanın taşımasıyla ilgili yasa çıkarma yetkisi tanınmıştır. Buna göre, her vatandaşın güvenli ve besleyici gıdaya sahip olma temel hakkı vardır ve bu hak, 21. maddede düzenlenen yaşam hakkı ile 47. maddede düzenlenen devlete gıdayı her tür taşıyıcıdan koruyarak gıda hakkını koruma altına almak yoluyla beslenme düzeyini ve halk sağlığını geliştirme görevi ile beraber yorumlanmaktadır. Bu sebeple gıda güvenliği ve standartları ile yaşam hakkının ve toplum sağlığının korunması arasında doğrudan bir bağ kurulmuş, gıda güvenliği koruma altına alınmıştır. Bu düzenlemelere dayanarak Hindistan Gıda Güvenliği ve Standartları Otoritesi¹³⁹ Yasasının “Suçlar ve Cezalar” isimli 9. kısım 65.

¹³⁹ Hindistan Gıda Güvenliği ve Standartları Otoritesi - Food Safety and Standards Authority of India (FSSAI)

bölümü uyarınca bir kişi veya kuruluş tarafından, tüketicinin zararına veya ölümüne neden olan herhangi bir gıda maddesini üreten, dağıtan veya ithal eden gerçek kişi veya kuruluşların para cezasına çarptırılması öngörülmektedir. Ayrıca tüketicinin ağır yaralanması veya ölümü halinde ruhsat iptali, gıdanın piyasadan geri çağırılması, mallara el konulması ve belli şartlar altında yasaklama emirleri verilmesi de düzenlenmiştir.¹⁴⁰ Söz konusu ceza hükmü, gıda güvenliğiyle ilgili tedbir alma yetkisinin doğrudan anayasada verilmesine ve gıda hakkının yaşam hakkı ile ilişkili olarak ele alınmasına dayandığı için önemlidir. Bu dayanaklar, gıda güvenliği ihlallerinin, bireylerin en temel hakkı olan yaşam hakkına bir saldırı teşkil edebileceğinin bir kabulü ve buna yönelik içtihat oluşmasının önünü açmaktadır.

Sonuç olarak gıda güvenliğini insan haklarıyla ilişkisi bağlamında ele almak, gıda kaynaklı tehlikelerin önlenmesi, tespit edilmesi ve bunlara müdahale edilmesi bakımından kapsamlı stratejiler doğuracaktır. Uluslararası hukuk nezdinde gıda güvenliğinin özellikle yaşam hakkıyla ilişkisinin değerlendirilmesi eğilimi oluşması halinde, AİHM devreye girebilecektir. Devletler, uluslararası gıda şirketleri, gıda üreticileri, tedarikçileri ve tüketiciler arasındaki iletişim, şeffaflık ve işbirliği artacaktır. Devletlerin insan hakları, kamu sağlığı ve güvenliği bakımından yetkileri ve sorumluluğu artacaktır. Gıda üreticileri ve tedarikçilerinin, gıda güvenliği tedbirlerine yaklaşımları, bu tedbirler ihlal edildiğinde ortaya çıkabilecek insan hakları ihlalleri bakımından değerlendirilebilecektir. Tüketicilerin gıda güvenliği konusunda şeffaflık, başvuru yolları ve tazmin edici mekanizmalara olan ihtiyacı daha etkili bir şekilde sağlanabilecektir. İnsan onuruna yaraşır bir hayatın sağlanması yolunda gıda

¹⁴⁰ Mahima Sharma, “Right to hygienic food – a fundamental right in India”, **IPleaders**, 18.12.2020.

güvenliğini insan haklarıyla ilişkisi üzerinden ele almak, artık atılması gereken bir adımdır.

İKİNCİ BÖLÜM:

5237 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNDA GIDA SUÇLARI (TCK 185 – 186)

I. ZEHİRLİ MADDE KATMA SUÇU (TCK M.185)

1. Genel Olarak

Zehirli madde katma suçu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 185’inci maddesinde, özel hükümler kitabının “*Topluma Karşı Suçlar*” başlıklı üçüncü kısmın “*Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar*” başlığı altında düzenlenmiştir. Madde uyarınca:

İçilecek sulara veya yenilecek veya içilecek veya kullanılacak veya tüketilecek her çeşit besin veya şeylere zehir katarak veya başka suretlerle bunları bozarak kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşüren kimseye iki yıldan on beş yıla kadar hapis cezası verilir.”

*Yukarıda fıkroda belirtilen fiillerin dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı olarak işlenmesi halinde, üç aydan bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.*¹⁴¹

Madde metninin gerekçesinden anlaşıldığı üzere “*içme sularına, besinlere veya tüketilebilecek her türlü maddeye zehir katarak veya sair suretle bozarak kamunun*

¹⁴¹ 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu.

sağlığını tehlikeye düşüren kimsenin” cezalandırılması amaçlanmaktadır.¹⁴² Mülga kanun hükmü ile yeni kanun hükmünde açıkça görülebilen bir farklılık, 765 sayılı mülga kanunun madde metninde “*umumun sıhhati*” ifadesi kullanılırken¹⁴³ 5237 sayılı kanunun madde metninde “*kişilerin hayatı ve sağlığı*” ifadesinin kullanılmış olmasıdır. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi 5237 sayılı kanunun, konu suçu “*Topluma Karşı Suçlar*” başlıklı kısmın “*Kamu Sağlığına Karşı Suçlar*” başlığı altında düzenlemiş olması ve madde gerekçesinde “*kamunun sağlığını tehlikeye düşüren*” ifadesinin varlığı, bu suçu “*Kişilere Karşı İşlenen Suçlar*” kategorisinden ayırmaktadır.

¹⁴² Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen, Mehmet Emin Alşahin, Kerim Çakır, **Gerekçeli Ceza Kanunları**, Adalet Yayınevi, 24. Basım, 2022, s. 228.

¹⁴³ Bu suç 765 sayılı mülga TCK’da 394 ve 399’uncu maddelerde düzenlenmiştir. 765 sayılı eski TCK m. 394 uyarınca: “*Halkın içeceği sulara ve yiyeceği veya içeceği her çeşit şeylere zehir katarak ve sair suretle bozarak umumun sıhhatini tehlikeye düşüren kimse beş yıldan on beş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılır.*” 765 sayılı mülga TCK m. 399 uyarınca: “*Geçen maddelerde yazılı fiillerden biri hataen ve kayıtsızlık veya meslek ve sanatta tecrübesizlik veya nizam ve emir ve talimata uymama sonucu olarak yapılmış ise faili 394’üncü maddede beyan olunan fiillerden dolayı altı aydan iki yıla kadar hapis, on bin liradan yetmiş beş bin liraya kadar ağır para cezası ve 395’inci maddede beyan olunan fiillerden dolayı altı aydan bir yıla kadar hapis ve on bin liradan elli bin liraya kadar ağır para cezası ve 396 ve 397’nci maddelerde yazılı fiillerden dolayı iki aydan altı aya kadar hapis ve üç bin liradan on beş bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.*” Görülebileceği üzere 765 sayılı mülga TCK m. 394, 5237 sayılı TCK m. 185/1’e tekabül ederken 765 sayılı mülga TCK m. 399 ise 5237 sayılı TCK m. 185/2’ye tekabül etmektedir. Bu bakımdan 5237 sayılı kanunla bu iki maddenin tek madde metninde birleştirilmesi isabetlidir.

2. Hukuki Konu

Her suç, toplumsal düzenin bir ihlali olmakla beraber¹⁴⁴ suçun tasnifi ve madde gerekçesi göz önünde bulundurulduğunda hukuki konu, diğer bir deyişle suçla ihlal edilen hukuki menfaat¹⁴⁵, kamu sağlığıdır. Kamu sağlığına karşı işlenen bir suç olması, madde metninde geçen “kişilerin hayatı ve sağlığını tehlikeye düşürmek” ifadesiyle beraber değerlendirildiğinde suçun yaşam hakkı, sağlık hakkı ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Zira Anayasa’nın 56. maddesiyle devlete ve vatandaşlara, her bireyin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamasını sağlamak ödevi yüklenmiştir.

Kanun koyucunun söz konusu suçu topluma ve özellikle kamunun sağlığına karşı işlenebilir olarak düzenlemesinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle suçun özellikle bir kişi ya da grubu hedef almasındansa söz konusu tehlikeden kimlerin etkilenebileceğinin öngörülmesi imkanı bulunmamaktadır. Zira suçun doğası nedeniyle suçtan etkilenebilecek kişilerin tespiti ve tedbir alınması büyük bir güçlük teşkil etmektedir. Bir diğer sebep de tehlikenin mevcudiyetini veya toplumda panikten salgın hastalıklara kadar nasıl sonuçlara sebep olabileceğinin öngörülmesinin mümkün

¹⁴⁴ Zeki Hafizoğulları, Muharrem Özen, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Topluma Karşı Suçlar**, US-A Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara, 2022, s. 1.

¹⁴⁵ Nevzat Toroslu, **Cürümlerin Tasnifi Bakımından Suçun Hukuki Konusu**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2019, s. 159.

olmayışıdır.¹⁴⁶ Bu sebeple suçla korunan hukuki menfaat, suça konu eylemlere karşı kişilerin hayatının ve sağlığının korunmasındaki kamusal yarardır.¹⁴⁷

3. Maddi Konu

Suçun maddi konusu, suçun üzerinde işlendiği insan veya objedir.¹⁴⁸ TCK m. 185 uyarınca suçun maddi konusu “içilecek su, yenilecek veya içilecek veya kullanılacak veya tüketilecek her çeşit besin veya şey” olmalıdır. Besin, TDK’da “*yenilebilir, beslenmeye elverişli her tür madde, azık*” olarak tanımlanmaktadır.¹⁴⁹ Bu bakımdan besin, yenip içilip kullanılmaya veya tüketilmeye yarayan her tür gıda maddesi olabilir. Besin olmamasına veya beslenme amacıyla kullanılmamasına rağmen yenip içilip kullanılan veya tüketilen maddeler için de “şeyler” ifadesi kullanılmıştır. Suça konu maddeler sayılırken “şeyler” ifadesinin kullanılması, muğlaklık ifade ettiği için kanunilik ilkesini hilal edeceği yönünde ilk bakışta bir endişe yaratsa da burada söz konusu ifadeye, besin maddelerini tek tek sayarak bir maddeyi dışarda bırakma ihtimaline karşı bir önlem olarak yer verilmiştir.¹⁵⁰ Şeylerin, “içilecek, yenilecek,

¹⁴⁶ Sahir Erman, Çetin Özek, **Ceza Hukuku Özel Bölüm, Kamunun Selametine Karşı İşlenen Suçlar, (TCK m. 369-413)**, İstanbul, Dünya Yayıncılık, 1995, s. 174.

¹⁴⁷ Z. Hafizoğulları, M. Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, a.g.e., s. 86.

¹⁴⁸ Nur Centel, Hamide Zafer, Özlem Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, Beta Yayıncılık, 11. Baskı, 2020, s. 236.

¹⁴⁹ TDK.

¹⁵⁰ 765 Sayılı mülga TCK döneminde “şeyler” ifadesi kanun metninde yer almamış, bu sebeple o dönemde doktrinde bir görüşe göre, “*beslenme ya da vücudun gıda ihtiyacını*

kullanılacak veya tüketilecek” nitelendirmesine tabi tutulması sebebiyle hem kanunilik ilkesini ihlal edebilecek bir muğlaklık ihtimali ortadan kaldırılmış, hem de maddenin uygulama alanı, kamu sağlığı lehine genişleme imkanı bulmuştur. Örneğin tütün, yenip içilen bir besin maddesi olmamakla beraber, kullanılması veya tüketilmesi bakımından “şeyler” kapsamında ele alınmaktadır ve zehir katılmış veya bozulmuş tütünlere karşı kamu sağlığının, TCK m. 185 kapsamında korunması söz konusu olabilecektir. Ayrıca belirtilmesi gereken bir husus da ilaçlar bakımından da bu maddeye başvurma mümkün olmadığıdır. Zira bozulmuş ilaç üretimi TCK m. 187’de düzenlenmiştir.

Doktrinde, kanun metninin yazımında suların sadece “içilecek” şeklinde belirtilmesi eleştirilmiştir. Bu belirtme sebebiyle, içilmeyen ama yemek, çay, kahve veya kokteyl içerisinde bir şekilde tüketilen sulara zehir katılması veya başka suretle bozulması halinde, kanunilik ilkesi gereği bu suçun oluşup oluşmayacağına yönelik soru *giderme amacı taşımayan; sakız, diş macunu, çocuk emziği gibi maddelerin her çeşit besin kapsamında değerlendirilmesi*” mümkün görünmemiştir. Bkz: Sahir. Erman, Çetin Özek, **a.g.e.**, s. 180. Doktrinde bir başka görüşe göre ise “*şeylere ifadesi, her çeşit besin ifadesinden sonra ve “veya” bağlacı ile birlikte kullanıldığı dikkate alındığında, doğrudan besleyici olmamakla beraber yan besleyici veya tat verici yan besin ürünlerini*” ifade etmektedir. Bu nedenle sakız, diş macunu gibi ürünler artık bu kapsamda değerlendirilebilecektir. Dolayısıyla kanun koyucunun, “şeylere” kelimesine yer vererek 765 sayılı mülga TCK'nın 394. maddesine göre maddenin uygulama alanını genişlettiğini söylemek yerinde olacaktır. Bkz: Mustafa Özen, "Kamu Sağlığına Karşı İşlenen Suçlar", **Journal of Istanbul University Law Faculty**, 2011, Cilt: 66, Sayı: 2, s. 167.

işaretleri mevcuttur. Doktrinde bir görüşe göre kahve demlemek veya yemek yapmak için eklendiği gibi içilen, yenilen, kullanılan veya tüketilen besin veya şeylerdeki suyun, içilecek su niteliğe sahip değilmiş gibi değerlendirilmesi mümkün gözükmemektedir, dolayısıyla suçun oluşacağı belirtilmektedir.¹⁵¹ Bir başka görüş de doğrudan içilmeyip de katılarak kullanılan bu suların, kanun metninde kendine yer bulan “her çeşit besin veya şey” ifadesi kapsamında ele alınmasının mümkün olduğunu belirtmektedir.¹⁵² Kanun maddesinin, suçun maddi konusunu tek tek düzenlemek yerine içilecek, yenilecek, tüketilecek, kullanılacak her çeşit “besin veya şeye” işaret etmesi, bu konuda bir kafa karışıklığının önüne geçmeye yöneliktir.

Dere, çay, ırmak gibi akarsular kural olarak madde kapsamında değerlendirilmemekle beraber doktrinde, yöre halkının su kaynağından içme maksadıyla faydalandığı biliniyor ise, sağlık görevlileri tarafından söz konusu suyun içilmesinin önerilmesi veya önerilmemesinden bağımsız olarak bunların “içilecek sular” kapsamında ele alınacağı konusunda görüş birliği mevcuttur. Bu durumda yöre halkının içilecek su olarak kullandığı dere, çay, ırmak gibi akarsulara zehirli madde katılması veya başka suretle bozulması halinde bu suç oluşacağı gibi, akarsuyun “içilecek su” niteliğinden bağımsız olarak ortaya çıkan çevrenin kasten kirletilmesi suçu da meydana gelecektir.¹⁵³ Ayrıca söz konusu suyun maden suyu, kuyu suyu, ücretli, ücretsiz, kaçak açılan kuyu suyu, kamuya veya kişiye ait su olması da bir önem arz etmemektedir.¹⁵⁴

¹⁵¹ Mustafa Özen, a.g.y., s. 166

¹⁵² Veli Özer Özbek, “Zehirli Madde Katma Ve Bozulmuş Veya Değiştirilmiş Gıdaların Ticareti Suçları (TCK m. 185 ve 186)”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2019, Cilt: 21, Sayı: 2, s. 99.

¹⁵³ Mustafa Özen, a.g.y., s. 166; Veli Özer Özbek, a.g.y., s. 98-99.

¹⁵⁴ Veli Özer Özbek, a.g.y., s. 98; Tunç Demircan, a.g.e., s. 184.

Değerlendirilmesi gereken bir ihtimal de kişinin kendine ait içme suyuna veya havuzuna zehir katması halinde, bu suçun oluşup oluşmayacağıdır. Söz konusu, “*sadece kendisinin içeceği suya zehir katması*” hali ise, bu suç oluşmayacaktır. Ancak başkalarının izinsiz kullanmasını önlemek gibi bir sebeple dahi olsa, bir başkasının içebileceği kendi içme suyu kuyusuna veya havuzuna zehir katması halinde, suçun somut tehlike suçu niteliği taşıması sebebiyle bu suç oluşacaktır.¹⁵⁵

“Yenilecek veya içilecek veya kullanılacak veya tüketilecek her çeşit besin veya şeyler” ifadesine ayrıca değinilecek olursa, kanun koyucunun söz konusu maddeleri bir ihtimal belirten “-ebilmek” çekim ekiyle (içilebilir, yenilebilir, tüketilebilir veya kullanılabilir şeklinde) değil; gelecek zaman kipi olan “-ecek, -acak” ile (içilecek, yenilecek, tüketilecek veya kullanılacak) kaleme almış olması dolayısıyla suça konu maddelerin topluma arz edilmiş yani kişilerin erişimine elverişli bir durumda olmasını amaçladığı anlamı çıkmaktadır.

Yenilecek, içilecek, kullanılacak veya tüketilecek olma niteliğiyle, bu niteliklerin dışında kalan besin veya şeyler, kanun maddesi kapsamı dışında bırakılmıştır. Doktrinde bir görüşe göre suçla korunan hukuki menfaatin kamu sağlığı olması nedeniyle kanun maddesinde geçen “kullanma” ifadesinden ötürü şeylerin çok daha geniş yorumlanabilmesi, oyuncak, kıyafet gibi maddelerin de maddi konu kapsamında değerlendirilebileceği belirtilmektedir.¹⁵⁶ Doktrinde buna katılmayan bir

¹⁵⁵ S. Erman, Ç. Özek, a.g.e., s. 178

¹⁵⁶ “(...)zehirli oyuncak, okul malzemeleri, parfüm, deterjan, mendil, sakız, kolonya, sabun, makyaj ve/veya giyim malzemeleri vb. de şeyler kapsamında(...)”. Bkz: Veli Özer Özbek, a.g.y., s. 100. Özbek, ayrıca maddelerin amacı dışında kullanımı

görüş de, söz konusu maddelerin besin ya da yan bir besleyici özellik taşımasından kaynaklı olarak “şeyler” ifadesi içinde değerlendirilemeyeceğini savunmaktadır.¹⁵⁷ Maddenin lafzından suça konu maddelerin vücudun sindirim sistemiyle etkileşime geçen su, besin maddeleri ve şeyler olduğu izlenimi edinilmekle beraber ilk görüşte ifade edilen maddelerin de, sindirim sistemi organı olmamakla beraber örneğin deri yoluyla zehirlenmeye sebebiyet verebileceği göz önünde bulundurulduğunda kamu sağlığının korunması amacıyla hükmün uygulama alanının genişletilmesi mümkündür.

Son olarak suçun oluşması için kanunda düzenlenmiş maddi konunun, suçun işlenmesine elverişli olması gerekmektedir. Dolayısıyla içilmeye elverişli olmayan suya ya da içilmeye, yenilmeye, kullanılmaya veya tüketilmeye elverişli olmayan her çeşit besin ya da şeylere zehirli madde katmak veya başka suretle bozmak halinde, zehirli madde katma suçu oluşmayacaktır. Örneğin bahçe sulamak için kullanılan suya, içmeye özgülmemiş kaplıca sularına veya çeşitli gereksinimlerle yararlanılan atık sulara¹⁵⁸ zehirli madde katılması halinde bu suç meydana gelmemektedir.¹⁵⁹

4. Fail

durumunda –örneğin soğutmak amaçlı olarak üretilen buzun tüketilmesi gibi- artık suçun oluştuğunun söylenemeyeceğini de belirtmektedir.

¹⁵⁷ Mustafa Özen, a.g.y., s. 167.

¹⁵⁸ Faruk Erem, **Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku**, Cilt 3, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1985, s. 148.

¹⁵⁹ Mustafa Özen, a.g.y., s. 166; Veli Özer Özbek, a.g.y., s. 98; Faruk Erem, **Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, a.g.e., s. 148.

İlgili kanun maddesinde tarif edilen eylemlerle bulunan kişi, suçun failidir. TCK m. 185'te düzenlenen suçun faili herkes olabilmektedir. Zira madde metninde “*kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşüren kimseye*” denmekte, suç fail bakımından özgü suç niteliği taşımamaktadır.

1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu m. 296 uyarınca, TCK m. 185'te düzenlenen suç, devlet işletmelerinin çalışanları tarafından da işlenebilir özellik göstermektedir.

Doktrinde, suçun, failin görev ya da konumunun verdiği kolaylıktan yararlanmak suretiyle işlenmesi halinin ağırlaştırıcı bir sebep olarak düzenlenmesi gerektiğini savunan görüşler mevcuttur.¹⁶⁰ Bu bakımdan failin kamu görevlisi olması veya meslek ya da sanatın sağladığı kolaylıktan yararlanmak suretiyle işlenmesi halini değerlendirmek gerekmektedir.

5237 sayılı TCK 6/1-c maddesinde kamu görevlisi, kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi olarak tanımlanmıştır. Bu bakımdan TCK'ya göre bir kişinin kamu görevlisi olarak değerlendirilebilmesi için, kişinin çalıştığı yer ve çalışma statüsü değil yaptığı işin kamusal faaliyet olması ve kişinin bu faaliyete katılması esas

¹⁶⁰ Failin görev ya da konumunun verdiği kolaylıktan yararlanmak suretiyle bu suçu işlemesi durumunun cezayı ağırlaştıran bir nitelikli hal olarak düzenlenmesi hakkında bkz: Veli Özer Özbek, a.g.y., s. 100.

alınmıştır.¹⁶¹ Hükümün gerekçesinde, kamusal faaliyet, “Anayasa ve kanunlarda belirlenmiş olan usullere göre verilmiş bir siyasal kararla, bir hizmetin kamu adına yürütülmesi” şeklinde tarif edilmiştir. Kamu görevlilerinin işledikleri suçlardan ötürü sorumlulukları, 5237 sayılı TCK “Özel Hükümler” kitabında, dördüncü kısmının “Kamu İdaresinin Güvenilirliğine ve İşleyişine Karşı Suçlar” başlıklı birinci bölümünde düzenlenmiştir. Bu suçların düzenlenmesindeki gerekçeler, kamu faaliyetlerinin eşitlik ve liyakat açısından adil bir biçimde yerine getirildiği noktasında kamu güveninin zedelenmemesi olarak özetlenebilir. Bu açıdan genelde topluma özelde ise kamu sağlığına karşı işlenebilir şekilde düzenlenen zehirli madde katma suçunun, kamu görevlisinin görevi nedeniyle suçu işlemeye kolaylığa sahip olması hali, ağırlaştırıcı neden olarak düzenlenmelidir. Failin kamu görevlisi olup görevini kötüye kullanarak TCK m. 185’te düzenlenen suçu işlemesi haline, Devlet Su İşleri bünyesinde çalışan bir görevlinin görev alanı ve tanımı içerisinde organizasyonu ile ilgilendiği köy suyu kaynağına kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürecek şekilde zehirli madde katması örnek verilebilir. Böyle bir durumda fail, kamu sağlığını ihlal edecek davranışı kamu görevinin kendisine sağladığı yetkiyi kötüye kullanarak işlemektedir. Bu durumda kamu güveni de sarsılacağından, kamu görevlisi olan failin daha ağır bir yaptırıma tabi tutulması gerekmektedir.

Failin meslek ya da sanatının verdiği kolaylıktan yararlanmak suretiyle suçu işlemesi halinde de mesleği ya da sanatı sebebiyle suçu işlemek bakımından bilimsel, teknik veya lojistik imkânı bulunup bunu kötüye kullanan failin daha ağır bir yaptırıma tabi tutulması amaçlanmaktadır. Zira suça konu maddelere erişimi veya zehir katma ya

¹⁶¹ Hamide Zafer, “Görevi Kötüye Kullanma Suçu (TCK m.257)”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 2019, Cilt: 25, Sayı: 2, 1557 – 1587, s. 1562.

da başka suretle bozma eylemi gerçekleştirilirse nasıl bir sonuç doğuracağı hakkında bilgi birikimi olan fail, TCK m. 185'te düzenlenen suçu işleyerek sadece hukuki menfaati değil, söz konusu görev ya da meslek grubuna toplumda duyulan güveni de ihlal edecektir. Suçun tehlike suçu olması ve suç teşkil eden fiilin sonuçlarının öngörülememesi de, kamu sağlığını tehlikeye atmak konusunda bilimsel, teknik veya lojistik imkâna sahip faillerin, sade vatandaştan daha ağır bir sorumluluğa sahip olması gerekliliğini doğurmaktadır.

TCK m. 20 uyarınca ceza sorumluluğu şahsi olup tüzel kişiler fail olamayacağı için zehirli madde katma suçu bakımından da fail sıfatı taşıyamazlar. Fakat özel hukuk tüzel kişi temsilcilerinin suç işlemesi halinde, temsilciler fail sıfatına sahip olabilecektir.¹⁶² Bununla birlikte tüzel kişilerin temsilcilerinin fail olduğu durumda, tüzel kişi hakkında uygulanabilecek “tüzel kişinin çalışma izninin iptal edilmesi” veya “müsadere” güvenlik tedbirlerine TCK m. 185 açısından hükmedilemez, zira TCK m. 60/4 uyarınca tüzel kişi hakkında güvenlik tedbiri uygulanabilmesi, kanunun bu durumu ayrıca belirtilmesine bağlıdır. Zehirli madde katma suçunun düzenlendiği TCK m. 185'te de tüzel kişi hakkında uygulanabilecek güvenlik tedbirlerinden bahsedilmediği için bu tedbirlere başvurulması mümkün olmayacaktır.

¹⁶² Türk Ceza Kanununda sadece özel hukuk tüzel kişileri hakkında yaptırım uygulanması öngörülmüştür. Dolayısıyla TCK m. 60'ta düzenlenen güvenlik tedbirleri de sadece özel hukuk tüzel kişileri yararına işlenen kasıtlı suçlardan dolayı uygulama alanı bulmaktadır. Kamu tüzel kişileri ile özel hukuk tüzel kişileri arasında ayırım yapan düzenlemenin kanun önünde eşitlik ilkesine aykırı olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. Nur Centel, “Ceza Hukukunda Tüzel Kişilerin Sorumluluğu -Şirketler Hakkında Yaptırım Uygulanması”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2016, Sayı: 4, s. 3315.

Tüzel kişilerin ceza sorumluluğu, tüzel kişilerin eylem alanı içerisinde işlenen bir suçtan dolayı¹⁶³, tüzel kişinin temsilcisi yerine veya temsilcilerin yanında tüzel kişilerin de bizzat ceza sorumluluğuna tabi tutulabilmesi bakımından bir tartışma yaratmaktadır.¹⁶⁴ Doktrinde de tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun lehinde ve aleyhinde görüşler bulunmaktadır.¹⁶⁵ Uluslararası hukukta gelişen yeni teamül, tüzel kişilerin

¹⁶³ Zeynel T. Kangal, **Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s.54.

¹⁶⁴ Duygun Yarsuvat, “Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu”, **Prof. Dr. Sahir Erman’a Armağan**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 889.

¹⁶⁵ Muharrem Özen, “Türk Ceza Kanunu Tasarısının Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğuna İlişkin Hükümlerine Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2003, Cilt: 52, s. 70-71.

Aleyhte görüşlere göre tüzel kişiler hukuki bir varsayım olduğundan kişisel iradede yoksundur ve kusur isnat edilebilmesi hukuken mümkün değildir. Ultra vires ilkesi gereği tüzel kişilerin kanunlarda suç sayılan bir eyleme yönelik iradesinin bulunması mümkün değildir. Ayrıca kanunlarda gerçek kişiler için düzenlenen özgürlüğü bağlayıcı cezaların somut bir mevcudiyeti olmayan tüzel kişilere uygulanması mümkün olmadığı gibi tüzel kişinin –suç işlenmesine yönelik bir iradesi olmayanlar da dahil olmak üzere- bütün üyelerinin ayırım gözetilmeden cezalandırılması söz konusu olacağından tüzel kişilerin ceza sorumluluğu, cezaların kişiselliği ilkesine de aykırılık teşkil etmektedir.

Doktrinde tüzel kişilerin ceza sorumluluğu lehindeki görüşler ise tüzel kişilerin hukuki bir gerçeklik oluşturdıklarından hareketle özgün kolektif iradelerini suç işleme yönünde kullanabileceğini savunmaktadır. Tüzel kişinin ultra vires ilkesi gereği açıklanan amaç veya konusu içerisinde suç işlemek olmamakla beraber gizli amaç güderek veya tesadüfi olarak faaliyetleriyle suç işlemesi mümkündür. Bu görüşe göre tüzel kişi haklara ve malvarlığına sahip olduğu ölçüde haklarını kısıtlayıcı veya ortadan kaldırıcı

cezai sorumluluğunun kabulü yönündedir.¹⁶⁶ Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesinde taraf devletler, tüzel kişilerin cezai sorumluluğuna başvurulabilmesi amacıyla gerekli yasal ve diğer tedbirleri almakla yükümlü kılınmıştır.¹⁶⁷ Bazı ülkelerin

ya da malvarlığına yönelik cezai yaptırımlara tabi tutulabilmektedir ve bu yaptırımlar, cezaların istenilmeyen ancak kaçınılmaz sonuçlarına yol açsa da cezaların kişiselliği ilkesini ihlal etmemektedir. Tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun benimsenmemesinin, tüzel kişi faaliyetleriyle meydana gelen tehlike ve zararlarla etkili mücadelenin önünde bir engel olduğunu ve organize suçluluğu cesaretlendirdiğini savunan lehte görüşler kamu menfaatinin sağlanması, gerçek faili teşhis edilemeyen belirli cezalandırılabilir eylemlerin cezalandırılması ve ciddi gelir elde eden büyük şirketlerin hukuk ve kanun kapsamında etkili denetimi amacıyla tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun benimsenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bkz: Zeynel T. Kangal, a.g.e., s. 146-148; Devrim Aydın, "Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu Tartışmaları", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, 2017, sayı. 10, s.100-103.

¹⁶⁶ Madde 2- Tüzel kişilerin sorumluluğu: *“Her Âkit Taraf, kendi hukuk ilkelerine uygun olarak, yabancı bir kamu görevlisine rüşvet verilmesi halinde tüzel kişilerin sorumluluğunu sağlamak için gereken önlemleri alır.”* Bkz: İktisadi İşbirliği ve Geliştirme Teşkilatı (Organisation for Economic Cooperation and Development - OECD), Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi.

¹⁶⁷ Madde 18- Tüzel kişilerin sorumluluğu: *“Taraflar, bu Sözleşme gereğince düzenlenen rüşvet verme, nüfuz ticareti ve karapara aklama suçlarından dolayı, bu suçların, tüzel kişinin çıkarları doğrultusunda, o tüzel kişilikte etkili bir konumda bulunan herhangi bir gerçek kişi tarafından, kişisel ya da tüzel kişiliğin uzvunun bir parçası olarak : -tüzel kişiliği temsil etme; ya da, -tüzel kişilik adına karar alma; ya da, - tüzel kişilikte denetim icra etme, yetkisine dayanarak işlenmesi ve ayrıca, böyle bir*

ulusal hukuk sistemlerinde tüzel kişilerin ceza sorumluluğu kural olarak benimsenmemekle beraber istisnaları tanınmaktadır.¹⁶⁸ Bazı ülkelerin ulusal hukuk sistemleri ise tüzel kişilerin ceza sorumluluğunu kural olarak benimsemektedir. Örneğin Belçika, 1999 yılında yürürlüğe giren yeni ceza kanunuyla tüzel kişinin amacının veya yararının gerçekleştirilmesiyle esas bir bağlantı ortaya konulan ve tüzel kişinin yararına işlenen suçlarda tüzel kişinin ceza sorumluluğu olduğunu kabul etmektedir.¹⁶⁹

Bazı suçlar bakımından, tüzel kişilerin ceza sorumluluğu olmaması ve tüzel kişilik niteliğiyle bağdaşır bir yaptırıma tabi tutulamamaları, adaletsizlikleri beraberinde getirmektedir.¹⁷⁰ Gıda suçları da bu suçlardandır. Gıda suçlarının işlenmesi, yasalara

tüzel kişinin yukarıda zikredilen suçlara tahrik veya teşvik etmek suretiyle iştirak etmesi halinde, tüzel kişilerin sorumlu tutulabilmelerini sağlamak amacıyla gerekli yasal ve diğer önlemleri alırlar.” Bkz: Avrupa Konseyi, Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi.

¹⁶⁸ Örneğin İsviçre’de tüzel kişilerin ceza sorumluluğu kural olarak kabul edilmemektedir. Ancak tüzel kişilerin idari ceza ve vergi ceza sorumluluğu bulunmaktadır. Bkz: Zeynel T. Kangal, a.g.e., s. 80-81.

¹⁶⁹ Zeynel T. Kangal, a.g.e., s. 100-101.

¹⁷⁰ Bu konuyu çevre ceza hukuku bakımından değerlendiren Ersan Şen’e göre: “Kanaatimizce, çevre ceza hukukunda tüzel kişilerin suç faili sayılmasını kabul etmemek çevrenin korunması amacına ulaşmayı baştan engellemek olur, çünkü tüzel kişiliğe sahip olan fabrika ve endüstri kuruluşlarının çevreyi kirlettikleri dikkate alındığında, cezai sorumluluğu sadece gerçek kişilerin üzerinde tutmak yerinde olmayacak ve ceza tehdidi altında bulunmayan tüzel kişilerin olumsuz faaliyetlerinden dolayı gerçek kişiler sorumlu tutulacağı için tüzel kişilerden kaynaklanan çevre kirlilikleri azalmayıp, aksine fazlalaşacaktır. Bu nedenle, çevreyi kirleten tüzel kişilere

saygılı işletmelerin mali çıkarlarına zarar vermektedir. Gıda güvenliği ihlalleri, ortaya çıktığında, gıda sektörüne tüketicinin güvenini de zedelemektedir. Benzer şekilde, kamuda yolsuzluk söz konusu olduğunda düzenleyici ve denetleyici kamu otoritelerin itibarı etkilenmekte ve kamu güveni ihlal edilmektedir. Ayrıca gıda suçları, tağşiş ve yanlış etiketleme sebebiyle dolandırıcılık gibi ticari suçlardan gıda üretiminin sürdürülebilir yollarla sağlanmaması sebebiyle çevre suçlarına kadar birçok farklı suç tipiyle de ilişkilidir ve bu suçlar gıda şirketleri aracılığıyla da işlenmektedir. Örneğin Birleşik Krallık'ta Fresh Catch ve Shetland Catch şirketleri yasal kotaların üzerinde balıkçılık faaliyetleri yaparak ciddi gelir elde etmiştir. Soruşturma neticesinde söz konusu yakalanan balıkların gerçek miktarını gizlemek için seyir defterlerinde sahtecilik yaptıkları ortaya çıkmıştır.¹⁷¹ Amerika'da Paisano Et Şirketi tağşiş edilmiş et ürünleri satmaktan mahkum edilmiş, PepsiCo ve Coca Cola şirketleri yanlış ve yanıltıcı etiketlemeden dolayı aleyhlerine açılan toplu davalarda anlaşma yoluna gitmiştir.¹⁷² Bu tüzel kişilerin yargılanması ve yaptırıma uğratılması, özelde gıda güvenliği genelde ise kamu sağlığı ve adalet açısından acil bir gereklilik niteliği taşımaktadır. Anayasa Mahkemesi de bir kararında “tüzel kişilerin ceza sorumluluğu yoluna gidilebileceğini ve

karşı tatbik edilebilme kabiliyeti bulunan cezalara başvurulmalıdır.” Bkz: Ersan Şen, **Çevre Ceza Hukuku (Ceza Hukuku Açısından Sağlıklı ve Düzenli Çevrede Yaşama Hakkı)**, Kazancı Yayınları, İstanbul, 1994, s.140-141.

¹⁷¹ Nicholas Lord, Wim Huisman, Letizia Paoli, “Food crimes, food harms and the food system – SI introduction”, **Crime, Law and Social Change**, 2022, Sayı: 78, 455–462, s.457.

¹⁷² Kenneth Sebastian León, Ivy Ken, “Legitimized fraud and the state-corporate criminology of food - a spectrum-based theory”, Rutgers University, **Crime, Law and Social Change**, 2019, Cilt: 71, 25–46, s. 37.

bu durumun Anayasa'nın 38'inci maddesinde düzenlenen ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesini ihlal etmeyeceğini" hükmüne bağlamıştır.¹⁷³

Güncel hukuki gelişmeler ve tüzel kişilerin bilhassa gıda endüstrisindeki rolü göz önünde bulundurulduğunda, gıda suçları bakımından tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun benimsenmesi, bir gereklilik haline gelmiştir. Tüzel kişilerin ceza sorumluluğunu kabul eden ulusal hukuk sistemleri incelendiğinde; tüzel kişilerin yapılarına uygun olarak malvarlığına yönelik para cezası, müsadere, halkın tasarrufuna başvurma yasağı, faaliyetlerine yönelik yasaklılık, kurumun kapatılması, adli gözetim altında faaliyet, itibarına yönelik mahkumiyet kararının ilanı veya yayınlanması ve mevcudiyetine yönelik fesih yaptırımları uygulandığı gözlemlenmektedir.¹⁷⁴ TCK m. 185'te düzenlenen zehirli madde katma suçu bakımından tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun benimsenmesi ve söz konusu cezai yaptırımlara başvurulması, ceza hukukunun önleyici, caydırıcı ve cezalandırıcı işlevlerinin hukuken korunan menfaatin

¹⁷³ Anayasa Mahkemesi de buna ilişkin , 04.02.1989 tarihli , 20776 sayılı Resmi Gazete, 1988/15 Esas, 1989/9 Karar sayılı kararının gerekçesinde *"tüzel kişinin kendisini oluşturan gerçek kişilerin iradelerinden farklı bir iradesi olduğunu"* belirtmiş, buradan hareketle *"tüzel kişinin organları aracılığıyla her türlü hukuki işlemleri yapabilir, hakları kazanıp borç altına girebilir ve organların haksız fiillerinden dolayı sorumlu tutulabilirken ceza sorumluluğunun olmayışını çelişkili olduğunu"* değerlendirmiştir. *"Suç aslında organlarını oluşturan gerçek kişilerin düşünce ve eylemleri sonucu tüzel kişiye işletilmiştir. Böylece sonuçta tüzel kişi suç işlemiştir. Bu nedenle tüzel kişi işlediği suçun sorumlusu olmalıdır."*

¹⁷⁴ Yaptırımları uygulayan ülkeler ve yaptırımlar hakkında daha ayrıntılı açıklamalar için bkz: Zeynel T. Kangal, a.g.e, s. 149-157

kamu sağlığı olduğu bir suç tipi bakımından etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi açısından önem teşkil etmektedir.

5. Mağdur ve Suçtan Zarar Gören

Suçun düzenlenmesi ile korunmak istenen hukuki menfaatin sahibi, suçun mağdurudur. Bu bakımdan mağdurun belirlenmesinde suçun hukuki konusu dikkate alınmalıdır.¹⁷⁵ Suçun hukuki konusunda da değinildiği üzere, suçla korunan hukuki menfaatin kamu sağlığı olması nedeniyle bu suç tipinde mağdur, tek tek bireyler değil, toplumdur. Suçtan zarar gören ise bazı suçlar bakımından mağdurla örtüşmekle beraber¹⁷⁶ daha farklı bir anlama da sahip olabilmektedir.¹⁷⁷ Doktrinde bir görüşe göre mağdur ceza ilişkisinin tarafı olduğu halde, suçtan zarar gören sadece hukuki ilişkinin

¹⁷⁵ Tuğrul Katoğlu, “Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları”, **AÜHFD**, C. 61, S. 2, 2012, s. 660, 661.

¹⁷⁶ İnsan ldrme suçunda mağdur öldürülen kişi, suçtan zarar gören bu kişinin ölmesinden dolayı hukuki menfaatleri zedelenen ölenin mirasçılarıdır. Bkz: Timur Demirbaş, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayıncılık, 17. Baskı, Ankara, 2022, s. 598.

¹⁷⁷ Yargıtay’a göre de mağdur ile suçtan zarar gören kavramları aynı şeyi ifade etmemektedir. Mağdur, suçun hukuki konusunun ait olduğu kişi olduğundan suç nedeniyle muhakkak zarar görmekte ise de suçtan zarar gören her zaman suçun mağduru olmayabilir. Bkz: Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 19.02.2013 tarihli 2012/6-1490 Esas, 2013/59 Karar sayılı kararı.

tarafıdır.¹⁷⁸ Bir başka görüşe göre suçtan doğrudan zarar gören kişiler mağdur, dolaylı zarar gören ya da suçla korunan hak ve menfaatin dışında kalan hakları zarar gören kimseler ise suçtan zarar gören olarak tanımlanmaktadır.¹⁷⁹ Bu bakımdan TCK m. 185 bağlamında suçtan zarar gören, suçun düzenlenmesiyle korunması amaçlanan kamu sağlığı menfaatinin sahibi değil, sağlığı ve hayatı tehlikeye düşürülen kimselerdir.

Suçtan zarar gören sıfatı, suçtan zarar görenin sahip olduğu haklar bakımından önem taşımaktadır. Suçtan mağdur olanların hakları CMK m. 234'te düzenlenirken mağdur, suçtan zarar gören ve mali sorumluların kamu davasına katılma hakları CMK m. 237 ve devamında düzenlenmiştir. Ancak gerek TCK'da, gerek CMK'da mağdur ve zarar gören sıfatları arasında net bir ayrım ortaya konmamıştır. Bu bakımdan zarar gören kişiye tanınan haklar ve ödevlerin farklı ölçütlere göre değerlendirilmesi söz konusudur. Özellikle CMK m. 237'de düzenlenen kamu davasına katılma hakkı bakımından Yargıtay, suçtan doğrudan doğruya zarar görme kriterini esas almaktadır.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Timur Demirbaş, a.g.e., s. 599; Faruk Erem, Ahmet Danışman, Mehmet Emin Artuk, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara 1997, s. 242.

¹⁷⁹ Nur Centel, Hamide Zafer, **Ceza Muhakemesi Hukuku El Kitabı**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2021, s. 53.

¹⁸⁰ Yargıtay, bir kararında “*suçtan doğrudan doğruya zarar görmeyen maktulün amcası olan S... A...’nın davaya katılmasına karar verilip, gerekçeli karar başlığında da katılan olarak gösterilerek vekâlet ücretine hükmedilmesi*” hususunu hükmün bozulma gerekçelerinden sayılmıştır. Bkz: Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 06.06.2018 tarihli 2018/1848 Esas, 2018/2800 Karar sayılı kararı.

TCK m. 185 bakımından suçtan doğrudan zarar gören yani suçla korunan hukuki menfaati ihlal edilen mağdur, toplumdur. Suçtan dolaylı zarar gören yani suç tanımıyla korunan hak ve menfaatin dışında kalan hak ve menfaatleri ihlal edilen ise suçtan zarar görendir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu bir kararında, yerleşmiş içtihadın, bu kavramın “suçtan doğrudan zarar görmüş bulunma hâli” olarak anlaşılması yönünde olduğunu belirtmiştir.¹⁸¹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, doktrinde kovuşturmaya katılma bakımından suçtan zarar gören kavramının çerçevesi tespit edilirken kesinlik taşıyan bir ölçüte ulaşamadığını, ancak yol gösterici nitelikte birtakım ilkelerin ortaya konulduğunu ifade etmiştir. Buna göre hâkim, bir olayda suçtan zarar göreni belirlerken, sanığın cezalandırılması amaçlanan fiille hukuken korunan bir menfaati ihlal edilen kişinin kovuşturma aşamasındaki isteğini göz önünde tutmalı ve bu istek, haklı görüldüğünde kişiye suçtan zarar görme sıfatı tanınmalıdır.¹⁸² TCK m. 185 bakımından suçla korunan hukuki menfaat kamu sağlığı olmakla beraber suçun işlenmesi sonucunda kişilerin hayatı ve sağlığının tehlikeye düşmesinin somut olayda kişilerin yaşam hakkı, sağlık hakkı, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı gibi Anayasa’da tanınan temel haklara karşı bir ihlal niteliği taşıyıp taşımadığı tespit edilmelidir. İhlalin tespit edildiği durumda kişilerin suçtan doğrudan zarar gördüğü kabul edilmeli ve CMK m. 237’de düzenlenen kamu davasına katılma hakkı, suçtan zarar görenlere tanınmalıdır.

Suçun mağduru ve suçtan zarar gören bakımından, zehir katılmış veya başka suretlerle bozulmuş maddelerin genel ölçekte topluma arz edilmiş olmasının gerekip

¹⁸¹ Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 27.03.2018 tarihli, 2017/1-225 Esas, 2018/129 Karar sayılı kararı.

¹⁸² Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 29.06.1992 tarihli 1992/176-201, 11.04.2000 tarihli 2000/64-69 sayılı kararları.

gerekmediği konusunda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Ayrıca 765 sayılı mülga TCK ile 5237 sayılı TCK arasında da düzenleme açısından farklılık mevcuttur. 765 sayılı mülga TCK m. 394'te, *“umumun sıhhatini tehlikeye düşürme”* ifadesine yer verilmişken 5237 sayılı TCK m. 185'te *“kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürme”* ifadesine yer verilmektedir. Bu durumda umum ile kişiler ifadelerinin nasıl yorumlanacağı devreye girmektedir. Doktrinde bir görüşe göre 765 sayılı mülga TCK döneminde suçun oluşabilmesi için, suça konu maddelerin topluma sunulmuş olması gerekmektedir. Zira “umum” ifadesi her halükarda “toplum, kamuoyu, halk” anlamına gelmektedir. Belirli bir kişi ya da gruba sunulma halinde kasten insan öldürme veya yaralama suçu oluşmaktadır.¹⁸³ Doktrinde buna paralel bir görüş de, bir ya da daha fazla sayıda olmakla beraber belirlenebilir kişileri bilhassa hedef almak suretiyle suçun işlenmesi halinde, duruma göre Kişilere Karşı Suçlar arasında yer alan insan öldürme suçu veya yaralama suçunun oluşacağını savunmaktadır.¹⁸⁴ Doktrinde bir başka görüşe göre ise 5237 sayılı TCK 185. maddesindeki düzenlemede, suçun oluşması için suça konu maddelerin belirli sayıda kişilerin tüketimine sunulan¹⁸⁵ maddeler olması yeterlidir. Neticeye göre kasten yaralama veya öldürme suçunun oluşması, bir kişi hedef alınarak bu fiilin gerçekleştirildiği durumda söz konusu olacaktır.¹⁸⁶ 5237 sayılı TCK m. 185'te kullanılan “kişiler” ifadesiyle, bütün toplum veya toplumun öngörülemez bir bölümü ifade edilmemektedir. Birden fazla ancak belirlenemez kişilerden oluşan bir

¹⁸³ S. Erman, Ç. Özek, a.g.e., s. 179.

¹⁸⁴ Serap Keskin Kızıroğlu, “Türk Hukukunda Gıda Suçları ve Kabahatleri”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Özel Sayı: Prof. Dr. Duygun Yarsuvat'a Armağan, 2012, C. 9, S. 2, İstanbul, s. 138.

¹⁸⁵ *“Eve çağrılan veya sayısı belirli olan toplantı, parti, kokteyl gibi toplantılarda sunulan.”* Bkz: Mustafa Özen, a.g.e., s. 169.

¹⁸⁶ Mustafa Özen, a.g.e., s. 169.

gruba arz edilmiş maddeler de, suçun oluşması için yeterli olmalıdır. Zira suçla konu maddelerin sebep olabileceği sonuçlar sadece yaralanma veya ölüm değildir; salgın bir hastalık veya vücut bütünlüğünde sonraki nesillere aktarılacak bir anomaliye sebebiyet verme gibi toplumsal bir nitelik de arz edebilmektedir ve suç, sonuçları itibarıyla sadece o belirli sayıdaki kişi grubuyla kısıtlı kalmayabilmektedir. Ancak fail, özellikle belirli bir grup insanı, örneğin her akşam gürültü yaparak kendisini rahatsız eden komşularını, hedef alarak veya belirli bir kişiye zarar vermek amacıyla bir grubu etkileyecek şekilde suçu işlemiş olabilir. Bu durumda zehirli madde katma suçu işlenmiş olmayacak¹⁸⁷; zehirli madde katmak, yaralama veya öldürme amacı için araç haline getirilmiş olacaktır. Dolayısıyla yaralama veya öldürme suçlarının oluşması da fiilin tek bir kişi hedef alınarak gerçekleştirildiği durumla sınırlı olmamalıdır.

Suçtan zarar gören bakımından belirtilmesi gereken bir husus, madde metninde geçen “kişiler” ifadesinden ötürü bu suçtan zarar görenin ancak bir insan olabileceğinin kabul edildiğidir. Bu durumda bir hayvanın içeceği ya da yiyeceği maddeye zehir katılması halinde zehirli madde katma suçu oluşmayacak, koşulları sağlanıyorsa mala zarar verme suçu meydana gelecektir. Hayvanların zarar gören olarak kabul

¹⁸⁷ Yargıtay 8.Ceza Dairesi, 23.12.1992 tarihli, 12652/15339 sayılı kararda da buna paralel olarak: “*Ana Çocuk Sağlığında hizmetli olarak çalışan ve olay günü çay demleme sırasının tanık müstahdem İbrahim’de olduğunu bilen sanığın bu şahısla aralarında mevcut dargınlık nedeniyle adı geçeni zor duruma sokmak için demlenen çaya insan pisliğini kattığı anlaşılrsa da fiilin işleniş özelliğine göre halka karşı işlenmiş olması söz konusu olmadığından*” zehirli madde katma suçunun işlendiği kabul edilmemektedir. Bkz: Osman Yaşar, Hasan Tahsin Gökcan, Mustafa Artuç, **Yorumlu – Uygulamalı Türk Ceza Kanunu**, Adalet Yayınevi, 2014, s. 5131.

edilmemesinin Türk hukuk sistematığı ve uygulanışı bakımından tutarlı bir eğilim olduğu söylenebilir. Ancak ülkemizde geçtiğimiz yıllarda çeşitli illerde gerçekleşen hayvan katliamları¹⁸⁸ ve hayvan hakları aktivistlerinin çalışmaları göstermektedir ki mevcut hukuki düzenlemeler, hayvanların kendine has özellikleri ve kapasiteleriyle korunması konusunda yetersizdir. Türk hukuku, hayvanlara doğrudan bir kişilik atfetmemekle beraber hayvanlar hakkındaki düzenlemelerde canlı varlık olma niteliğini dikkate alan, salt eşya bakış açısından ayrılan bir tavır sergilemektedir. Ancak bu tavır, hayvanların kendine has ihtiyaçları olan bir canlı olması nedeniyle korunması düşüncesine değil; hareketsiz cisimlere oranla sebep olabileceği ihtimaller ve çoğalması durumunda ürün verici özellik göstermeleri sebebiyle üzerindeki mülkiyet hakkının nasıl yorumlanacağına yönelik araçsal bir tavidir. Bu bakımdan söz konusu hukuki düzenlemelerin hayvanların değerini harcayıcı bir nitelik gösterdiğini ve hayvanları korumanın sadece tesadüfi bir sonuç olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Uzun yıllardır hukuki literatürde tartışılan hayvan hakları teorileri¹⁸⁹ ile bilhassa iklim

¹⁸⁸ Buna ilişkin olarak bkz: “Ankara’da sokak köpeklerini zehirlediler, beyaz renkli otomobil aranıyor.”, Milliyet, 10.04.2019. “Havrita’da işaretlenen sokak köpekleri öldürülüyor’ tartışması: İstanbul Barosu harekete geçiyor.”. Cumhuriyet, 21.08.2022. “Edirne’de vahşet: Hayvanları zehirleyerek öldürdüler.”, Sözcü, 29.10.2022. Söz konusu olay örnekleri, zehirli madde katma eyleminin, belirli kişi ya da gruplara karşı yaralama ya da öldürme kastıyla yapılması halinde, TCK m. 185 kapsamında değerlendirilemeyeceği göz önünde bulundurularak paylaşılmıştır.

¹⁸⁹ Hayvan hakları konusunda Avrupa ve Anglo-Sakson öğretilerinde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Avrupa öğretisinde antroposantrik yani insanı evrenin merkezine koyarak hayvanların korunmasını da insanlığın çıkarına olduğu ölçüde savunan insan merkezli yaklaşım ile hayvanların da canlı varlıklar olarak menfaatleriyle korunmaya değer olmalarından ötürü, “insanlık için” diye araçsallaştırılmadan korunmasını savunan

değişikliğiyle sıkça kendinden söz ettiren ekosantrik veya biyosantrik yaklaşımların pozitif hukukta da kendine karşılık bulması, bir ihtiyaç haline gelmiştir. Zira insanlık, gelinen yüzyılda insan merkezli yani antroposantrik yaklaşımının yol açtığı ciddi sonuçlarla mücadele etmenin yollarını aramaktadır. Bu sebeple, hukukun toplum düzenini sadece düzenleyici değil aynı zamanda toplumu ileri götürücü bir işleve de sahip olması gerekliliği göz önünde bulundurulduğunda Türk hukuk sisteminde hayvanları da içerecek bir zarar gören kavramına ihtiyaç duyulduğu kanaatine ulaşılmaktadır.

6. Suçun Unsurları

etik yaklaşım mevcuttur. Etik yaklaşım da kendi içinde hayvanların acı çekme ya da hissetme kabiliyetine göre değerlendiren “patosantrik” anlayışla, sırf canlı olmaları sebebiyle hukuken korunmaya değer bulan “biyolojik” anlayış olarak ikiye ayrılır. Anglo-Sakson öğretide ise hayvanları mülkiyet hakkının konusu ve gerekli görülen insan menfaatleri karşısında feda edilebilecek bir eşya olarak görmekle beraber hayvanların yaşam şartlarını iyileştirmeyi ve gereksiz olarak acı çekmelerini engelleyici yasaları hedefleyen “refah” teorisi ile hayvanların insan menfaatleri ile bağdaştığı ölçüde değil, insanlarla etik ölçüde eşit olmaları gerektiğini düşünenlerin ileri sürdüğü “hak” teorisi olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bkz: Özgün Çelebi, “Kişi ve Eşya Ayrımı Bağlamında Hayvanların Hukuki Statüsü”, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, 76/2, 2018, s. 564-566. ; Aysel Doğan, “Hayvan Hakları Sorununa Biyosantrik Bir Yaklaşım”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi** , 2006, 23 (1) , s. 34-42 .

a) Maddi Unsur

i) Genel Olarak

Madde metninde suçun zehir katma veya başka suretlerle bozma suretiyle işlenebileceği belirtilmektedir.¹⁹⁰ Yani suç, birden fazla hareket seçeneği ile işlenebilmekte ve seçimlik hareketli suç niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla suçun gerçekleşmesi için zehir katma veya başka suretlerle bozma hareketlerinden birinin yapılması gerekli ve yeterlidir.

Başka suretle bozma hareketi, mutlaka zehir katmaktan bağımsız olarak bozma sonucunu doğuran her tür hareketi içerdiğinden suç, serbest hareketli bir suç niteliği taşımaktadır. Ayrıca belirtmek gerekir ki suç icrai hareketle işlenen bir suç olsa da ihmali hareketin de bu suça sebebiyet vermesi söz konusu olabilir: İçme suyu şebekesine verilmeden önce birbirinden farklı fonksiyonları olan havuzlarda dinlendirilmekte ve çeşitli işlemlerden geçirilmekte olan suyun, kirli su kaçağı olduğu bilgisine sahip bir görevlinin bilerek ve isteyerek müdahale etmiyor ve kirli suyun temiz suya karışmasına izin vermesi halinde, bu ihmali davranış da insan hayatına veya sağlığına zarar verebilecek niteliktedir.¹⁹¹

¹⁹⁰ 765 Sayılı mülga TCK'da bu suç, “bağlı hareketli bir suç” olarak düzenlenmiştir.

Bununla ilgili olarak bkz: S. Erman, Ç. Özek,; a.g.e., s. 182.

¹⁹¹ Tunç Demircan, a.g.e., s. 158.

ii) Zehir Katmak

TDK'ya göre zehir, “*organizmaya girdiğinde kimyasal etkisiyle fizyolojik görevleri bozan ve miktarına göre canlıyı öldürebilen*” maddedir.¹⁹² Zehir katmak eylemi de kanunda belirtilen suça konu maddelere zehir eklemek, karıştırmaktır.

Madde gerekçesinde gıdaların çeşitli yöntemlerle mikroplandırılmasının da zehirlemek olarak değerlendirileceği vurgulanmaktadır.¹⁹³ Bu bakımdan suça konu maddenin üretim ya da saklama şartlarının sağlanmaması yoluyla mikroplandırılmaya sebebiyet verilmesi, zehir katmak olarak değerlendirilmektedir.

Suçun oluşması için zehrin katılmış olması gerekmektedir.¹⁹⁴ Bu eylemin sonucunda suç konusu maddenin doğal yapısı bozulmakta ve madde, insan yaşamı veya sağlığı için içmeye, yemeye, kullanmaya ya da tüketmeye uygun niteliğini kaybetmektedir. Zehir katma hareketi sonucunda, suça konu madde bozulmuş olmalı ve bozulma ortaya çıktıktan sonra kişilerin yaşamı ve sağlığı bakımından somut bir tehlike oluşmalı, bu somut tehlike kanıtlanabilir olmalıdır.

Zehir, suça konu maddeye dışarıdan bir müdahale ile katılıyor olmalıdır. İçilecek su ya da içilecek, yenilecek, kullanılacak veya tüketilecek besin veya şeylerin insan

¹⁹² TDK.

¹⁹³ M. E. Artuk, et. al., **Gerekçeli Ceza Kanunları**, a.g.e., s. 228.

¹⁹⁴ Su, besin veya şeyin “*zamanla bozularak zehirli hale gelmesi ya da vücutta böyle bir etki yaratmış olması*” suçun oluşmasına sebebiyet vermemektedir. Bkz: S. Erman, Ç. Özek, a.g.e., s. 181.

vücudunda diğer maddelerle kimyasal tepkimeye girmesi sonucunda toksik bir etkiye sebep olması, zehir katıldığı anlamını taşımamaktadır.¹⁹⁵

Katılan zehrin ne zaman etki gösterdiği önem arz etmemektedir. Zehrin niteliği de (böcek zehri, fare zehri veya siyanür ya da katı, sıvı veya gaz olması gibi) önem taşımamaktadır. Doktrinde ileri sürülen bir görüş, nükleer santral sızıntısının da zehir olarak nitelendirilebileceğini ve sızıntı sonucunda ekosistemin etkilenmesi ve radyasyona maruz kalmış bitkiler, hayvan yemleri ve o hayvan yemlerini tüketen hayvanlar veya doğrudan radyasyona maruz kalmış hayvanları tüketen insanların sağlığı üzerinde olumsuz etki oluşması durumunun da TCK m. 185 kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁹⁶

Zehrin katıldığı zaman önem taşımamaktadır. Sağlıklı bir gıda maddesine zehir katılması suretiyle kişilerin hayatı ve sağlığını tehlikeye düşürecek hale getirilmesiyle gıda maddesinin baştan zehir katılarak üretilmesi arasında fark bulunmamaktadır. Önemli olan zehir katma hareketinin, suça konu maddenin içilme, yenme, kullanılma veya tüketilme amacıyla arza sunulmasından önce tamamlanmış olmasıdır.¹⁹⁷

iii) Başka Suretlerle Bozmak

¹⁹⁵ S. Erman, Ç. Özek, a. g. e. , s. 181.

¹⁹⁶ S. Erman, Ç. Özek, a. g. e. , s. 181.

¹⁹⁷ Mustafa Özen, a. g. y. , s. 168; Serap Keskin Kızıroğlu, **Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar Özel Ceza Hukuku Cilt V, Oniki Levha Yayınları**, 2019, s. 289.

Bozmak, “bir şeyi beklentiye uygun performans gösteremeyecek hale, kötü duruma getirmek anlamlarına” gelmektedir.¹⁹⁸ Kanunun yazılış şekline göre, başka suretlerle bozmak, zehir katma eylemi dışında herhangi bir yöntemle maddenin doğal yapısını bozmak eylemidir. Zehir katma halinde suya, besine veya ilgili şeylere katılan maddenin zehir niteliği taşınması gerekmektedir. Ancak başka suretlerle bozma halinde mutlaka bir başka maddenin karıştırılması aranmamakta; suyun, besinin ya da ilgili şeylerin haddinden az veya çok bir süre bekletilmesi, gerekli saklama koşullarında saklanmaması, gerekli üretim şartlarının sağlanmaması gibi eylemlerle maddenin doğal yapısının bozulması da yeterli olabilmektedir.¹⁹⁹ Anlaşılacağı üzere, başka suretlerle bozma halinde eylem bakımından bir sınırlayıcılık olmayıp “bozulma” sonucuyla ilgilenilmektedir.

Başka suretlerle bozma eyleminin ne zaman, nerede, nasıl gerçekleştiği, suçun olduğu zaman bakımından önem taşımaktadır. Suç konusu maddeyi bozmak için harekete geçilmesine rağmen bozulma zaman alabilir. Bu durumda suç, bozulmanın gerçekleştiği anda meydana gelmiş sayılmaktadır.²⁰⁰ Aynı şekilde suça konu madde ya da ürünün de hazırlama aşamasında olmaması gerekmektedir, aksi halde teşebbüsten bahsedilebilecekse de, suçun olduğundan bahsedilemeyecektir.²⁰¹

¹⁹⁸ TDK.

¹⁹⁹ Yargıtay bir kararında “içme suyunun içine köpek ölüsü atılmasını suyun bozulması” olarak kabul etmiştir. Bkz: Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 21.12.1964 tarihli 2567/2564 sayılı kararı.

²⁰⁰ Veli Özer Özbek, a.g.y., s. 104.

²⁰¹ S. Erman, Ç. Özek, a.g.e., s.179

Kullanım süresi geçmiş, raf ömrü dolmuş, doğal nedenlerle bozulmuş suçta konu maddelerin satılması da doktrindeki bazı yazarlara göre bozmak eylemi içinde ele alınarak bu madde kapsamında değerlendirilmelidir.²⁰² Ancak zehir katmakla veya başka suretlerle bozmakla meydana gelen bozulma halinin, suçta konu maddenin iç süreçlerinden bağımsız veya buna ilaveten bir dışsalılık taşıması gerekmektedir. Bu bakımdan, fail tarafından bozacak veya bozulmanın meydana geleceği şartları elverişli hale getirecek birtakım icrai ya da ihmali hareketlerde bulunulmaması durumunda 185. maddeden söz edilemeyecektir. Ayrıca 185. madde suçta konu maddelerin “bozulmasını” düzenlerken, 186. madde, bozulmuş şeylerin “ticaretini” düzenlediği için, kullanım süresi geçmiş veya doğal nedenlerle bozulmuş maddelerin “satışa sunulması veya satışına devam edilmesi” eylemlerinin 185. madde kapsamında değerlendirilmesi doğru değildir. Maddeleri bozma hareketi, kasten veya taksirle, icraen ya da ihmalen gerçekleşebilir. Ancak maddeleri bozmak ile bozulmuş maddenin ticaretini yapmak arasında kanun koyucu bir fark görerek bunları farklı kanun maddeleri olarak düzenlemiştir. Doktrinde de bir görüş doğal nedenlerle bozulma halinin TCK 185. madde değil, koşulları mevcutsa TCK 186. madde kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁰³ Fail suçta konu maddeleri hem bozmuş (örneğin saklama koşullarını gözetmeyerek ihmali hareketiyle), hem de bu maddelerin ticaretini yapmışsa, koşulların sağlandığı halde her iki maddeden de sorumluluğunun doğacaktır.

²⁰² Serap Keskin Kızıroğlu, “Türk Hukukunda Gıda Suçları ve Kabahatleri”, a.g.y., s. 139; Mustafa Özen, a.g.y., s. 168.

²⁰³ A. Parlar, M. Hatipoğlu, **5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Yorumu**, C. 2, Ankara, Yayın Matbaacılık, 2007, s. 2893-2894.

Başka suretlerle bozmak denilince değinilmesi gereken bir konu da genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO) içeren maddelerdir. GDO’lu besinlerin insan sağlığı üzerindeki etkisiyle ilgili hem zamansallık hem de nedensellik faktörleri bakımından uzmanlar arasında bir görüş birliği bulunmadığı gibi aynı faktörler, suçun oluşması bakımından da problem arz etmektedir.²⁰⁴ Literatürdeki bir görüş de öyle bir durumun 5977 sayılı *Biyogüvenlik Kanunu* bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktaysa²⁰⁵ da *Biyogüvenlik Kanunu*, GDO’lu ürünlerin insan sağlığına zararsız olduğu ve nasıl hukuka uygun şekilde üretilip izlenip denetleneceğiyle ilgilidir. Bu sebeple, GDO’lu ürünlerin insan sağlığına zararlı olduğu üzerinde bir görüş birliği söz konusu olduğunda, GDO uygulamalarının hepsi bozma niteliğini kazanacağından TCK 185. madde devreye girecektir.

iv) Kişilerin Hayatını ve Sağlığını Tehlikeye Düşürmek

TCK m. 185’in gerekçesi uyarınca kanunda tarifi verilen eylemlerle, kişilerin hayatının ve sağlığının tehlikeye düşürülmesi gerekmektedir.²⁰⁶ Doktrinde bir görüşe göre madde metninde geçen “hayatını ve sağlığını” ifadesi, geçitlilik söz konusu

²⁰⁴ Mustafa Özen, a.g.y., s. 169. Ancak bilimsel literatürün GDO’lu besinlerin insan sağlığı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu ve kısa vadede de uzun vadede de yol açabileceği sonuçlara yönelik bir uzlaşmaya vardığı bir gelecekte TCK madde 185 gündeme gelebilecektir.

²⁰⁵ Veli Özer Özbek, a.g.y., s. 105.

²⁰⁶ M. E. Artuk, et. al., *Gerekçeli Ceza Kanunları*, a.g.e., s. 228.

olduğundan “hayatını veya sağlığını” şeklinde anlaşılmalıdır.²⁰⁷ Söz konusu ifadeden bu suç sonucunda kişinin hem sağlığının hem de hayatının tehlikeye düşmesi gerekiyormuş gibi bir anlam çıkmaktadır. Oysa bir kişinin sağlığını tehlikeye düşüren, her tek durumda hayatını da tehlikeye düşürmeyebilir. Ayrıca suçun meydana gelmesi, bir ölüm tehlikesine bağlı değildir. Bu sebeple, söz konusu ifadenin “kişilerin hayatını veya sağlığını” şeklinde anlaşılması daha yerinde olacaktır.

TCK m. 185’in gerekçesinde suçun, somut bir tehlike suçu özelliği göstermekte olduğu belirtilmiştir.²⁰⁸ Tehlike suçunda objektif bir zararın oluşması tehlikesi söz konusudur.²⁰⁹ Kasten öldürme suçuyla gözetilen hukuki değer olarak yaşam hakkının ortadan kaldırılmasını yani zararın oluşmasını arayan zarar suçlarından bu şekilde ayrılmaktadır.²¹⁰ Tehlike suçlarında kanun koyucu, birtakım hukuki menfaatleri etkili bir şekilde koruyabilmek adına, söz konusu hukuki menfaati ihlal edici davranışı gerçekleştiren faili, bir zararın gerçekleşmesini gerekli görmeksizin cezalandırabilmek amacı gütmektedir.²¹¹ Ancak doktrinde tehlike suçu ile zarar suçu arasındaki ayrımı sadece korunan hukuki değere göre değil, neticeye veya suçun maddi konusuna göre de

²⁰⁷ Z. Hafızoğulları, M. Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, a.g.e., s. 87.

²⁰⁸ M. E. Artuk, et al, **Gerekçeli Ceza Kanunları**, a.g.e., s. 228.

²⁰⁹ Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, İlker Tepe, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayıncılık, 13. Baskı, Ankara, 2022, s. 232.

²¹⁰ Hamide Zafer, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Beta Yayıncılık, 2016, s. 203.

²¹¹ İzzet Özgenç, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayıncılık, 2022, s. 215; Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen, Mehmet Emin Alşahin, Kerim Çakır, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Adalet Yayınevi, 16. Baskı, 2022 s. 389; V. Ö. Özbek, et al, a.g.e., s.227; Timur Demirbaş, a.g.e., s. 267.

belirlenmesine yönelik değerlendirmeler bulunmaktadır.²¹² Netice bakımından zarar suçlarında zarar neticesi, tehlike suçlarında tehlike neticesi aranmaktadır. Suçun maddi konusu bakımındansa suçun işlenmesiyle suçun konusu üzerinde ya bir zarar gerçekleşmekte ya da konu tehlikeye düşürülmekte veyahut da tehlikeye düşürüldüğü kabul edilmektedir.

Tehlike suçu, tehlikenin niteliğine göre soyut tehlike suçu ve somut tehlike suçu olarak ikiye ayrılmaktadır. Soyut tehlike suçunda korunan hukuki değer açısından gerçek bir tehlikenin meydana gelmesi gerekmemekte, suçun oluşumu için suç tanımındaki tehlike doğurmaya elverişli hareketin yapılması yeterli görülmektedir.²¹³ Fiilin işlenmesi, kanun koyucu nezdinde o kadar tehlikeli görülmektedir ki, failin cezalandırılabilmesi için yeterli görülmektedir.²¹⁴ Bu nedenle soyut tehlike suçu, neticesiz suçtur.²¹⁵ Somut tehlike suçunda ise suç tanımındaki tehlikeyi doğurmaya elverişli hareketin ilgili hukuki değer açısından tehlike yaratması aranmaktadır. Bir

²¹² Tehlike suçu ile zarar suçu arasındaki ayrımın neticeye, korunan hukuki değere veya suçun maddi konusuna göre belirlenmesine yönelik değerlendirmeler için bkz: Osman Gazi Ünal, **Türk Ceza Hukukunda Tehlike Suçları**, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2023, s. 134- 176.

²¹³ V. Ö. Özbek, et al, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, a.g.e., s. 233; Nur Centel, Hamide Zafer, Özlem Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, Beta Yayıncılık, 2020, s. 262; Hamide Zafer, a.g.e., s. 193.

²¹⁴ Uğur Ersoy, “Ceza Hukukunun Gri Alanı: Tehlike Suçları”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, 2020, Yıl: 11, Sayı: 41, 27-64, s. 44.

²¹⁵ Hamide Zafer, a.g.e., s. 207

diğer deyişle “tehlike neticesi” veya “netice tehlikesi” mevcut olmalıdır.²¹⁶ Bu bakımdan somut tehlike suçu, neticeli suçtur.²¹⁷

TCK m. 185’te düzenlenen suç bakımından zehirli madde katılarak ya da bunları başka surette bozarak suçun konusunda bir zarar meydana gelmektedir. Ancak suçun gerçekleşmesi için maddi konuda zararın oluşması değil, korunan hukuki değere yönelik tehlike yani kişilerin hayatı ve sağlığı olarak ifade bulan kamu sağlığının tehlikeye düşürülmesi aranmaktadır. Bu sebeple TCK m. 185, meydana gelen zararı cezalandırmaya yönelik değil, kamu sağlığının ihlal edilmesi tehlikesini önlemeye yöneliktir. Suça konu maddelerin topluma veya toplumun bir kesimine arz edilmiş, isteyen herkes tarafından erişilebilir olmasının aranması²¹⁸ sebebiyle, suçun düzenlenmesiyle önlenmeye çalışılan tehlike gerçek bir tehlike niteliği taşımaktadır; bu sebeple suç, somut bir tehlike suçudur.

Somut tehlike suçları neticeli suçlardan kabul edilmekte, fiil ile somut tehlike arasında nedensellik bağının mevcut olması gerekmektedir.²¹⁹ TCK m. 185 bakımından

²¹⁶ Uğur Ersoy, a.g.y., s. 34-35.

²¹⁷ N. Centel, H. Zafer, Ö. Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, a.g.e., s. 262-263; Hamide Zafer, a.g.e., s. 204; V. Ö. Özbek, et al, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, a.g.e., s. 233.

²¹⁸ Serap Keskin Kiziroğlu, a.g.y., 138.

²¹⁹ İzzet Özgenç, a.g.e., s.215; M. E. Artuk, et al, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, a.g.e., s. 391; V. Ö. Özbek, et al, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, a.g.e., s.233; N. Centel, H. Zafer, Ö. Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, a.g.e., s. 262-263.

netice, insanların yaşamının veya sıhhatinin somut olarak tehlikeye düşmesidir. Buna göre suça konu maddelerin tüketilmiş ve tehlike gerçekleşip zararın meydana gelmiş olması gerekmekte, tüketilirse yaşamı veya sıhhati tehlikeye düşürecek olması yeterli olmaktadır.²²⁰

TCK m. 185'te düzenlenen somut tehlikenin meydana gelişinin, “suçun unsuru” mu “objektif cezalandırılabilme şartı” mı olduğu doktrinde tartışma konusudur. Objektif cezalandırılabilme şartları, fiilin dışında, fiille eş zamanlı ya da fiilin ardından meydana gelen, meydana gelmediği halde fiilin cezalandırılmamasına yol açan unsurlardır.²²¹ Doktrinde bir başka görüş de objektif cezalandırılabilme şartlarını tipikliğin haricinde ve hareketin hukuka aykırılığına etkisiz, başkası tarafından meydana getirilen şartlar olarak tanımlamaktadır.²²² Bu bakımdan objektif cezalandırılabilme şartları, suçun unsurları gibi suçun oluşmasıyla ilgili değil, suç oluşuktan sonra cezalandırılabilmeyle ilgili bir kavramdır.

Doktrindeki bir görüşe göre somut tehlike suçlarında kanundaki tarifle uyumlu fiilin somut tehlike oluşturması, objektif cezalandırılabilme şartıdır.²²³ Bu durumda fiil bir haksızlık oluştursa da cezalandırılabilmesi, somut tehlikenin oluşmasına bağlıdır.²²⁴ Yargıtay da çeşitli kararlarında somut tehlikenin bir objektif cezalandırma şartı

²²⁰ S. Erman, Ç. Özek, a.g.e., s. 182. Serap Keskin Kızıroğlu, a.g.y., 138.

²²¹ Faruk Erem, “Cezalandırılabilme Objektif Şartı (Şartlı Suçlar)”, **AÜHFD**, 1970, Cilt: 27, Sayı: 3-4, s. 13.

²²² Ayhan Önder, **Ceza Hukuku Dersleri**, Filiz Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 1992, s.376.

²²³ Timur Demirbaş, a.g.e., s. 225.

²²⁴ İzzet Özgenç, a.g.e., s. 669

olduğunu belirtmiştir.²²⁵ TCK m. 185 bakımından eğer fiille kişilerin hayatı ve sağlığı tehlikeye düşürülüyorsa suç oluşsa da fiil cezalandırılmayacaktır. Diğer bir görüşe göre ise tehlikenin oluşması suçun unsurudur. Zarar tehlikesi doğurmaya, yani kişilerin hayatını veya sağlığını tehlikeye düşürmeye elverişli olmak kaydıyla kanunun saydığı maddelere zehir katmak ya da bozulmalarını sağlamakla suç oluşmuş olmaktadır.²²⁶ Madde gerekçesinde kanunda tanımlanmış fiillerin işlenmesiyle kişilerin hayatı ve sağlığının tehlikeye düşürülmesi gerektiği belirtilmiştir.²²⁷ Ayrıca Yargıtay, zehir katılarak veya başka suretlerle bozulan suça konu maddenin “kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürecek nitelikte” olması gerektiğini de belirtmektedir.²²⁸ Bu

²²⁵ “5237 sayılı TCK'nın 170. maddesinde düzenlenen genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması suçunun, somut tehlike suçu olup, somut tehlikenin objektif cezalandırma şartı olduğundan, sanığın hareketinin de bölünmesine olanak bulunmaması karşısında suça teşebbüs edilmesinin mümkün olmadığı, bu nedenle eylemin teşebbüs aşamasında kaldığı yönündeki Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının görüşüne iştirak edilmemiştir. Ancak, 26.06.2000 tarihli olayda yangın çıkarma eyleminin binanın aynına sirayet etmemesi, yakma fiilinin yangın boyutuna ulaşmaması, bu şekilde oluşan neticenin kişilerin sağlığı veya mal varlığı bakımından zarar tehlikesi doğurmaya elverişli hale gelmemesi karşısında, eylemin TCK'nın 170/2 maddesinde tanımlanan salt tehlike suçunu oluşturacağı gözetilerek, bu maddeden hüküm kurulması gerekmektedir.” Bkz: Yargıtay 16. Ceza Dairesi, 23.06.2017 tarihli, 2017/1749 Esas, 2017/4575 Karar sayılı kararı.

²²⁶ Faruk Erem, **Ceza Hukuku Hususi Hükümler**, Cilt: 2, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1968, s. 770.

²²⁷ M. E. Artuk, et al, **Gerekçeli Ceza Kanunları**, a.g.e., s. 228.

²²⁸ Buna yönelik olarak Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 28.05.2015 tarihli 2015/7803 Esas, 2015/5489 Karar sayılı kararında: “Dava konusu sebze üzerinde tespit edilen kimyasal

bakımdan kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürmek, objektif cezalandırılabilme şartıdır.

v) Hukuka Uygunluk Sebeplerinin Bulunmaması

Suçun meydana gelebilmesi için, suçu işlemeye elverişli fiilin hukuka aykırı olması, diğer bir deyişle fiilin, kanunda sayılan herhangi bir hukuka uygunluk nedenine dayanmaksızın işlenmiş olması gerekmektedir. Hukuka uygunluk nedenleri, suçun hukuka aykırılığını ortadan kaldırmaktadır.²²⁹ Bu bakımdan doktrinde bazı yazarlar hukuka uygunluğun bulunmamasını, suç işlemeye elverişli fiilin bir özelliği olarak ele alırken diğer yazarlar, suçun maddi ve manevi unsuruna ek üçüncü bir unsur olarak ele almaktadır. Çalışmamızda ilk görüş doğrultusunda hukuka aykırılık, suç işlemeye elverişli fiilin özelliği olarak ele alınmaktadır.

Suç işlemeye elverişli fiilin hukuka uygunluğu iki şekilde belirlenmektedir. TCK m. 24 ve devamındaki düzenlemelerle tüm suçlar bakımından genel hukuka uygunluk

maddenin kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürüp düşürmeyeceği hususunda uzman bilirkişiden rapor alınması ve tüm deliller birlikte değerlendirilerek sonucuna göre sanığın hukuki durumunun takdir ve tayini gerekirken eksik inceleme ve yazılı gerekçeyle sanığın beraatına karar verilmesi, kanuna aykırı, Cumhuriyet savcısının temyiz itirazları bu itibarla yerinde görülmüş olduğundan, hükmün bu sebepten dolayı bozulmasına karar vermiştir.”

²²⁹ Sulhi Dönmezer, Sahir Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, 2. Cilt, Der Yayınları, 14. Basım, İstanbul 2019, s. 249.

sebepleri ortaya konulduğu gibi bazı durumlarda o suç bakımından özel hukuka uygunluk sebepleri de düzenlenmiştir. Bu sebeplerin varlığı halinde suç oluşmayacağı için failin cezai sorumluluğu doğmayacaktır. Zehirli madde katma suçu bakımından özel hukuka uygunluk sebepleri düzenlenmemiştir. Bu sebeple TCK m. 24 ve devamındaki genel nitelikli hukuka uygunluk sebepleri bakımından bir değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Doktrinde zehirli madde katma suçu söz konusu olduğunda hukuka uygunluğun nasıl değerlendirilebileceğine yönelik farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüş zehirli madde katma suçu bakımından hukuka uygunluk sebeplerinin uygulanmasının mümkün olmadığını²³⁰; bir görüş de sadece meşru müdafaa ve zorunluluk halinin düzenlendiği TCK m. 25'in uygulanabileceğini savunmaktadır.²³¹ Bu bakımdan hukuka uygunluk sebeplerini tek tek incelemek, bir kanıya varmak bakımından daha sağlıklı olacaktır.

Hukuka uygunluk nedenlerinin ilki TCK m. 24'te düzenlenen kanunun hükmü ve amirin emridir.²³² Buna göre kanun hükmünün veya amirin suç teşkil etmeyen emrinin yerine getirilmesi halinde, suç tanımındaki fiil hukuka uygun kabul edilecektir. Doktrinde şartlar oluştuğu takdirde kanun hükmünü veya amir emrini yerine getiren

²³⁰ Z. Hafizoğulları, M. Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, a. g. e. , s. 89.

²³¹ Mustafa Özen, a. g. y., s. 170.

²³² Maddeye göre: “Kanunun hükmünü yerine getiren kimseye ceza verilmez.

Yetkili bir merciden verilip, yerine getirilmesi görev gereği zorunlu olan bir emri uygulayan sorumlu olmaz. Konusu suç teşkil eden emir hiçbir surette yerine getirilemez. Aksi takdirde yerine getiren ile emri veren sorumlu olur. Emrin, hukuka uygunluğunun denetlenmesinin kanun tarafından engellendiği hallerde, yerine getirilmesinden emri veren sorumlu olur.”

kişinin eyleminin hukuka uygun kabul edileceğine dair görüşler bulunmakla beraber²³³ bu hukuka uygunluk sebebinin zehirli madde katma suçu bakımından uygulanması mümkün görünmemektedir. Zira zehirli madde katma suçunun oluşması bakımından, suça konu maddelerin zehir katılarak veya başka suretle bozularak kişilerin hayatı ve sağlığını tehlikeye düşürecek nitelik kazanması gerekmektedir. Örneğin topraktaki kimyasal kirlilik sebebiyle içilemez hale gelmiş bir yer altı kaynak suyunu içilebilir kılmak amacıyla, yetkili amir emriyle suya normal şartlar altında insan sağlığına zararlı bir madde katılmıştır. Bu madde, kaynak suyundaki kimyasal kirlilik sorununu çözebileceği gibi girdiği tepkime sonucu kendisi de insan sağlığına zararlı niteliğini yitirmektedir. Ancak böyle bir örnekte, zehirli madde katma eylemi gerçekleşmekle beraber, suyun bu maddenin katılmasıyla insan hayatını veya sağlığını tehlikeye düşürecek hale gelmemesi sebebiyle suçun unsurları tamamlanmamakta, dolayısıyla hukuka uygun hale gelecek bir suç bulunmamaktadır.

TCK m. 25, “meşru savunma ve zorunluluk hali” başlığına sahiptir.²³⁴ Buna göre meşru savunma veya zorunluluk hali söz konusuysa, fiil hukuka uygun kabul edilecektir. Doktrinde bir görüş savaş zamanında düşman askerlerini öldürmek amacıyla

²³³ Tunç Demircan, a.g.e., s. 195.

²³⁴ Maddeye göre: “Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hal ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez. Gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak olanağı bulunmayan ağır ve muhakkak bir tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koşulu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.”

besin maddelerinin bozulmasının, meşru savunma kapsamında değerlendirilebileceğini iddia etmektedir.²³⁵ 12 Ağustos 1949 tarihli Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmesi m. 147²³⁶ uyarınca savaş zamanında zehir veya bakteriyolojik silahların kullanılması yasaktır. Ayrıca sözleşmenin Ek 1 Nolu Protokolü²³⁷ uyarınca gıdanın silah olarak kullanılması da aynı şekilde

²³⁵ Mustafa Özen, a.g.y., s. 170.

²³⁶ Madde 147- *“Yukardaki maddede istihdaf olunan vahim ihlâl hareketleri Sözleşme ile himaye edilen şahıslara ve bu şahısların mallarına karşı irtikâp edildiği takdirde, aşağıdaki hareketlerden biridir: Kasden adam öldürmek, biyolojik tecrübeler de dâhil olmak üzere işkence ve gayriinsani muameleler, kasden azap vermek veya beden bütünlüğünü veya sıhhati vahim surette ihlâl etmek, gayri kanuni tehcir veya nakil, gayrikanuni tevkif, himaye gören bir şahsı düşman devletin silâhlı kuvvetlerinde hizmet görmeye mecbur etmek veya işbu Sözleşme hükümleri mucibince nizamen ve bitarafane muhakeme edilmek hakkından mahrum eylemek, rehine almak, askerî icapların haklı kılmadığı, gayri meşru ve keyfî büyük ölçüde mal tahribatı ve mal tesahubu.”* Bkz: 12 Ağustos 1949 tarihli Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmesi, 147. maddesi.

²³⁷ Madde 54- Sivil halkın yaşamını sürdürebilmesi için vazgeçilmez olan malların korunması: *“Bir savaş yöntemi olarak sivilleri aç bırakmak yasaktır.*

Sivilleri aç bırakmak, sivillerin taşınmasına neden olmak ya da başka bir düşünceyle ya da başka hangi amaçla olursa olsun, taşıdıkları yaşamsal değer yüzünden düşman Taraf ya da sivil halkı bunlardan mahrum bırakmak amacıyla, yiyecek maddeleri ve yiyecek maddelerinin üretimi için tahsis edilen tarım alanları, tarım ürünleri, sürü hayvanları, içme suyu tesisleri ve depoları ve sulama kanalları gibi halkın yaşamını sürdürmesi için vazgeçilmez olan mallara saldırmak, bunları yok etmek, ortadan kaldırmak ya da kullanılamaz hale getirmek yasaktır.

değerlendirilmektedir. Buna göre tarım arazilerini, çiftlikleri, su kaynaklarını veya mahsulleri yok etmek de gıdanın bir silah olarak kullanılması kapsamında değerlendirilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti de söz konusu sözleşmeye taraftır. Anayasa m. 90/5 uyarınca usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmelerin, aynı konuda farklı hükümler içeren kanunlarla çatışması halinde sözleşme hükümlerinin esas alınması sebebiyle TCK m. 25'te düzenlenen meşru savunma ve zorunluluk hali, zehirli madde katma suçu açısından hukuka uygunluk nedeni niteliği taşımamaktadır.

Paragraf 2'de yer alan yasaklar, düşman Tarafça aşağıdaki amaçlar doğrultusunda kullanılan mallar için geçerli değildir.

a) Sadece silahlı kuvvetlerinin mensupları için esaslı ve yaşamsal önemi haiz bir kaynak ise ya da

b) Esaslı ve yaşamsal önemi haiz bir kaynak olarak değilse de, doğrudan askeri hareketin desteklenmesi için kullanılan mallar. Ancak bu durumların hiç birinde, de söz konusu mallara karşı, sivil halkı yetersiz yiyecek ya da içeceklerle bırakması ve böylece halkın açlık çekmesine ya da taşınmaya zorlanmasına neden olması beklenen eylemlerde bulunulmayacaktır.

Bu mallar misillemeler için hedef haline getirilmeyecektir.

Ulusal sınırların istilaya karşı savunulması sırasında Çatışmanın Taraflarının yaşamsal ihtiyaçları olduğu kabul edilerek, çatışan bir Taraf kendi kontrolü altındaki sınırlar içerisinde, zorunlu askeri gereklilikler nedeniyle ihtiyaç duyulan yerlerde paragraf 2'de yer alan yasaklara ayırık hüküm getirebilir.” Bkz: 12 Ağustos 1949 tarihli Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmesi, Ek 1 Nolu Protokol, 54. maddesi.

TCK m. 26'da *"hakkın kullanılması ve ilgilinin rızası"* düzenlenmektedir.²³⁸ Buna göre, TCK m. 185'te tanımlanan fiil, kişinin bir hakkıyla ilgili ve rızası çerçevesinde işleniyorsa, ceza verilmeyecektir. Ancak belirtmek gerekir ki TCK m. 185'te düzenlenen suçun hukuki konusu kamu sağlığı, mağduru toplumdur. Kamu sağlığı, bir hakkın kullanılmasıyla ihlal edilebilecek bir nitelik taşımamakta, aksine temel hak ve özgürlüklere sınırlandırılma ölçütü olabilmektedir.²³⁹ Yine suçun mağdurunun toplum olması sebebiyle TCK m. 185'te tanımlanan fiilin, hakkın sahibinden alınmış rıza dayanağıyla hukuka uygun olmasından bahsetmek mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla zehirli madde katma suçu bakımından TCK m. 26 da uygulama alanı bulmamaktadır.

b) Manevi Unsur

Suçun manevi unsuru, fiil ile fail arasındaki psikolojik bağıdır.²⁴⁰ Doktrinde kusur veya kusurluluk olarak da ifade bulan²⁴¹ manevi unsur, kast veya taksir olabilir.

²³⁸ Madde metni ise şöyledir: *"Hakkını kullanan kimseye ceza verilmez.*

Kişinin üzerinde mutlak surette tasarruf edebileceği bir hakkına ilişkin olmak üzere, açıkladığı rızası çerçevesinde işlenen fiilden dolayı kimseye ceza verilmez."

²³⁹ Örneğin COVID-19 pandemisi süresince kamu sağlığı gerekçesiyle kara sınırlarının kapanması, şehirlerarası ulaşımın kısıtlanması söz konusu olmuştur. Bu kısıtlama ve yasaklar, kamu sağlığı gerekçesiyle seyahat özgürlüğünün kısıtlanmasına örnektir. Bkz: Resmi Gazete, 25 Mart 2020 Tarihli ve 31079 Sayılı; 30 Nisan 2020 Tarihli ve 31114 Sayılı (Mükerrer).

²⁴⁰ N. Centel, H. Zafer, Ö. Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, a.g.e., s. 359.

TCK m. 185'te düzenlenen suçun kasten hali ilk fıkra, taksirli hali ise ikinci fıkra düzenlenmiştir.

TCK m. 21/1 uyarınca fail suçu, kanunda tarif edildiği şekliyle, bilerek ve isteyerek işliyorsa, kastla işlemiştir. Zehirli madde katma suçunun kastla işlenebilmesi için fail, suça konu unsuru, zehir olduğunu bildiği bir madde katarak veya başka bir suretle bozmalıdır. Bu bozulma fail tarafından bilinmeli ve istenmelidir. Bu bozulmanın sonucunda suç konusu unsurun, kişilerin hayatı ve sağlığı açısından bir tehlike oluşturacağı da bilinmeli ve bu tehlikenin oluşması istenmelidir.

Zehirli madde katma suçu açısından özel kast aranmamakta, failin hangi amaçla bu suçu işlediği önem taşımamaktadır.²⁴² Örneğin failin bu suçu piyasada öne çıkmak ve rakiplerinin sattığı malların müşterilerce satın alınmasına engel olmak amacıyla veya kin, intikam, nefret saikiyle işlemiş olmasının herhangi bir önemi bulunmamaktadır.²⁴³

TCK m. 21/2 uyarınca fail, suçun kanundaki tarifine uygun eylemleriyle doğuracağı sonuçları öngörmesine rağmen eylemde bulunuyorsa suç olası kast ile işlenmiştir. Zehirli madde katma suçunun olası kast ile işlenmesi de mümkündür. Failin,

²⁴¹ Kusurluluk ile manevi unsurun farklı olgular olduğuna yönelik açıklamalar için bkz: M. E. Artuk, et al, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, a.g.e., s. 395-396.

²⁴² Z. Hafizoğulları, M. Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, a. g. e. , s. 89.

²⁴³ S. Erman, Ç. Özek, a. g. e. , s. 183. Ancak doktrindeki bir görüşe göre zehirli madde katma suçunun *“bir planın icrası suretiyle, milli, etnik, ırki veya dini bir grubun tamamen veya kısmen yok edilmesi maksadıyla, bu grupların üyelerine karşı kişilerin bedensel veya ruhsal bütünlüklerine ağır zarar verme”* şeklinde işlenmesi halinde TCK m. 76 uyarınca soykırım suçu oluşabilir. Bkz. Veli Özer Özek, a.g.y., s. 105.

kattığı maddenin zehirli olduğunu ya da başka suretle bozucu etkisini tam olarak bilmesede bu ihtimali öngördüğü halde kayıtsız kalarak eylemine devam ediyorsa olası kast ile hüküm kurulacak ve TCK m. 21/2 uyarınca cezasında indirimde bulunulacaktır.²⁴⁴

TCK m. 22/1 uyarınca, taksirle işlenen fiillerin cezalandırılması, kanunun açıkça bu durumu düzenlemesine bağlıdır. TCK m. 185/2 dolayısıyla zehirli madde katma suçunun “*dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı olarak*” taksirli²⁴⁵ şekilde de işlenebileceği kabul edilmektedir.²⁴⁶ Taksir için sonucun öngörülebilmesinin mümkün olması gerekmektedir.²⁴⁷ Sonuç öngörülebilir olmasına rağmen failin sonucu öngörememesi hali, TCK m. 22/2’de düzenlenen basit taksir halidir. Fail, fiili isteyerek yerine getirmektedir ancak sonucu öngörememektedir. Fail, neticeyi öngörmüş ancak istememiş ise bilinçli taksir söz konusudur ve TCK m. 22/3 uygulama alanı bulacaktır.

²⁴⁴ Serap Keskin Kızıroğlu, “**Türk Hukukunda Gıda Suçları ve Kabahatleri**”, a.g.y., s. 140.

²⁴⁵ TCK m. 22/2 uyarınca taksir, “*dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla, bir davranışın suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörülmeyle gerçekleştirilmesi*” anlamına gelir.

²⁴⁶ Doktrindeki bir görüşe göre, TCK m. 185, taksirli suçların müstakil suç tipleri olması esasına uygun olarak iki ayrı suç şeklinde yeniden düzenlenmelidir. Zira mevcut durum, suçun taksirli halini, suçun kasıtlı halinin cezayı azaltıcı nitelikteki bir düzenlemesi gibi algılanmasına sebep olmakta ve suç genel teorisi esaslarına aykırılık teşkil etmektedir. Bkz: Veli Özer Özbek, a.g.y., s. 105.

²⁴⁷ N. Centel, H. Zafer, Ö. Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, a.g.e., s. 389.

TCK m. 185/2’de düzenlenen taksirli suç, zarar tehlikesinin meydana gelmesini gerektirmekle neticeli bir suçtur. Fail, fiiliyle tehlike meydana getirmemiş yani tehlikeyle failin fiili arasında bir nedensellik kurulamıyorsa taksirli suçtan söz edilemeyecektir. Taksirle işlenen fiil sonucunda ölüm veya yaralama meydana gelmesi halinde taksirle öldürme veya yaralama hükümleri devreye girecektir.²⁴⁸

Suçun manevi unsuru bakımından değinilmesi gereken bir konu da hatadır. Hata, Türk Ceza Hukukunda hukuki hata ve fiili hata olarak ikiye ayrılır. Hukuki hata, ceza normunun bilinmemesi anlamına gelir ve TCK m. 4 uyarınca ceza hukuku bakımından önem taşımamaktadır.²⁴⁹ Fiili hatada ise fail, fiili bir durum ya da koşul hakkında yanlış bir değerlendirmede bulunmaktadır.²⁵⁰ Fiili hata halinde, suçun unsurlarında hataya düşülmesi kastın bilme unsurunu doğrudan etkilediği için, hata esaslı sayılacak ve kast

²⁴⁸ Yargıtay 20. Ceza Dairesi, 03.10.2017 tarihli 2015/14295 Esas, 2017/4868 Karar sayılı kararında sanık serasında, toptancı halinde satmak amacıyla biber yetiştirmektedir: “Biberlerden alınan numuneler üzerinde yapılan incelemede, Türk Gıda Kodeksi Gıda Maddelerinde Bulunmasına İzin Verilen Pestisitlerin Maksimum Kalıntı Limitleri Tebliğine göre azami 0,01 mg/kg olması gereken “Zoxomide” isimli pestisit miktarının, limitin üzerinde 0,047 mg/kg olarak tespit edilmesi üzerine” sanık hakkında 5237 sayılı TCK’nın 185/2. maddesi uyarınca kamu davası açılmış, bilirkişi ve Adli Tıp Kurumu raporlarına rağmen “sanığın eyleminin TCK’nın 185/2. maddesi kapsamında kaldığı gözetilmeden, eylemin kabahat niteliğinde olduğu, kanunda suç olarak tanımlanmadığı gerekçeleri ile beraatına karar verilmesi” kanuna aykırı bulunmuştur.

²⁴⁹ Timur Demirbaş, a.g.e., s. 453.

²⁵⁰ Timur Demirbaş, a.g.e., s. 463.

ortadan kalkacaktır.²⁵¹ Örneğin, sebzeleri sulayan bir çiftçinin sulama suyu olduğunu düşünerek aslında endüstriyel atık suyuyla sulaması halinde çiftçi fiilde hataya düşmüştür ve kastı bulunmamaktadır. Fakat çiftçinin dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı hareket ettiği anlaşıldığı durumda, suçun taksirle işlenmesinden dolayı sorumluluğu doğabilecektir.

7. Suçun Ortaya Çıkış Biçimleri

a) Teşebbüs ve Gönüllü Vazgeçme

Failin elinde olmayan sebeplerle, suçun konusu ve kullanılan araçlar elverişli olmasına rağmen işlemek istediği suçun hareketlerinin tamamlanamadığı veya neticenin meydana gelmediği hallerde teşebbüs söz konusudur.²⁵² TCK m. 35/1 uyarınca fail teşebbüsten sorumlu tutulmaktadır.

Doktrindeki bir görüşe göre zehirli madde katma suçu, zehir katma veya başka suretlerle bozma eylemi yerine getirildiği anda işlenmiştir, bu bakımdan ani suçtur. Tehlikenin devam ediyor oluşu, suçu “mütemadi suç” durumuna getirmeyeceği için²⁵³,

²⁵¹ Devrim Güngör, **Ceza Hukukunda Fiil Üzerinde Hata**, Yetkin Yayınları, 2007, s. 24.

²⁵² N Centel, H. Zafer, Ö. Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, a.g.e., s. 453.

²⁵³ Faruk Erem, **Ammenin Selameti Aleyhine Cürümler**, İstiklal Matbaası, Ankara, 1960, s. 58.

bu suça teşebbüs mümkün değildir.²⁵⁴ Kanımızca da bu suç ani suçtur ancak suçun kanunda belirlenmiş sonucu meydana gelmeden önce hareketin kısımlara ayrılabilirdiği durumlarda bu suça teşebbüs mümkündür.

Zehirli madde katma suçunun somut bir tehlike suçu olması ve tehlikenin objektif cezalandırılabilirlik şartı niteliği taşıması sebebiyle burada objektif cezalandırılabilirlik şartının yer aldığı suçlara teşebbüsün mümkün olup olmadığı tartışmasına değinmek gerekmektedir. Doktrinde bir görüş objektif cezalandırılabilme şartının yer aldığı suçlarda teşebbüsün mümkün olmadığını belirtmiştir.²⁵⁵ Objektif cezalandırılabilme şartı, suçun tüm unsurları mevcut olmasına rağmen failin cezalandırılabilmesinin bağlandığı şart olduğundan, şart gerçekleşmiyorsa ceza verilmeyecektir. Suçun tüm unsurlarının tamamlandığında da teşebbüsten bahsedilemeyecektir. Bu nedenle somut tehlike suçlarının icra hareketleri failin elinde olmayan sebeplerle tamamlanamamışsa tehlike gerçekleşmeyecek, failin teşebbüsten cezalandırılması söz konusu olmayacaktır.²⁵⁶

Doktrinde bir diğer görüş ise objektif cezalandırılabilme şartına sahip suçlara teşebbüsün mümkün olduğunu savunmaktadır.²⁵⁷ Buna göre failin bir suçun icra hareketlerini elinde olmayan nedenlerle tamamlayamaması ile objektif

²⁵⁴ Vural Savaş, Hamdi Mollamahmutoğlu, **Türk Ceza Kanunu Yorumu**, C. 3, Seçkin Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 1995, s. 3236.

²⁵⁵ Nurullah Kunter, **Suçun Kanuni Unsurları Nazariyesi**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1949, s. 212; S. Dönmezer, S. Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, 2. Cilt, s. 20.

²⁵⁶ Osman Gazi Ünal, **Türk Ceza Hukukunda Tehlike Suçları**, a.g.e., s. 347-348.

²⁵⁷ İzzet Özgenç, a.g.e., s. 695.

cezalandırılabilme şartının gerçekleşmesi birbirinden farklı olgulardır. Hareketin kısımlara ayrılabilirdiği durumlarda icra hareketleri yarıda kalmasına rağmen şart gerçekleşmişse, failin teşebbüsten dolayı cezalandırılması mümkün olacaktır.²⁵⁸ Ancak objektif cezalandırılabilme şartını içeren bir suç teşebbüs aşamasında kalmış ve şart gerçekleşmediyse fail teşebbüs nedeniyle cezalandırılmayacaktır.²⁵⁹

Zehirli madde katma suçu bakımından failin, işlemeyi kast ettiği suça elverişli hareketlerde bulunmaya başlamış fakat elinde olmayan, iradesi dışında gelişen sebeplerden dolayı tamamlayamamış olması gerekmektedir. Örneğın köylülerin içme suyu olarak kullandığı akarsuya bir varil endüstriyel atık dökcekken buna tanık olan kişilerce yakalanan fail hakkında bu suça teşebbüsten hüküm kurulacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki suç işlemek için yapılan hazırlık hareketleri tek başına suç teşkil etmediğı takdirde, failin hazırlık hareketlerinden dolayı cezalandırılması mümkün olmayacaktır. Örnek verdiğimiz olayda, endüstriyel atıkların bir bidona doldurulup taşınması ve akarsuya getirilmesi, zehir katma suçu işlemek bakımından elverişli fiiller olmadığı için, bidonun ağzı açılıp akarsuya dökölme anına kadar failin sorumluluğı doğmayacaktır. Ayrıca doktrindeki bir görüşe göre TCK m. 185'deki suçun meydana gelmesi için, daha önce de değindiğimiz üzere suça konu maddelerin kullanıma hazır olması gerekmektedir. Fail hareketini tamamladıktan sonra, söz konusu gıda veya tüketim maddeleri, topluma arz edilmeden yakalanması halinde de teşebbüs hükümlerine başvurulacaktır.²⁶⁰

²⁵⁸ V. Ö. Özbek et. al., **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, a.g.e., s. 461.

²⁵⁹ Zeynel T. Kangal, “Cezalandırılabilirliğin Objektif Koşulları”, **İÜHFİM**, Cilt: 68, Sayı: 1-2, s. 163.

²⁶⁰ Mustafa Özen, a.g.y., s. 168, Serap Keskin Kızıroğlu, a. g. y. , s. 140.

Taksirli suçlara teşebbüs mümkün olmadığından, TCK madde 185/2 bakımından teşebbüs söz konusu olmayacaktır.

TCK m. 36'da²⁶¹ düzenlenen gönüllü vazgeçme, cezayı ortadan kaldıracı bir sebeptir. Bu bakımdan fail, insanların içme suyu olarak faydalandığı bir içme suyu havuzunun arıtma mekanizmasını devre dışı bırakmaktan vazgeçerek suçu tamamlamayabilir ya da devre dışı bıraktığı anda vazgeçip tekrar devreye sokabilir. Ancak maddenin devamı uyarınca *“tamam olan kısım esasen bir suç oluşturuyorsa, fail sadece o suça ait ceza ile”* cezalandırılacaktır. Bu noktada zehirli madde katma suçu bakımından somut olayda hareketlerin niteliğinin değerlendirilmesi gerekecektir. Ayrıca belirtmek gerekir ki gönüllü vazgeçme, sadece gönüllü olarak suçu işlemekten vazgeçen kişi hakkında hüküm ve sonuç doğurur. TCK madde 41/1 uyarınca failin suç ortakları varsa ve onlar suçu işlemekten vazgeçmemişse, suç ortakları hakkında gönüllü vazgeçme hükümleri uygulanmayacaktır.

b) İştirak

İştirak, tek kişiyle işlenebilecek bir suçun birden fazla kişinin katılımıyla işlenmesi halidir.²⁶² Suçun tarifinden kaynaklı bir mecburiyet bulunmamasına rağmen birden fazla failin, suça iştirak bilinci ve iradesiyle harekette bulunması gerekmektedir.

²⁶¹ Madde metni uyarınca: *“Fail, suçun icra hareketlerinden gönüllü vazgeçer veya kendi çabalarıyla suçun tamamlanmasını veya neticenin gerçekleşmesini önlerse, teşebbüsten dolayı cezalandırılmaz.”*

²⁶² S. Dönmezer, S. Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, a.g.e., s. 746

Ayrıca faillerin neticeden sorumlu tutulabilmesi için hareket ile netice arasında nedensellik bağı mevcut olmalıdır.²⁶³ Son olarak, suçun icrasına başlanılmış olmalıdır, icra hareketleri niteliğinde olmayan hazırlık hareketlerine iştirak hükümleri uygulanmaz.²⁶⁴

TCK m. 37 ve devamında düzenlenen iştirak hükümleri uyarınca faillik, azmettirme ve yardım etme şeklinde üç iştirak şekli mevcuttur. TCK m. 37/1 uyarınca fiilin birlikte gerçekleştirilmesi müşterek faillik, TCK m. 37/2 uyarınca başkasının suç işlenmesinde araç olarak kullanılması dolaylı faillik olarak düzenlenmiştir. Müşterek faillik için iki şart gerekmektedir.²⁶⁵ İlki faillerin beraber suç işleme kararının olmasıdır, bunun için faillerin birbirlerini tanımalarına gerek yoktur. Faillerin birinin doğrudan kast, diğerinin olası kast ile hareket ediyor olması, müşterek failliğe engel oluşturmamaktadır. İkinci şart ise faillerin suç işlemeye yönelik fiil üzerine ortak hakimiyet kurmasıdır. Bu bakımdan failler suçun kanunda belirtilen unsurlarının hepsini tek başına gerçekleştirerek müşterek faillikte bulunabilecekleri gibi faillerin eylemleri karşılıklı olarak birbirini tamamlama niteliği gösterebilmektedir. Yani failler iş bölümü yaparak da ortak hakimiyet kurabilir. Müşterek faillerin her birinin üstlendiği rol, suçun işlenmesi ve unsurları bakımından zarurilik taşıyorsa müşterek faillik

²⁶³ S. Dönmezer, S. Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, a.g.e., s. 775.

²⁶⁴ N. Centel, H. Zafer, Ö. Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, a.g.e, s. 503 – 505

²⁶⁵ Müşterek failliği düzenleyen TCK m. 37'nin gerekçesi uyarınca: “*Müşterek faillikte, birlikte suç işleme kararının yanı sıra, fiil üzerinde ortak hakimiyet kurulduğu için, her bir suç ortağı fail statüsündedir. Ortak hakimiyetin kurulup kurulmadığının saptanmasında suç ortaklarının suçun icrasındaki rolleri ve katkılarının taşıdığı önem göz önünde bulundurulur.*”

gerçekleşecektir.²⁶⁶ Ancak faillerden birinin eylemi, suçun işlenmesi ve unsurları bakımından zarurilik taşııyorsa, o fail bakımından yardım etme hükümleri devreye girecektir. Dolaylı fail ise suçun icra hareketlerini yerine getiren doğrudan faili araç olarak kullanması sebebiyle, başkası aracılığıyla suç işlemektedir.²⁶⁷

TCK m. 38’de düzenlenen azmettirme, kişiye suç işleme kararı verdirerek suç işletmektir. Suçun işlenmesinin asıl nedeni azmettirenin suça yönlendirmesi olduğu için, azmettiren suçun icra hareketlerini yapmadığı halde müşterek fail gibi cezalandırılır.²⁶⁸

TCK m. 39/2 uyarınca suç işlemeye teşvik etmek veya suç işleme kararını kuvvetlendirmek veya fiilin işlenmesinden sonra yardımda bulunacağını vaat etmek, suçun nasıl işleneceği hususunda yol göstermek veya fiilin işlenmesinde kullanılan araçları sağlamak ya da suçun işlenmesinden önce veya işlenmesi sırasında yardımda bulunarak icrasını kolaylaştırmak, yardım etme olarak tanımlanmıştır.

Zehirli madde katma suçu, iştirak konusunda herhangi bir özellik göstermemektedir. Müşterek faillik bakımından failler hep birlikte harekete geçerek suçun bütün unsurlarını meydana getirebilmekte veya suçun işlenmesi bakımından bir iş bölümü yaparak fiillerini tamamlayıcı hale getirebilmektedir. Önemli olan her fiilin suçun işlenmesi bakımından eylemlerinin baskın bir karakteristik göstermesidir. Örneğin herkesin kullanımına açık bir çeşme suyu kuyusuna zehir katmak amacıyla iki kişinin ortaya koydukları parayla birinin gidip zehri alması, kuyunun lokasyonunu belirlemesi, olay yerinden kaçabilmek için araç ayarlaması, diğer kişinin de zehri

²⁶⁶ M. E. Artuk, et al, **Ceza Hukuku Genel Hükümler** a.g.e., s. 759.

²⁶⁷ N. Centel, H. Zafer, Ö. Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, a.g.e., s. 501-503.

²⁶⁸ N. Centel, H. Zafer, Ö. Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, a.g.e., s. 503.

katması halinde müşterek faillik söz konusudur. Her iki fail de kuyuyu zehirlleme iradesine sahiptir ve fiilleri birbirini tamamlayıcı nitelik göstermektedir.

Taksirli suçlara iştirak mümkün olmadığı için, TCK madde 185/2 bakımından her fail kendi kusurundan sorumlu olacaktır.

c) İçtima

Zehirli madde katma suçu, içtima konusunda herhangi bir özellik göstermemektedir. TCK m. 42 ve devamındaki içtima hükümleri uygulanacaktır. Suç genel teorisi uyarınca kural, istisnaları kanunda belirtilmekle birlikte, fiil sayısı kadar suç, suç sayısı kadar ceza olduğudur. Suçların içtimaı halinde her tek suç için faile ayrı ceza verilip toplanmasındansa ya bu suçlar tek suç kabul edilerek ceza arttırılmakta ya da failin işlediği suçlardan en ağır cezayı gerektiren suçtan cezaya hükmedilmektedir.²⁶⁹

Zehirli madde katma suçunun ortaya çıkması için “*zehir katma veya başka suretle bozma*” seçimlik hareketlerinden birinin yapılması gerekli ve yeterlidir. Her iki eylemin de yerine getirilmesi halinde hareket tek kabul edildiğinden tek suç oluşacaktır.

Gerçek içtima, failin fiiliyle birden fazla suç işlemiş olması ve her suç için ayrı ayrı cezalandırılmasıdır.²⁷⁰ TCK m. 185/1 bakımından tek bir zehir katma eylemiyle birden fazla kişinin yaralanması veya ölmesi durumunda, gerçek içtima kuralı uyarınca

²⁶⁹ M. E. Artuk, et al, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, a.g.e., s. 799.

²⁷⁰ Bernd Heinrich, **Ceza Hukuku Genel Kısım – II**, Adalet Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2015, s. 400.

zehir katma suçuyla beraber kasta veya taksire göre yaralanan kişi sayısı kadar yaralama ya da ölen kişi sayısı kadar öldürme suçu meydana gelecektir.²⁷¹ TCK madde 185/2 bakımından da ayrıca taksirle öldürme veya yaralama suçlarından cezaya hükmedilebilecektir.²⁷² Ancak belirtmek gerekir ki, bu durum failin zehirli madde katma suçunu, belirlenebilir bir kişi veya grubu hedef almaksızın işlediği ancak neticesinde önceden belirlenmesi mümkün olmayan insanların yaralanmasına ya da ölümüne sebep olunan durumlar için geçerlidir. Fail, doğrudan belirli bir kişi veya grubu hedef alarak, o kişi veya grubu öldürmek ya da yaralamak kastıyla suça konu maddelere zehir katmış ya da başka suretle bozmuşsa halinde TCK m. 185'ten değil, sadece kasten yaralama veya kasten öldürme suçlarından hüküm kurulacaktır. Aynı şekilde fail, TCK m. 185'i işlemekle kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşüreceğini öngörüp bunun da bir adım ötesine geçerek başkalarının ölümü veya yaralanması haline karşı kayıtsız kalması durumunda fikri içtima söz konusu olmayacak, fail olası kastla öldürmeden veya yaralamadan sorumlu tutulacaktır.²⁷³

765 sayılı mülga TCK m. 407'de, zehirli madde katma suçunun işlenmesi halinde ölüm veya yaralanma meydana gelmesi durumu cezayı ağırlatıcı sebep olarak düzenlenmiştir ancak 5237 sayılı TCK'da kanun koyucu bu tercihten vazgeçmiştir. Doktrinde bir görüşe göre 5237 sayılı TCK m. 185'te de yaralama ya da ölüm halinin suçun neticesi sebebiyle ağırlaşmış şekli olarak düzenlenmesinin tercih edilmesi gerekmektedir. Böyle bir düzenleme bulunmamasına rağmen cezası üst sınırının 15 yıl olarak belirlenmesi eleştirilmiş ve mevcut durumda ölüm ya da yaralama sonuçlarının

²⁷¹ A. Parlar, M. Hatipoğlu, a. g. e. , s. 2895; İsmail Malkoç, a. g. e., s. 3020.

²⁷² Serap Keskin Kiziroğlu, **“Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar” Özel Ceza Hukuku Cilt: V**, a. g. e., s. 291.

²⁷³ Z. Hafizoğulları, M. Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, a. g. e. , s. 88-89.

meydana gelmesi halinde bu ikincil suçların manevi unsurunu belirleme sorunu çıkacağına işaret edilmiştir.²⁷⁴

Yukarıda da belirtildiği üzere çay, dere, ırmak gibi akarsular da yöre halkının faydalananıy olması halinde zehirli madde katma suçuna konu olabilmektedir. Bu sebeple akarsuya zehir katılması ya da akarsudaki suyun başka suretlerle bozulması halinde hem TCK m. 185 uyarınca “*Zehirli Madde Katma Suçu*” hem TCK m. 181 uyarınca “*Çevrenin Kasten Kirletilmesi*” suçu meydana gelecektir. Bu durumda TCK m. 44 uyarınca fikri içtima hükümleri devreye girecek, en ağır cezayı içeren tek suçtan ceza verilecektir.²⁷⁵

Şartların oluşması durumunda, zehirli madde katma suçu, zincirleme suç hükümlerinin uygulanabileceği bir özelliğe sahiptir. TCK m. 43/1 uyarınca bir suç işleme kararı kapsamında, farklı zamanlarda bir kişiye karşı aynı suçun birden fazla işlenmesi durumunda, bir cezaya hükmedilir. TCK m. 43/2 uyarınca aynı suçun birden fazla kişiye karşı tek bir fiille işlenmesi durumunda da zincirleme suç meydana gelmektedir. Ancak kasten öldürme, kasten yaralama, işkence ve yağma suçları bakımından zincirleme suç hükümleri uygulanmamakta²⁷⁶, gerçek içtima kuralları uygulanmaktadır. Bu bakımdan zehirli madde katma suçunun işlenmesiyle birden fazla kişinin yalnızca taksirle ölümü veya yaralanması durumunda zincirleme suç hükümleri uygulama alanı bulacaktır.

²⁷⁴ Veli Özer Özbek, a.g.y., s. 107.

²⁷⁵ Serap Keskin Kiziroğlu, “**Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar**” **Özel Ceza Hukuku** **Cilt: V**, a. g. e. , s. 284.

²⁷⁶ M. E. Artuk, et al, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, s. 817.

8. Suçun Muhakemesi

Takibi şikayete bağlı suçların kanunda açıkça belirtilmesinin gerekmesi²⁷⁷ ve TCK m. 185'te düzenlenen zehirli madde katma suçu bakımından böyle bir düzenleme bulunmaması sebebiyle soruşturma ve kovuşturma re'sen yapılacaktır. Suçun işlendiğine dair yapılan bildirim CMK m. 158 uyarınca ihbar niteliği taşımaktadır. Şikayete bağlı olmaması ve CMK m. 253'te sayılan suçlardan olmaması sebebiyle TCK m. 185 uzlaştırmaya tabi değildir ve cumhuriyet savcısının kamu davası açma konusunda takdir yetkisi bulunmamaktadır.

5235 sayılı Kanunun²⁷⁸ 14. Maddesine göre mahkemelerin görevleri, suçun cezasının üst sınırı uyarınca belirlenir. Aynı kanunun 12. maddesi uyarınca on yıldan fazla hapis cezalarını gerektiren suçlarla ilgili dava ve işlere bakmakla ağır ceza mahkemeleri görevlidir. TCK madde 185/1 için hapis cezası üst sınırı on beş yıl olarak belirlendiği göz önünde bulundurulduğunda TCK madde 185/1 için yargılama yapmaya görevli mahkemeler ağır ceza mahkemeleri olacaktır.

5235 sayılı kanunun 11. maddesi uyarınca sulh ceza hâkimliği ve ağır ceza mahkemelerinin görevleri dışında kalan dava ve işlere asliye ceza mahkemelerince bakılır. TCK m. 185/2'de zehirli madde katma suçunun "*dikkat ve özen yükümlülüğüne*

²⁷⁷ Devrim Güngör, **5237 ve 5271 Sayılı Kanunlar Işığında Şikayet Kurumu**, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2009, s. 35, 36.

²⁷⁸ Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun.

aykırı olarak taksirle işlenmesi haline üç aydan bir yıla kadar hapis cezası” öngörülmesi sebebiyle TCK m. 185/2 için asliye ceza mahkemeleri görevlendirilmiştir.

Mahkemelerinin yetki alanı 5235 sayılı kanun tarafından belirlenirken, hangi yer mahkemesinin yetkili olacağı 5271 sayılı CMK uyarınca belirlenir. Söz konusu kanunun 12. maddesinin birinci fıkrası uyarınca “*davaya bakmak yetkisi, suçun işlendiği yer mahkemesine*” aittir. Bu sebeple zehirli madde katma suçu nerede işlendiyse o yer mahkemesi yargılamaya yetkilidir.

Adliyelerde artan iş yükünün hafifletilmesi ve yargılamaların hızlandırılması amacıyla 17.10.2019 tarih ve 7188 sayılı kanun²⁷⁹ ile 5271 sayılı CMK 251 ve 252’nci maddelerine basit yargılama usulü eklenmiştir.²⁸⁰ TCK m. 185/2’de suçun taksirli hali için ceza bir yıl veya daha kısa süreli hapis cezası olarak belirlendiği için TCK m. 185/2, basit yargılama usulüne tabidir. Asliye ceza mahkemesi, “zehirli madde katma” suçunun taksirle işlendiğinin değerlendirilmesi durumunda basit yargılama usulünün davada uygulanmasına karar verilebilecektir.

TCK m. 185/2’de öngörülen hapis cezası üst sınırı bir yıl olduğu için, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlaştırılabilir. TCK m. 185/1 ise ceza alt sınırını iki yıl olarak belirlediği için TCK m. 185/1 kapsamında yapılan yargılama sonucunda alt

²⁷⁹ Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.

²⁸⁰ CMK m. 251 uyarınca asliye ceza mahkemesince, iddianamenin kabulünden sonra adli para cezasını ve/veya üst sınırı iki yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlarda basit yargılama usulünün uygulanmasına karar verilebilir.

sınırdan cezaya hükmedilmesi halinde de, hükmün açıklanmasının geri bırakılması mümkündür.

Dava zamanaşımı TCK'nin 66. maddesinde düzenlenmiştir. TCK m. 185/1'de düzenlenen suç için öngörülen ceza iki yıldan on beş yıla kadar hapis cezası olduğu için TCK m. 66/1-d uyarınca dava zamanaşımı, suçun işlendiği günden itibaren on beş yıldır. TCK m. 185/2'de düzenlenen suçun taksirli hali bakımından üç aydan bir yıla kadar hapis cezası öngörüldüğü için TCK m. 66/1-e uyarınca dava zamanaşımı, suçun işlendiği günden itibaren sekiz yıldır.²⁸¹ Bu sürelerin dolması halinde, kamu davası açılmış dahi olsa düşme kararı verilmesi gerekmektedir.²⁸²

²⁸¹ Bu konuyla alakalı olarak Yargıtay 20. Ceza Dairesi, 11.01.2016 tarihli, 2015/14122 Esas, 2016/5 Karar sayılı kararında: *“Dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranıp, katılanın yediği sosa madde katarak sağlığını tehlikeye düşürme şeklinde gerçekleşen eylem nedeniyle, sanık hakkında bozulmuş gıda ticareti yapma suçu işlediğinden bahisle dava açılmış ise de; eylemin 5237 sayılı TCK'nın 185/2. maddesinde tanımlanan dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranmak suretiyle zehirli madde katma suçunu oluşturacağı, anılan maddede öngörülen cezanın süresi itibariyle, TCK'nın 66. maddesinin birinci fıkrasının (e) bendinde belirlenen asli zamanaşımı süresinin, sanığın sorgusunun yapıldığı 26.07.2007 tarihi ile inceleme tarihi arasında gerçekleştiği anlaşılmakla hükmün bu sebepten dolayı bozulmasına, CMK'nın 223/8. maddesi uyarınca sanık hakkındaki davanın zamanaşımı nedeniyle düşmesine”* karar verilmiştir.

²⁸² Soruşturma aşamasında dava zamanaşımı süresinin dolduğunun anlaşılması halinde mülga 765 sayılı TCK döneminde kabul edilen uygulamanın devam ettirilmesi ve dava zamanaşımı süresinin dolduğu fark edilen soruşturmalar neticesinde kamu davası

TCK m. 67/4 uyarınca dava zamanaşımı kesen nedenler mevcut olsa dahi dava zamanaşımı en geç on iki yılda dolmaktadır.

9. Yaptırım

TCK m. 185/1'den yapılan yargılama sonucunda alt sınırı iki yıl, üst sınırı on beş yıl olacak şekilde bir hapis cezası düzenlenmiştir. Kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı TCK m. 53'te sayılan bazı haklarını, hapis cezasının infazı bitinceye kullanmaktan mahrum edilmektedir.²⁸³

TCK m. 185/2'de suçun taksirle işlenmesi halinde ise üç aydan bir yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. TCK m. 49/2 uyarınca bu ceza, kısa süreli hapis cezasıdır.

Doktrinde kanun koyucunun öngördüğü yaptırım eleştirilmiştir. Suçun kasıtlı hali bakımından alt ve üst sınırlar arasındaki farkın yüksek olduğu belirtilmiş, bu şekliyle düzenlemenin cezaların belirli olması zorunluluğunu öngören kanunilik ilkesi

açılmaması isabetli olacaktır. Bkz: Fahri Gökçen Taner, **Ceza Hukukunda Zamanaşımı**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008, s. 121.

²⁸³ Bu haklar sürekli, süreli veya geçici bir kamu görevinin üstlenilmesi; seçme ve seçilme ehliyeti, velayet hakkı, vesayet veya kayyımlığa ait bir hizmette bulunma hakkı; vakıf, dernek, sendika, şirket, kooperatif ve siyasi parti tüzel kişiliklerinin yöneticisi veya denetçisi olma hakkı, bir kamu kurumunun veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun iznine tabi bir meslek veya sanatı, kendi sorumluluğu altında serbest meslek erbabı veya tacir olarak icra etme haklarıdır.

ile adalet ve hakkaniyet ilkesine aykırılık teşkil ettiği öne sürülmüştür.²⁸⁴ Alt ve üst sınırlar arasındaki farkın yüksekliği ile kasıtlı ve taksirli hali arasındaki yaptırım ağırlığı farkı sahiden de dikkat çekicidir. Ancak TCK m. 185'te düzenlenen suçla korunan hukuki menfaatin kamu sağlığı oluşu ve suçun işlenmesi sonucunda salgın, sonraki nesillere aktarılabilecek rahatsızlıklar gibi kapsamlı tehlikelerin söz konusu olması bakımından yüksek bir üst sınır belirlenmesi yerindedir.

TCK m. 185/2'ye göre hükmedilecek kısa süreli hapis cezası, TCK m. 50/4 uyarınca “adli para cezasına veya diğer seçenek tedbirlere” dönüştürülebilecektir. Ancak failin bilinçli taksirle hareket etmesi söz konusuysa bu hüküm uygulanamayacak, TCK m. 22/3 uyarınca zehirli madde katma suçunun taksirli hali bakımından “ceza üçte birden yarısına kadar” arttırılacaktır.

Son olarak TCK madde 53/6²⁸⁵ uyarınca, failin mesleği veya sanatı dolayısıyla kendisinden beklenen dikkat ve özen yükümlülüğüne uymayarak suçu işlediği

²⁸⁴ “Öte yandan akla yasa koyucunun neden böyle yüksek bir üst sınır belirlediği sorusu gelmektedir. Bunun sebebi eylem ile meydana gelebilecek olası ağır neticeler olabilir ise de bu ağır neticelerin ayrıca cezalandırılması zorunluluğu böylesine yüksek bir üst sınırın belirlenmesini anlamsız hale getirmektedir. Yine suçun kasıtlı ve taksirli hali arasında da yaptırımın ağırlığı bakımından oldukça büyük bir farkın olması suçun içeriği göz önünde bulundurulduğunda adalet ve hakkaniyet ilkelerine (TCK m.3) uygun görünmemektedir.” Bkz: Veli Özer Özbek, a.g.y., s. 107.

²⁸⁵ Madde metni uyarınca: “Belli bir meslek veya sanatın ya da trafik düzeninin gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla işlenen taksirli suçtan mahkûmiyet halinde, üç aydan az ve üç yıldan fazla olmamak üzere, bu meslek veya sanatın icrasının yasaklanmasına ya da sürücü belgesinin geri alınmasına karar

anlaşırsa, kanunda belirlendiği süre kadarıyla meslekten men edilmesi söz konusu olabilecektir.

TCK m. 51’de cezanın ertelenmesi düzenlenmektedir.²⁸⁶ TCK m. 185/1 uyarınca yapılan yargılama sonucu iki yıl hapis cezasına hükmedilmesi halinde, TCK m. 185/2 uyarınca yapılan yargılama sonucunda da her halükarda bir yıldan kısa süreli hapis cezasına hükmedileceği için verilecek hapis cezası ertelenebilecektir.

II. BOZULMUŞ VEYA DEĞİŞTİRİLMİŞ GIDA VEYA İLAÇLARIN TİCARETİ (M. 186)

1. Genel Olarak

verilebilir. Yasaklama ve geri alma hükmünün kesinleşmesiyle yürürlüğe girer ve süre, cezanın tümüyle infazından itibaren işlemeye başlar.”

²⁸⁶ Madde metni uyarınca: “İşlediği suçtan dolayı iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm edilen kişinin cezası ertelenebilir. Bu sürenin üst sınırı, fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış veya altmışbeş yaşını bitirmiş olan kişiler bakımından üç yıldır. Ancak, erteleme kararının verilebilmesi için kişinin;

a) Daha önce kasıtlı bir suçtan dolayı üç aydan fazla hapis cezasına mahkûm edilmemiş olması,

b) Suçu işledikten sonra yargılama sürecinde gösterdiği pişmanlık dolayısıyla tekrar suç işlemeyeceği konusunda mahkemede bir kanaatin oluşması, gerekir.”

Bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti suçu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 186'ıncı maddesinde, özel hükümler kitabının üçüncü bölümünde düzenlenmiş, "kamu sağlığına karşı" işlenebilen bir suç tipidir. Madde uyarınca:

"Kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde bozulmuş, değiştirilmiş her tür yenilecek veya içilecek şeyleri veya ilaçları satan, tedarik eden, bulunduran kimseye bir yıldan beş yıla kadar hapis ve binbeşyüz güne kadar adli para cezası verilir.

*Bu suçun, resmi izne dayalı olarak yürütülen bir meslek ve sanatın icrası kapsamında işlenmesi halinde, verilecek ceza üçte bir oranında artırılır."*²⁸⁷

²⁸⁷ Bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti suçu, 765 sayılı mülga TCK 395. ve 400. maddelerde düzenlenmiştir.

765 sayılı mülga TCK m. 395 uyarınca: *"Halka dağıtılmaya veya parasız verilmeye mahsus her nev'i yenilecek veya içilecek şeyleri veya ilaçları bunları yiyen veya içenin sıhhatini hafif veya ağır surette bozmaya sebep olacak şekilde tağşiş veya taklit veya tağyir eden veya bu gibi şeyleri bilerek satan ve veren veya mağşuş ve sıhhate zararlı olduğunu bildiği halde satılmak üzere mağaza veya dükkânında bulunduran ve gıdaları ve ilaçları bu suretle tağşişe, taklit veya tağyire yarayan maddeleri bu hususlarda kullanılacağını bilerek satan veya tedarikine yol gösteren veya yardım eden kimseler bir yıldan beş yıla kadar hapis ve yirmi bin liradan yüzbin liraya kadar ağır para cezasına mahkûm olur ve bu gibi maddelerin tamamı müsadere ve imha olunur."* 765 sayılı mülga TCK m. 400 uyarınca: *"395'inci, 396'ncı, 398'inci maddelerdeki fiillerden birinin faili hekim veya eczacı veya umumun sıhhatini korumak için yapılması resmi izin alınmasına bağlı bulunan bir meslek ve sanat sahibi olup da bu fiili meslek ve sanatını suiistimal sureti ile yapmış ise 395 inci maddede yazılı fiillerden dolayı iki yıldan on*

Madde gerekçesinden anlaşıldığı üzere *“kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde bozulmuş, değiştirilmiş her tür yenilecek veya içilecek şeylerin veya ilaçların satılmasının, tedarik edilmesinin veya bulundurulmasının”* cezalandırılması amaçlanmaktadır.²⁸⁸ TCK m. 185’te düzenlenen zehirli madde katma suçundan ayrılacak şekilde, bu maddede ilaçlar da suçun konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca, 186. maddenin ikinci fıkrasında suçun *“resmi izne dayalı olarak yürütülen bir meslek ve sanatın icrası kapsamında işlenmesi”* hali, cezayı arttırıcı bir sebep olarak belirtilmiştir.

2. Hukuki Konu

TCK m. 186, *“Topluma Karşı Suçlar”* başlıklı üçüncü kısmın *“Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar”* başlıklı üçüncü bölümünde düzenlenmiştir, dolayısıyla bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti suçunun hukuki konusu, kamu

yıla kadar ağır hapis ve yetmişbeşbin liradan ikiyüzbin liraya kadar ağır para cezası ve 396 ncı maddede yazılı fiillerden dolayı bir yıldan dört yıla kadar hapis ve yirmibin liradan yüzellibin liraya kadar ağır para cezası ve 398 inci maddede yazılı fiillerden dolayı bir yıldan iki yıla kadar hapis ve yirmibin liradan yetmişbeşbin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.” Görülebileceği üzere 765 sayılı mülga TCK m. 395, 5237 sayılı TCK m. 186/1’e tekabül ederken 765 sayılı mülga TCK m. 400 ise 5237 sayılı TCK m. 186/2’ye tekabül etmektedir. İki maddenin tek madde metninde birleştirilmesi, bu suç tipi bakımından da uygulanmıştır.

²⁸⁸ M. E. Artuk, et al, **Gerekçeli Ceza Kanunları**, a.g.e., s. 228.

sağlığıdır. Suçun düzenlenmesindeki hukuki menfaat, kamuyu oluşturan kişilerin hayatının ve sağlığının, suça konu gıda veya ilaçların ticareti vasıtasıyla tehlikeye düşmesinin önüne geçmektir. Hukuki konunun kamu sağlığı olması sebebiyle suçun yaşam hakkı ve sağlık hakkıyla doğrudan bir ilişkisi söz konusudur. Zehirli madde katma suçunda değinildiği gibi, bu suç tipinde de tehlikeden kimlerin etkilenebileceğinin öngörülmesi ve tedbir alınması çok mümkün görünmemektedir.

3. Maddi Konu

TCK m. 186 metninden anlaşılabileceği üzere suçun maddi konusunu bozulmuş, değiştirilmiş her tür yenilecek veya içilecek şeyler ile ilaçlar oluşturmaktadır. Söz konusu maddelerin kendiliğinden bozulması veya değişmesi ile fail olmayan üçüncü bir kişinin müdahalesi sonucu bu hale getirilmesi arasında bir fark görülmemekte, maddenin bozulmuş ya da değişime maruz kalmış olması yeterli olmaktadır.²⁸⁹

“Her tür yenilecek veya içilecek şeyler” ifadesinin kullanılması suretiyle zehirli madde katma suçunu incelerken gözlemlenen içilecek su veya içilmeyip gıda maddelerine katılan suyun durumu hakkındaki kafa karışıklıklarına sebebiyet verilmemesi yerinde olmuştur.²⁹⁰ Her ne kadar burada da kullanılan “şey” ifadesinin

²⁸⁹ Serap Keskin Kızıroğlu, “Türk Hukukunda Gıda Suçları ve Kabahatleri”, a. g. y. , s. 141.

²⁹⁰ Doktrinde hüküm başlığında gıda içeriğinde ise yenilecek içilecek şey ifadelerine yer verilmiş olmasının yerinde olmadığına dair bir görüş bulunmaktadır. Bununla birlikte

kanunilik bakımından bir muğlaklığa sebebiyet verdiği öne sürülebilecek olsa da, “yenilecek ve içilecek” şeklinde bir nitelemenin yapılması yoluyla bu muğlaklığın önüne geçilmiştir. Doktrinde, kanun koyucunun “her çeşit yenilecek ve içilecek şeyler” demek suretiyle suçun konusunu gıda mamulleriyle kısıtlı tutmadığı, bu sebeple tütün ve tütün ürünleri içilecek şey olarak madde kapsamında değerlendirilebileceğini ifade eden bir görüş bulunmaktadır.²⁹¹

Bir kişinin sağlık durumunu korumak amacıyla gıda maddesi olarak yediği veya içtiği ürünler, “ilaç” kapsamında değerlendirilmemektedir. Örneğin çölyak hastaları için önem taşıyan glutensiz ürünler veya laktoz hassasiyeti olan kişilerin kullandığı laktozsuz süt, laktozsuz yoğurt gibi ürünler bu kapsamdadır. Ancak, belirtmek gerekir ki aslında gıda mamulü olsa da tedavi maksadıyla kullanılan bitki çayları, bitkilerden ya da bal gibi başka gıda mamullerinden hazırlanan karışımlar vb. tedavi amacı söz konusu olduğu için ilaç kapsamında değerlendirilecektir.²⁹²

TDK’ya göre ilaç, “*bir hastalığı iyi etmek veya önlemek için türlü yollarla kullanılan madde*” anlamındadır.²⁹³ Söz konusu maddenin ilaç olarak nitelendirilmesi

bu düzenlemelerden hareketle yenilecek içilecek şey ifadesini her türlü gıda maddesi olarak anlamak gerektiği belirtilmektedir. Bkz: Veli Özer Özbek, a.g.y., s. 109.

²⁹¹ Tunç Demircan, a.g.e., s. 242.

²⁹² Sedat Bakıcı, **Gıda Maddelerine İlişkin Suçlar**, Adalet Yayınevi, Ankara, 1999, s. 72.

²⁹³ TDK. Doktrinde bir görüşe göre ilaç, “*bireyleri bir hastalıktan korumaya veya hastalık kapmış bireyi tedavi etmeye, bunun yanında bir hastalığın tanısına, bir ameliyatı daha rahat yapmak için onu basitleştirmeye yarayan*” maddelerdir. Bkz: S. Erman, Ç. Özek, a. g. e. , s. 188-189.

için yerli veya yabancı üretim olması, Sağlık Bakanlığı ruhsatına bağlı olup olmaması, Türk İlaç Kodeksinde yer alıp almadığı, reçeteye veya eczanelerde satılıp satılmadığı, gaz, sıvı veya katı biçiminde olup olmaması bir önem arz etmemektedir.²⁹⁴ Her ne kadar söz konusu ilaç tanımıyla, hayvanların tedavisi amacıyla kullanılan ilaçlar madde kapsamından çıkarılmaktaysa da zehirli madde katma suçunun mağduru başlığında hayvanların da zarar gören olarak kabul edilmesi konusunda yaptığımız açıklamalar doğrultusunda biz bu görüşe katılmamaktayız. Kaldı ki özellikle besi hayvanlarının veya hayatın olağan akışına uygun olarak evde beslenen hayvanların üzerinde kullanılan ilaçların, insan sağlığı üzerinde de dolaylı etkisi olabileceği gözetildiğinde, hayvanlar üzerinde kullanılan ilaçların da bu suç kapsamına alınması gerektiği kanaatindeyiz.

Suçla konu maddeler, yenilebilecek veya içilebilecek şeylerle ilaçlar olabileceği gibi, bunların üretiminde kullanılabilecek maddeler de olabilmektedir. Örneğin renklendirici boyalar, katkı maddeleri, gıda veya ilaçla doğrudan temasa geçecek ambalaj malzemesi de bu suçla konu olmaktadır.²⁹⁵

²⁹⁴ Tunç Demircan, s. 241.

²⁹⁵ Buna paralel olarak Yargıtay bir kararında sanığın Gıda Maddeleri Tüzüğü'nün 681. maddesine aykırı olarak helvayı izinsiz plastik ambalaj içerisinde satışa arz ettiğini, eyleminin Gıda Maddeleri Tüzüğü'nün 686. maddesi uyarınca sağlığa az veya çok zarar verecek derecede taklit ve tağşiş edilmiş gıda maddesi satmak olarak belirleneceğini değerlendirmiştir. Sanık hakkında TCK'nın 395. maddesinin uygulanması gerekeceği ve davaya bakmanın ve delillerin takdirinin asliye ceza mahkemesinin görevine girdiği nazara alınarak görevsizlik kararı verilmesi gerektiği gözetilmeden duruşmaya devamla yazılı şekilde hüküm tesisi bozmayı gerektirmiştir. Bkz: Yargıtay 2. Ceza Dairesi, 01.05.1997 tarihli, 4997/5916 sayılı kararı.

Kozmetik, diş macunu, parfüm ve krem gibi ürünlerin de, madde metni geniş yorumlanarak ilaç olmasalar da bu hüküm kapsamında değerlendirilebileceğine yönelik doktrinde görüş bulunmaktadır.²⁹⁶ Zehirli madde katma suçunda belirtildiğı gibi “kullanılacak veya tüketilecek” ifadeleri de madde metninde kullanılması, bu sorunun önüne geçebilecekti. Dudak ve ağızla temasa geçen maddeler bakımından belki geniş yorum yapılabilecekse de diğ er ürünler bakımından bizce bu söylenemeyecektir. Madde metninin mevcut haliyle, her ne kadar kamunun yararına bir sonuç amaçlansa da, bu denli geniş yorum yapılması kanunilik ilkesini ihlal edeceğ inden mümkün değildir.

4. Fail

Söz konusu suçun faili herkes olabilir. Zira madde metninde “*kişilerin hayatını ve sağ lığını tehlikeye düşüren kimseye*” ifadesi geçmekte, suç fail bakımından özgü suç niteliğı taşımamaktadır. Maddenin ikinci fıkrasında “*suçun resmi izne dayalı olarak yürütölen bir meslek ve sanatın icrası kapsamında işlenmesi halinde*” cezanın arttırılması isabetlidir. Zira suça konu maddelere erişimi veya bu maddeleri satmak, tedarik etmek veya bulundurmak bakımından kendisine resmi izinle sağ lanan güveni ihlal eden fail, TCK m. 186’da düzenlenen suçu işleyerek sadece hukuki menfaati değil, söz konusu görev ya da meslek grubuna toplumda duyulan güveni de ihlal etmektedir. Bu bakımdan suçu işlemek konusunda bilimsel, teknik veya lojistik imkâna sahip failin, kendisine verilmiş resmi izni suistimal ederek bu suçu işlemesi, sade vatandaştan daha ağır bir sorumluluğına sahip olması gerekliliğini doğurmaktadır.

²⁹⁶ Z. Hafizoğulları, M. Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, a. g. e., s. 87.

Türk Ticaret Kanunu m. 12 uyarınca tacir, bir ticari işletmeyi, kısmen de olsa, kendi adına işleten kişidir. Madde başlığında “*ticaret*” ifadesi geçmekteyse de madde metninde geçen “*satmak*” eylemi için tacir olma koşulu aranmamaktadır.²⁹⁷ Örneğin raf ömrü dolmuş ya da içinde bozulmuş bir katkı maddesi olduğu için insan sağlığına zararlı hale gelmiş zeytinyağlı yemeği kasten okul kermesinde satılması amacıyla götüren bir veli, bu suçun faili olabilecektir. Ancak doktrinde bir görüşe göre, tacir olmayan bir kişinin kişisel kullanım amacıyla bozulmuş veya değiştirilmiş bir ürünü satması, tedarik etmesi veya bulundurması bu suç çerçevesinde değerlendirilemeyecektir.²⁹⁸ Kişisel kullanım amacıyla bulundurma halinde, tipe uygun

²⁹⁷ A. Parlar, M. Hatipoğlu, a. g. e., s. 2896; Faruk Erem, **Ammenin Selameti Aleyhine Cürümler**, İstiklal Matbaası, Ankara, 1960, a. g. e., s. 60; Z. Hafızogulları, M. Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, a. g. e., s. 92.

²⁹⁸ “*Suç tipini düzenleyen 186. maddenin başlığı, bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti olduğundan, suç tipinde eylem biçimi olarak gösterilen satmak, tedarik etmek, bulundurmak eylemlerinin ticari amaçla gerçekleştirilmesi suçun oluşması için zorunludur. Bu nedenle söz konusu gıda maddesini veya ilaçları tedarik etmek, bulundurmak hareketinde de bunların topluma ticari arzı amacı vardır. Suç, topluma karşı suçlardan olduğundan zaten aksi de düşünülemez; bu bağlamda ticaret yapmayan herhangi birinin bu nitelikteki bireysel amaçla elinde bulundurduğu bir gıda maddesini veya ilacı, örneğin arkadaşına ya da komşusuna satması eylemi bu suç kapsamında düşünülemez. Bu örnekte kusurun türüne göre kasten veya taksirle insan öldürme ya da yaralama suçu söz konusu olabilir. Bu nedenle, kişisel kullanım amacıyla tedarik etmek ya da bulundurmak durumunda da tipe uygun eylem yoktur; dolayısıyla suç oluşmaz.*”

Bkz: Serap Keskin Kızıroğlu, “Türk Hukukunda Gıda Suçları ve Kabahatleri”, a. g. y. , s. 141-142.

fiil bulunmadığından suçun oluşmayacağı kabul edilebilir; aksi halde evindeki bozuk ilaç veya gıdayı atmamış herkes bu suçun faili olabilecektir. Ancak kişisel kullanım amacıyla da olsa evde bulundurulan bozulmuş veya değiştirilmiş bir ürünün satılması halinde kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürebilecek bir maddenin dolaşımı sağlandığından kanaatimizce suç oluşacaktır.

Doktrindeki diğer bir görüşe göre, satmanın karşılığı satın almaktır. Bu yüzden satın alan da, satan gibi faildir.²⁹⁹ Ancak bu görüş, suça konu maddenin bozulmuş veya değiştirilmiş olduğunu bilerek o maddeyi tedarik etmiş olmak suretiyle satın alan kişinin fail olması şeklinde anlaşılmalıdır. Aksi halde suça konu maddenin bozulmuş veya değiştirilmiş olduğunu bilmeksizin satın alan kişinin sorumluluğundan söz edilemeyecektir.

1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu m. 297 uyarınca, TCK m. 186'da düzenlenen suç, devlet işletmelerinin çalışanları tarafından da işlenebilir özellik göstermektedir.

Son olarak TCK m. 20 dolayısıyla tüzel kişiler fail olamayacağı için bu suç tipi bakımından da fail sıfatı taşımaları mümkün değildir. Özel hukuk tüzel kişi temsilcilerinin suç işlemleri halinde tüzel kişi hakkında güvenlik tedbiri uygulanabilmesi, TCK m. 60/4 uyarınca kanunun bu durumu ayrıca belirtilmesine bağlıdır. Böyle bir belirtme bulunmadığı için TCK m. 186'da düzenlenen suç bakımından söz konusu güvenlik tedbirlerine başvurulması da mümkün olmayacaktır.

²⁹⁹ Z. Hafızoğulları, M. Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, a. g. e., s. 92.

Ancak zehirli madde katma suçu bakımından tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun olması gerektiğine yönelik açıklamalarımız, TCK m. 186 için de geçerlidir.³⁰⁰

5. Mağdur ve Suçtan Zarar Gören

Suçun hukuki konusunun kamu sağlığı olması sebebiyle bu suç tipinde mağdur, toplumdur. Zehirli madde katma suçunda olduğu gibi bu suç tipinde de gerçek kişi, mağdur olamaz. Ancak suç dolayısıyla zarar görenden bahsedilebilir. Suçtan zarar görenle ilgili zehirli madde katma suçunun incelemesinde yapılan açıklamalar bu suç bakımından da geçerlidir. Fakat belirtmek gerekir ki Yargıtay, bu suç tipinin özelliği gereğince kurumların CMK m. 237 uyarınca suçtan zarar gören sıfatıyla davalara katılmalarına olanak bulunmadığı görüşündedir.³⁰¹ Ancak TCK m. 186’da düzenlenen

³⁰⁰ Açıklamalar için bkz: İkinci Bölüm, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanununda Gıda Suçları (TCK 185-186), I. Zehirli Madde Katma Suçu (TCK m. 185), 4. Fail, s. 70 ve devamı.

³⁰¹ Yargıtay 20. Ceza Dairesi, 15.06.2016 tarihli, 2015/14364 Esas, 2016/3831 Karar. Yargıtay Ceza Genel Kurulu ise bir kararında: “*Sanık hakkında iddia edilen bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti suçuna ilişkin idarenin direk olarak zarar görmediği sabittir. Direk olarak zarar görmediği halde idarenin davaya katılabileceğine dair verilen karar hukuka aykırıdır. Ayrıca bu durum idareye temyiz hakkı da tanımamaktadır. Dolayısıyla idarenin vekilinin yapmış olduğu temyiz müracaatının 1412 sayılı CMUK’nun 317. maddesi gereğince reddine*” karar vermiştir. Yargıtay’ın, idarenin bu olay nezdinde “direk olarak zarar görmediğini” belirtmesi, somut olayda şartların sağlanması ve suçla zarar arasındaki nedenselliğin sıkı şekilde ortaya konması halinde “suçtan zarar gören” sıfatının kabul edileceğine işaret

suç dolayısıyla toplumdaki bireylerin yaşam hakkı ve sağlık hakkının ihlal edilmesi tehlikesinin gerçekleştiği yani suçun işlenmesiyle yaşam hakkı veya sağlık hakkı bakımından bir ihlalle karşı karşıya kalmış suçtan zarar gören kişilere, bu suçun yargılama sürecine katılma hakkı tanınmalıdır.

6. Suçun Unsurları

a) Maddi Unsur

i) Genel Olarak

TCK m. 186 gerekçesine bakıldığında bu suçun seçimlik hareketli bir suç olarak düzenlendiği görülmektedir.³⁰² Suç, suça konu maddelerin bulundurulması, tedariki, satılması fiillerinden birinin seçilerek işlenmesiyle oluşacağı gibi birden fazlasının işlenmesiyle de meydana gelmekte ancak o durumda tek suç oluşmaktadır. Yine de bütün hareketlerin yerine getirilmesi halinde cezanın takdiri üst sınırdan belirlenebilecektir.³⁰³ Suçun serbest hareketli mi bağlı hareketli mi olduğu konusunda doktrinde karşıt görüşler mevcut olmasına rağmen, bizim görüşümüz suçun bulundurma, tedarik etme veya satma fiilleriyle gerçekleşebileceği kanun metninde

etmektedir. Bkz: Yargıtay Ceza Genel Kurulu 03.07.2018 tarihli, 2015/1191 Esas, 2018/328 Karar sayılı kararı.

³⁰² M. E. Artuk, et al, **Gerekçeli Ceza Kanunları**, a.g.e., s. 228.

³⁰³ Mustafa Özen, a. g. y. , s. 174.

açıkça yer aldığından, suçun bağı hareketli olduğu yönündedir zira zehirli madde katma suçundaki “başka bir suretle” ifadesi gibi yoruma açık ifadeler kullanılmamıştır.³⁰⁴

TCK m. 186’da düzenlenen bu suç, soyut tehlike suçudur. Suça konu unsurların, kişilerin yaşamını ve sıhhatini tehlikeye sokacak şekilde bozulmuş veya değiştirilmiş olması önem taşımaktadır. Suçun oluşması için, suça konu maddelerin kişilerin hayatı ve sağlığı bakımından bir zarar meydana getirmesi aranmamaktadır. Ancak kişilerin yaralanmasına ya da ölümüne sebep olunması halinde ayrıca bu suçlardan da hüküm kurulacaktır.

Bilhassa üstünde durulması gerekir ki bu suça konu maddelerin halihazırda bozulmuş ya da değiştirilmiş olması gerekmektedir. Fail, bozulmuş ya da değiştirilmiş maddeleri sadece bulunduruyor, tedarik ediyor veya satıyor olmalı; bozulması veya değiştirilmesinde rol oynamamış olmalıdır. Aksi halde failin TCK madde 185 uyarınca sorumluluğuna gidilecektir. Bu bozulma ya da değiştirilme, üçüncü kişiler tarafından gerçekleşebileceği gibi kendiliğinden de olabilir.³⁰⁵ 765 sayılı mülga TCK döneminde bozulma veya değiştirilmenin mutlaka farklı bir kimse tarafından yapılması aranmakta olup kendiliğinden bozulma ya da değişme halinde bu suçun oluşmadığı kabul

³⁰⁴ Aksi yönde görüş için bkz: “Bu suç aynı zamanda serbest hareketli bir suçtur. Diğer deyişle satmak, tedarik etmek, bulundurmak fiilleri her türlü hareketle işlenebilir. Gerçekten hükümde satmak, tedarik etmek ya da bulundurmak fiillerinin hangi şekilde yapılacağına ilişkin bir özgüleme bulunmaz. Buna göre örneğin failin gıda ya da ilacı elinde nasıl bulundurduğunun bir önemi bulunmaz.” Veli Özer Özbek, a.g.y., s. 110.

³⁰⁵ A. Parlar, M. Hatipoğlu, a. g. e., s. 2897.

edilmiştir.³⁰⁶ Bu konuda Yargıtay, bir kararında “Bir gıda maddesi insan sağlığı için tehlikeli veya mazarratlı oluşu, her zaman imalatı sırasında kasten yaratılmış olmayabilir. Tabii vasıta olan bir gıda maddesi kimyevi, fiziki kanunlar ve muhafazasında ihmali hareketler sebebiyle ayrışımara uğrayarak kokma, küflenme, bozulma suretiyle de tehlikeli ve zararlı hale gelmiş olabileceğini”³⁰⁷ belirtmek suretiyle mülga TCK m. 395’te düzenlendiği haliyle suçun, bu çeşit sonradan tehlikeli ve zararlı bir mahiyet kazanmış gıda maddelerini şümulüne almayacağına hükmetmiştir. Ancak 5237 sayılı TCK m. 186 bakımından, kendiliğinden bozulmuş ya da değişime uğramış maddeler de bu suça konu oluşturacaktır.

ii) Satmak

Satmak, “*bir karşılıklı ilişki içinde bir metayı vermek*” anlamına gelmektedir. Bunun için icrai bir hareket gerekir. Satmak fiilinin nasıl anlaşılacağı ve şartları hakkında doktrinde görüş ayrılığı bulunmaktadır.

Bir görüşe göre satmak, satış sözleşmesiyle olur ancak şekil, tarih, yer, sözleşme gereği belirlenen ücretin henüz ödenip ödenmemiş olması ve hatta satış konusu malın mülkiyet ya da zilyetliğinin devrinin gerçekleşip gerçekleşmediği önem taşımamaktadır.³⁰⁸ Bir diğer görüşe göre satmak, suça konu maddenin bir bedel

³⁰⁶ T. Refik Edis, “Gıda Maddelerimizin Türk Ceza Kanununa Göre Arz Ettiği Suçlar”, **Adalet Dergisi**, 1971, Ocak, Sayı: 1, s. 11.

³⁰⁷ Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 02.01.1970 tarihli, 1970/1527 sayılı kararı.

³⁰⁸ Mustafa Özen, a. g. y., s. 175.

karşılığında mülkiyetinin veya zilyetliğinin alıcıya devri ile tamamlanmış olacaktır.³⁰⁹

Burada satmak fiilini daha iyi anlayabilmek açısından TCK m. 188/3'te düzenlenen uyuşturucu veya uyarıcı madde ticareti suçuna başvurmak yerinde olacaktır.³¹⁰ TCK m. 188/3'te düzenlendiği haliyle satmak; bir kişinin maliki ya da zilyedi olduğu uyuşturucu veya uyarıcı bir maddeyi bedel karşılığında başkasına vermesidir.³¹¹ Bu bakımdan bedelsiz verme hali satmak olarak nitelendirilmemektedir.

Doktrinde bir görüşe göre satmak şeklinde ifade edilen suç tanımındaki fiilin tamamlanması için tarafların iradelerinin uyuşması yeterli değildir; zilyetliğin veya mülkiyetin intikali, yani madde üzerindeki fiili hâkimiyetin de alıcıya geçmesi gerekmektedir. Ancak fiili hakimiyet için tasarruf yetkisinin devredilmesi yeterli olup suça konu maddenin fiilen alıcının eline geçmesi zorunlu değildir.³¹² TCK m. 186'da düzenlenen suç bakımından da örneğin son kullanma tarihi geçmiş bir ilacın ödemesinin

³⁰⁹ Z. Hafizoğulları, M. Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, a. g. e., s. 93; Serap Keskin Kızıroğlu, **“Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar”**, **Özel Ceza Hukuku Cilt: V**, a. g. e. , s. 298. ; S. Erman, Ç. Özek, a.g.e., s. 201-202.

³¹⁰ Madde metni uyarınca: *“Uyuşturucu veya uyarıcı maddeleri ruhsatsız veya ruhsata aykırı olarak ülke içinde satan, satışa arz eden, başkalarına veren, sevk eden, nakleden, depolayan, satın alan, kabul eden, bulunduran kişi, on yıldan az olmamak üzere hapis ve bin günden yirmibin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Ancak, uyuşturucu veya uyarıcı madde verilen veya satılan kişinin çocuk olması hâlinde, veren veya satan kişiye verilecek hapis cezası on beş yıldan az olamaz.”*

³¹¹ Şener Güngör, Ali Kınacı, **Öğreti ve Uygulama Boyutu ile Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerle İlgili Suçlar**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2001, s. 212.

³¹² Ş. Güngör, A. Kınacı, a.g.e., s. 215; S. Erman, Ç. Özek, a.g.e., s. 272.

alınmış ancak depodan getirileceği için henüz alıcıya teslim edilmemiş olduğu halde, satış işlemi gerçekleşmiş olacaktır.

Doktrinde bir görüşe göre bozulmuş veya değiştirilmiş suç konusu maddeyi satmak amacıyla dükkân, mağaza, işyeri, ofis, büro ya da depoda bulundurmak da satışa arz etme kapsamında değerlendirilecektir. Çünkü bu maddeler bakımından hayatın olağan akışı uyarınca piyasaya arz iradesi söz konusudur. Ancak söz konusu maddeler hakkında satış yapma iradesi söz konusu olmaya da bilir ve bunun araştırılması gerekmektedir.³¹³ Satma fiilinin tanımlandığı haliyle bu görüşe katılmak mümkün değildir. Eğer fail, dükkanında bulundurduğu madde için satış sözleşmesini yapmış ancak henüz suça konu maddeyi alıcıya teslim etmemişse o zaman satma fiilinin gerçekleştiğini kabul etmek mümkündür. Ancak satışa yönelik bir fiil olmaksızın satma amacıyla arz, bulundurma kapsamında değerlendirilmelidir.

Sahir Erman ile Çetin Özek'e göre trampa da satmak fiili içerisinde değerlendirilmelidir.³¹⁴ Trampa değişim anlamına gelmektedir.³¹⁵ Türk Borçlar Hukukunda da trampa mal değişimi olarak kabul edilmekte, trampa sözleşmesinin varlığı için taraflar arasında birbirine karşılık olacak biçimde bir şeyin zilyetlik ve mülkiyetini devretme borcu üstlenilmelidir.³¹⁶ Buna göre failin bir ya da birden fazla malın zilyetlik veya mülkiyeti karşılığında suça konu maddelerin zilyetlik veya mülkiyetini karşı tarafa geçirmesi halinde de satmak fiili gerçekleşmiş, suç işlenmiş olacaktır.

³¹³ S. Erman, Ç. Özek, a.g.e., s. 192.

³¹⁴ S. Erman, Ç. Özek, a.g.e., s. 192.

³¹⁵ T.C. Adalet Bakanlığı Hukuk Sözlüğü.

³¹⁶ 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, m. 283.

iii) Tedarik Etmek

Tedarik etmek, TDK'da “*bulmak, sağlamak*” anlamlarına gelmektedir.³¹⁷ Türk Ceza Hukukunda tedarik etmek ifadesi, insan ticaretinin suç olarak düzenlendiği TCK m. 80 ve fuhuşun suç olarak düzenlendiği TCK m. 227'de geçmektedir. Bu bakımdan tedarik etmenin ceza hukuku bakımından ne ifade ettiğinin anlaşılması için bu suçlar bakımından ne ifade ettiğini anlamak elzemdir.

TCK m. 80'de düzenlenen insan ticareti suçunda³¹⁸ tedarik fiilinin gerçekleşmesi için, fail mağduru bulmalı ve kanunda sayılan eylemlerden birini gerçekleştirmek saikiyle mağduru elde etmelidir.³¹⁹

TCK m. 227'de düzenlenen fuhuş suçu³²⁰ bakımından çocuğun fuhuş amacıyla tedarik edilmesi, çocuğun fail tarafından bulunup diğer bir kişinin şehvi hislerini

³¹⁷ TDK.

³¹⁸ TCK m. 80/1 uyarınca: “*Zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tâbi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri ülkeye sokan, ülke dışına çıkaran, tedarik eden, kaçıran, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden ya da barındıran kimseye sekiz yıldan on iki yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası verilir.*”

³¹⁹ Gülşah Korkusuz, “*İnsan Ticareti Kavramı ve 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda İnsan Ticareti Suçu*”, Yüksek Lisans Tezi, 2014, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, s. 79.

tatmin etmek üzere çocuktan faydalanabilmesi için sunulması anlamına gelmektedir.³²¹ Ancak tedarik etme fiilinin, araştırıp bulma, temin etme, sağlama, hazır bulundurma³²² hatta fuhuş maksadıyla çocuk toplama³²³ şeklinde anlaşılması gerektiğine yönelik doktrinde görüşler bulunmaktadır.

TCK m. 186 uyarınca tedarik etmek fiili de yukarıdaki tanımlar uyarınca suç konusu maddelerin araştırılıp bulunması, sağlanması, temin edilmesi, başkalarının kullanımına ya da ulaşabilmesine elverişli şartların yerine getirilmesi olarak anlaşılmalıdır. Bu bakımdan ısmarlama, getirtme, temin etme fiilleri de tedarik etmeye hizmet edecektir. Tedarik etmek, suç bakımından ani nitelik taşımaktadır. Tedarik edildiği anda, suç oluşmaktadır.

³²⁰ TCK m. 277/1 uyarınca: “Çocuğu fuhşa teşvik eden, bunun yolunu kolaylaştıran, bu maksatla tedarik eden veya barındıran ya da çocuğun fuhşuna aracılık eden kişi, dört yıldan on yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Bu suçun işlenişine yönelik hazırlık hareketleri de tamamlanmış suç gibi cezalandırılır.”

³²¹ Veli Özer Özbek, Koray Doğan, Pınar Bacaksız, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 892; Gökhan Taneri, “Fuhuş Suçu”, **Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2015, Cilt: 2, Sayı: 3, s. 87 – 125, s. 110.

³²² Ayşe Özge Atalay, **Türk Ceza Hukukunda Fuhuş Suçu**, Oniki Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s. 53.

³²³ Z. Hafizoğulları, M. Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, a.g.e., s. 356.

iv) Bulundurmak

TDK'ya göre bulundurmak “*var olmasını, hazır bulunmasını sağlamak*” anlamına gelmektedir.³²⁴ Bu bakımdan suça konu maddelerin muhafaza edilmesi söz konusudur. Bulundurmak fiili ayrıca TCK m. 191'de düzenlenen kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde bulundurmak suçunda³²⁵ da ifade bulduğu için ceza hukukunun bulundurma fiiline ne anlam yüklediğini görebilmek açısından bu maddeyi de değerlendirmek gerekmektedir. TCK m. 191 açısından bulundurmak, bir kişinin, kendisine ya da başkasına ait suça konu maddeyi, kullanmak amacı ile hakimiyeti altında tutması olarak tanımlanmaktadır.³²⁶ Bu sebeple bulundurmak fiilinin gerçekleşmesi için suça konu maddenin zilyedi olunması ve istenildiğinde maddeye ulaşılabilmesi ya da madde üzerinde tasarrufta bulunma imkânına sahip olunması gerekmektedir.³²⁷

Bulundurma fiilinin gerçekleşmesi için, suça konu maddenin failin üzerinde taşınmasına ya da yakınında bulunmasına gerek yoktur. Suça konu maddenin konut ve iş yeri ile bunların eklentilerinde, çantada veya ulaşım araçlarında bulundurulması

³²⁴ TDK.

³²⁵ TCK m. 191/1 uyarınca: “*Kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın alan, kabul eden veya bulunduran ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*”

³²⁶ Ş. Güngör, A. Kınacı, a.g.e., s. 345.

³²⁷ Ş. Güngör, A. Kınacı, a.g.e., s. 345; S. Erman, Ç. Özek, s. 264.

halinde bulundurma fiilinin gerçekleştiği kabul edilmektedir.³²⁸ Suça konu maddenin bulundurulduğu yerin mülkiyeti veya zilyetliğinin failde olması gerekmemektedir; fail istediği zaman maddelere ulaşma imkânına sahipse ve madde üzerinde fiilen ya da hukuken egemenliği mevcutsa bulundurma fiili oluşacaktır.³²⁹ Satma maksadıyla tezgâhta sergilenen suç konusu maddeler de satma değil, bulundurma kapsamında değerlendirilmektedir.³³⁰

Tedarik etmek fiilinde, suç konusu maddelerin sağlanması yönelik bir eylem söz konusudur. Suça konu maddeler, failin hakimiyet alanında değildir. Tedarik etmek, suça konu maddenin bir yerden getirilmesi ya da sipariş verilmesi gibi süreç gerektiren bir fiil karakterindedir. Bulundurmak fiilinde ise suça konu maddeler, failin halihazırda hakimiyet alanındadır. Hukuki bir şekilde ifade edilecek olunursa tedarik etme fiilinde zilyetlik henüz mevcut değil ancak sağlanması yönünde bir eylem varken, bulundurma fiilinde zilyetlik hali mevcuttur.³³¹ Tedarik edilen suç konusu maddenin, teslim edilmeden önce bir müddet tedarikçinin zilyetliğinde bulunması halinde, tedarik eden sıfatıyla bulunduran sıfatı birleşecek ve TCK m. 186, iki fiilin de işlenmesiyle ortaya ıkmiş olacaktır. Ancak tedarik etmek ani suç, bulundurma ise kesintisiz suç özelliği gösterdiği için, suçun tamamlanma ve sona erme zamanları bakımından bir fark ortaya çıkacaktır.³³²

³²⁸ S. Erman, . Özek, a.g.e., s. 274; V. Ö. Özbek, et al, **Ceza Hukuku Özel Hükümler**, a.g.e., s. 378.

³²⁹ S. Erman, . Özek, a.g.e., s. 274.

³³⁰ Mustafa Özen, a. g. y. , s. 175.

³³¹ Mustafa Özen, a. g. y. , s. 176.

³³² Tunç Demircan, a.g.e., s. 235.

v) Kişilerin Hayatını ve Sağlığını Tehlikeye Sokmak

Suçta konu maddelerin insanların yaşamını ve sıhhatini tehlikeye sokacak biçimde bozulmuş ya da değiştirilmiş olmasının bir ön şart mı yoksa fiil unsuruna dâhil bir nitelik mi olduğu konusunda doktrinde görüş ayrılıkları mevcuttur.³³³ Önşart, suçun maddi unsurları ve fiil gerçekleşmeden önce varlığı aranan, tipiklik unsuruna dahil bir durumdur.³³⁴ Suçun önşartı mevcut değilse, suçun unsurları ve dolayısıyla da suç oluşmayacaktır.³³⁵ Ancak suçun oluşabilmesi için failin önşartın gerçekleşmesini istemesi şartı aranmaz, failin önşartın gerçekleştiğini bilmesi yeterlidir.³³⁶ TCK m. 186 gerekçesinde suçta konu maddelerin bozulmuş veya muhteviyatının değiştirilmiş olması gerektiği belirtilmektedir.³³⁷ Bu sebeple insanların yaşamını ve sıhhatini tehlikeye sokacak biçimde bozulmuş veya değiştirilmiş olma, önşart teşkil etmektedir. Bu hususun belirlenmesi hukuki bir konu olmadığı için bilirkişiye başvurulmasını

³³³ Bu konuda Mustafa Özen (a.g.y., s. 175.), Sahir Erman ve Çetin Özek (a. g. e., s. 191.) ile Serap Keskin Kızıroğlu (“Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar”, Özel Ceza Hukuku Cilt: V, a. g. e. , s. 300) , bu hususun bir ön şart olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunurken Veli Özer Özbek (a.g.y., s. 110, 43 sayılı dipnot.) fiil unsuruna dahil olarak nitelendirmektedir.

³³⁴ S. Dönmezer, S. Erman, a.g.e., s. 12; Timur Demirbaş, a.g.e., s. 224.

³³⁵ Z. Hafizoğulları, M. Özen, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, US-A Yayıncılık, Ankara, 2022, s. 183-184; S. Dönmezer, S. Erman, a.g.e., s. 12-13.

³³⁶ Veli Özer Özbek, et al, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, a.g.e., s. 458.

³³⁷ M. E. Artuk, et al, **Gerekçeli Ceza Kanunları**, a.g.e., s. 228.

gerektirir. Dolayısıyla hakimın bu durumu araştırması zorunludur. Yargıtay'ın da bu yönde içtihatları bulunmaktadır.³³⁸

Suçta konu maddenin kişilerin sağlığı ve hayatını tehlikeye sokacak nitelikte olması yeterlidir; suçta konu maddelerin ne derece zararlı olduğu veya etkisinin ağır mı hafif mi olacağı, tüketilmesi sonucunda insanların sağlıklarının ne derece bozulduğu TCK m. 186 bağlamında önem taşımamaktadır. Satılan, tedarik edilen veya bulundurulan suçta konu maddeler, bozulmuş veya değiştirilmiş olmalarına rağmen kişilerin hayatını ve

³³⁸ “Denetim ve kontrol raporları, Nazilli Belediye Veteriner Hekim raporu, Nazilli İlçe Tarım Müdürlüğünün mülkiyetin kamuya geçirilmesi, el koyma ve imha olur konulu yazıları, tutanaklar ve tüm dosya kapsamı itibariyle ele geçirilen etlerin imha edilmiş olduğu gözetilerek mevcut raporlar değerlendirilerek TCK’nın 186/1. maddesi kapsamında etlerin “kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde bozulmuş veya değiştirilmiş” nitelikte olup olmadığı hususunda uzman kişi ya da kurumlardan rapor aldırılıp sonucuna göre sanıkların hukuki durumlarının tayin ve takdiri gerektiği gözetilmeden, eksik araştırma ile yazılı şekilde hüküm kurulması ...” Bkz: Yargıtay 20. Ceza Dairesi, 25.12.2017 tarihli, 2017/6131 Esas, 2017/7244 Karar sayılı kararı; “Nazilli İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünün 17.05.2013 tarihli yazılarında, 10,1 mg/kg oranında hidrojen peroksit tespit edilip, bu hususun Türk Gıda Kodeksi Renklendiriciler ve Tatlandırıcılar Dışındaki Gıda Katkı Maddeleri yönetmeliğine uymadığı belirlenen kuru incir numunelerinin TCK’nın 186/1. maddesi kapsamında “kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde bozulmuş veya değiştirilmiş” nitelikte olup olmadığı hususunda uzman kişi ya da kurumlardan rapor aldırılıp sonucuna göre sanığın hukuki durumunun tayin ve takdiri gerektiği gözetilmeden, eksik inceleme ile yazılı şekilde hüküm kurulması ...” Bkz: Yargıtay 20. Ceza Dairesi, 09.10.2017 tarihli, 2016/2692 Esas, 2017/4974 Karar sayılı kararı.

sağlığını tehlikeye sokmuyorsa suç oluşmayacaktır. Örneğin süte su katmak gibi yalnızca besleyicilik özelliğinin azaldığı hallerde bu suça başvurulamayacaktır. Her ne kadar gıda ürününün besleyicilik bakımından yetersizleştirilmesi sebebiyle sağlığın zarar görmesi düşünülebilirse de kanun koyucunun amacı, bu noktada genişletici yoruma izin vermemektedir.³³⁹ Bu sebeple de suça konu maddelerin insanların yaşamını ve sıhhatini tehlikeye sokacak biçimde değiştirilmiş ya da bozulmuş olması önşarttır. Buna paralel olarak doktrinde bir görüşe göre ilaçlara kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokmayacak derecede de olsa tağşişte bulunulması halinde, kişiler bakımından tehlikeli hale gelmese de tedavileri aksatacağı, geciktireceği gerekçesiyle kişilerin sağlığını tehlikeye sokucu niteliktedir.³⁴⁰

TCK m. 186'da düzenlenen suç soyut tehlike suçudur. Zira soyut tehlike suçunda, suçun kanuni tarifindeki hareketin yapılması yeterlidir.³⁴¹ TCK m. 186 için suça konu maddelerin kişilerin hayatı ve sağlığı için tehlike oluşturabilecek derecede bozulmuş veya değiştirilmiş olduğunun tespiti gerekmesine rağmen bu tespitin ardından suça konu maddelerin satılması, tedarik edilmesi veya bulundurulması yeterli görünmektedir. Kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokmak niteliği fiille değil suçun maddi konusuyla ilgilidir. Suça konu maddelerin satılması, tedarik edilmesi veya bulundurulması sonucunda kamu sağlığının tehlikeye sokulması gibi bir netice aranmamasıyla da soyut tehlike suçlarının neticesiz suçlar olması hususuna paralellik arz etmektedir.

³³⁹ A. Parlar, M. Hatipoğlu, a. g. e. , s. 2897; Tunç Demircan, a.g.e., s. 225.

³⁴⁰ Faruk Erem, **Türk Ceza Kanunu Şerhi Özel Hükümler**, C. 2, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 1993, s. 713.

³⁴¹ Osman Gazi Ünal, **Türk Ceza Hukukunda Tehlike Suçları**, s. 258.

vi) Hukuka Uygunluk Sebeplerinin Bulunmaması

Doktrinde, zehirli madde katma suçunda olduğu gibi TCK m. 186'da düzenlenen suç bakımından da hukuka uygunluk sebeplerinin uygulanamayacağına dair görüşler bulunmaktadır.³⁴² Hukuka uygunluk sebeplerini TCK m. 186 için ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir.

TCK m. 24'te yer alan kanun hükmü ve amirin emrinin icrası hukuka uygunluk sebebi bakımından suça konu maddelerin imha edilmek ya da neye sonuç doğurabileceklerini incelemek maksadıyla tedarik edilmesi veya bulundurulması halinde, bunu yapmakla yetkilendirilmiş kişiler ve kuruluşlar için TCK m. 24'ün uygulanabileceği kanaatine varmak mümkündür. Örneğin 12.04.2014 tarihli 28970 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Yönetmeliğin 41'inci maddesi uyarınca bozulan ve miadı geçen ilaçların imha edilmek üzere satıştan kaldırılması, ayrı bir alanda saklanması gerekmektedir. Bu durumda eczane sahibi ve eczaneden mesul müdür, bozulan ve miadı geçen ilaçları bulundurmaya devam etmektedir. Ancak bu bulundurma, yönetmelik hükmü gereğince yapılmaktadır. 02/04/2015 tarihli 29314 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Atık Yönetimi Yönetmeliği doğrultusunda yetkilendirilmiş kuruluşlar da söz konusu ilaçları tedarik ederek imhasını sağlayacaktır. Bu bakımdan yetkilendirilmiş kuruluşlar için de TCK m. 24 sebebiyle TCK m. 186'da düzenlenen suçtan bahsedilmesi mümkün olmayacaktır.

³⁴² Z. Hafizoğulları, M. Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, a. g. e. , s. 94.

TCK m. 25'te düzenlenen meşru savunma ve zorunluluk hali hukuka uygunluk sebebinin TCK m. 186 bakımından uygulanması mümkün görünmemektedir. Örneğin maruz kaldığı alerjen dolayısıyla anafilaktik şok³⁴³ geçiren bir kişinin hayatını kurtarmak amacıyla en yakın eczaneden son kullanma tarihi geçmiş de olsa bir EpiPen³⁴⁴ satın alınıp uygulanması halinde, bu EpiPen'i satan eczacının sorumluluğuna başvurulması mümkündür. Her ne kadar burada başka birinin hayatta kalmasını sağlamak amacı bulunsa da raf ömrü dolmuş söz konusu ilacın uygulanması, kişinin sağlığı bakımından ciddi tehlikelere yol açabilecektir. Dolayısıyla meşru müdafaa ve zorunluluk hali için öngörülen orantılılık şartı ihlal edilmiş olacaktır.

Doktrindeki bir görüşe göre tüketicinin, suça konu ürünlerin durumunu bilerek ve isteyerek satın alması, suçun oluşmasına engel olmadığı için³⁴⁵ TCK m. 26'da düzenlenen hakkın kullanılması ve ilgilinin rızası hukuka uygunluk sebeplerinin TCK m. 186 bakımından uygulanması mümkün değildir. Ancak son kullanma tarihi geçmiş ürünler satan bir bakkalı veya web sitesi sahibini ihbar etmek amacıyla suça konu maddeleri satın alan, tedarik eden, bulunduran kişi bakımından TCK m. 26'nın uygulanması mümkün gözükmektedir. Ancak bu gibi durumların dışında TCK m. 186'da düzenlenen suçun hukuki konusunun kamu sağlığı, mağdurun ise bireyler değil, toplum olduğu göz önünde bulundurularak yorum yapılmalıdır.

³⁴³ Alerjik reaksiyon sebebiyle gerçekleşen şok durumu. Bkz: Anaflaksi, Acıbadem.

³⁴⁴ Yoğun alerjik reaksiyon gösteren hastalar için anafilaktik şoka girmeyi önleyici ilaçlı kalem. Bkz: Kardelen Çelikel, "EpiPen Hakkında Neler Bilmeliyiz", Popüler Science Türkiye, 18.09.2016.

³⁴⁵ Mustafa Özen, a. g. y. , s. 173. ; Serap Keskin Kızıroğlu, "**Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar**", **Özel Ceza Hukuku Cilt: V**, a. g. e. , s. 301.

b) Manevi Unsur

Doktrinde bir görüşe göre, TCK m. 186'nın başlığında geçen "ticaret" ifadesinden ötürü, satmak, tedarik etmek ve bulundurmak fiillerinin ticari amaçla yapılmaması halinde suç oluşmamaktadır. Bu görüşe göre bu suç tipinde kast, özel kast olup³⁴⁶ failin insanların yaşamı ve sıhhati açısından tehlikeli hale gelmiş olduğunu bildiği halde suça konu maddelerin ticaretini bile isteye yapması gerekmektedir. Her ne kadar kişisel kullanım amacıyla bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların bulundurulması halinde suç tipinin gerçekleşmediği kanısında olsak da suça konu maddelerin satışı halinde kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürebilecek bir maddenin dolaşımı sağlandığından bu görüşe katılmamaktayız.

Doktrinde katıldığımız görüşe göre madde metninde herhangi bir amaca yönelik ifade bulunmamasından ötürü failin suçu işlemedeki amacı önem taşımamaktadır. Kast genel anlamda kast olup ayrıca ticari kazanç maksadı aranmayacaktır.³⁴⁷

Suçun ortaya çıkabilmesi için failin sattığı, tedarik ettiği veya bulundurduğu suça konu maddenin insanların yaşamını ve sıhhatini tehlikeye sokacak nitelikte olduğunu bilmesi, gerekli ve yeterlidir.³⁴⁸ Failin söz konusu maddelerin bozulmuş ya da

³⁴⁶ Serap Keskin Kızıroğlu, "Türk Hukukunda Gıda Suçları ve Kabahatleri", a. g. y. , s. 142; Faruk Erem, **Ammenin Selameti Aleyhine Cürümler**, s. 60; A. Parlar, M. Hatipoğlu, a. g. e. , s. 2896.

³⁴⁷ S. Erman, Ç. Özek, a. g. e. , s. 194; Sedat Bakıcı, a. g. e. , s. 75; V. Savaş, H. Mollamahmutoğlu, a. g. e. , s. 3238.

³⁴⁸ Mustafa Özen, a.g.y., s. 177.

değiştirilmiş olduğuna yönelik şüphesi dahi varsa, kastı ispatlamak bakımından yeterli görülmektedir.³⁴⁹ Failin suça konu maddelerin tehlikeye düşürücü durumda olduğunu bilmemesi halinde ise fiili hata devreye girmekte, fiili hatanın esaslı olması durumunda kast ortadan kalkmaktadır.³⁵⁰

TCK m. 22/1 uyarınca “*taksirle işlenen fiillerin kanunun açıkça belirttiği hallerde cezalandırılması*” TCK m. 186 incelenirken failin kastının tespit edilmesi konusunda önemlidir. Zira bu suç tipinin taksirli hali kanunda düzenlenmediği gibi kasten işlendiğinin anlaşılması da güçlük arz etmektedir. Bu bakımdan failin, suça konu maddelerin bozulmuş veya değiştirilmiş olduğunu bildiğinin kanıtlanması gerekmektedir. Son kullanma tarihi, etiket ya da içerik bilgisi ulaşılabilir ürünler bakımından bu mümkündür.

7. Suçun Ortaya Çıkış Biçimleri

a) Cezayı Ağırлаştıran Hal

³⁴⁹ A. Parlar, M. Hatipoğlu, a. g. e. , s. 2896.; V. Savaş, H. Mollamahmutoğlu, a. g. e. , s. 3238.; Faruk Erem, **Türk Ceza Kanunu Şerhi Özel Hükümler**, s. 714.

³⁵⁰ Z. Hafizoğulları, M. Özen, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, a.g.e., s. 316.

TCK m. 186’da düzenlenen suçun resmi izne dayalı olarak yürütülen bir meslek ve sanatın icrası kapsamında işlenmesi halinde verilecek cezanın, TCK m. 186/2 uyarınca üçte bir oranında arttırılacağı hükme bağlanmıştır.

Ağırlaştırıcı sebebin uygulanabilmesi iki şarta bağlıdır. Birinci şart, failin eczacı, doktor, gıda taciri gibi icra edilmesi ruhsat alınması şartına bağlı bir mesleği yapmasıdır.³⁵¹ Bu mesleklere yönelik niteliklerin varlığı, mesleklerin özgü kanunlarındaki şartların sağlanmasına bağlıdır.³⁵² Failin kişisel bir özelliğine bağlı olması nedeniyle bu şart, sübjektif şarttır.

Ağırlaştırıcı sebebin uygulanabilmesi için gerekli olan ikinci şart ise, suçun söz konusu meslek kurallarının kötüye kullanılması suretiyle işlenmesi gerekliliğidir. Bu bakımdan hangi hallerin mesleği kötüye kullanma sayılacağı, meslek kuralları kapsamında somut olaya göre değerlendirilecektir. Fail suçu işlerken, meslek ya da

³⁵¹ Bununla alakalı olarak Yargıtay Ceza Genel Kurulu bir kararında: “*Sanığın, üreticiden alıp Rusya’ya ihraç etmek istediği sebzelerden alınan numunelerde Rusya Federasyonu Maksimum Rezidü limitleri ile Türk Gıda Kodeksinin üzerinde pestist kalıntılarının tespit edildiği olayda; sanığın yetkilisi olduğu Uçak Kardeşler Gıda Sanayi ve Ticaret Limited Şirketinin faaliyet alanının üreticiden aldığı ürünleri depolayıp ihraç etmek olduğu, tanımlanan bu faaliyetinin TCK’nın 186. maddesinin 2. fıkrası kapsamında resmi izne dayalı olarak yürütülen bir meslek ve sanat icrası kapsamında bulunmadığı, dolayısıyla sanığa atılı eylemin aynı maddenin birinci fıkrası kapsamında kaldığı kabul edilmelidir.*” Bkz: Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 27.03.2018 tarihli 2016/1096 Esas, 2018/123 Karar sayılı kararı.

³⁵² S. Erman, Ç. Özek, a. g. e. , s. 196.

sanatını kötüye kullandığını bilmeli ve bunu istemelidir.³⁵³ Dolayısıyla bu şart da, failin kişisel özelliğindense meslek kuralları uyarınca belirlenecek olması bakımından objektif şarttır.

b) Teşebbüs ve Gönüllü Vazgeçme

TCK m. 186'da düzenlenen suçun soyut tehlike suçu olması ve soyut tehlike suçlarının da neticesiz yani sırf hareket suçu olmaları, yani hareketin icra edilmesiyle suç tamamlandığı için³⁵⁴ kural olarak bu suça teşebbüs mümkün değildir. Ancak icra hareketlerinin bölünebilmesinden bahsediliyorsa suça teşebbüsün mümkün olduğu ifade edilmektedir.³⁵⁵ Suçu işlemeye yönelik fiillere başlansa da hareket tamamlanmamışsa, suç teşebbüs aşamasında kalacaktır. Örneğin suça konu maddeleri satmak için bir alıcıyla pazarlık edilmesi halinde, henüz satış ve maddelerin teslimi gerçekleşmediğinden teşebbüs hükümleri devreye girebilecektir. Eğer satışın tamamlanmaması, failin kendi iradesiyle söz konusu olursa gönüllü vazgeçme; üçüncü kişiler ya da dışsal sebeplerden kaynaklı, failin iradesine aykırı olarak gerçekleşirse teşebbüs söz konusu olacaktır.

Satmak gibi tedarik etmek de teşebbüse uygundur. Örneğin failin son kullanma tarihi geçmiş ilaçları tedarik etmek amacıyla getirtmeye çalışırken tespit edilmesi

³⁵³ S. Erman, Ç. Özek, a. g. e. , s. 196.

³⁵⁴ Osman Gazi Ünal, **Türk Ceza Hukukunda Tehlike Suçları**, s. 337

³⁵⁵ S. Erman, Ç. Özek, a. g. e. , s. 193-194.

halinde teşebbüs oluşacaktır. Ancak getirtmekten vazgeçmesi halinde gönüllü vazgeçme hükümlerine başvurulacaktır.

“Suçun bulundurma yoluyla işlenmesi halinde teşebbüsün mümkünatı” hususunda doktrinde görüş ayrılığı söz konusudur. Bir görüşe göre bulundurmak, bir şeye malik ya da zilyet olmak şeklinde ortaya çıkabilir. Kişinin suç konusu madde üzerinde fiili hakimiyetinin olması yeterlidir ve kesintisiz suç oluşur, bu bakımdan teşebbüs mümkün olmayacaktır zira suç, zilyet olmakla tamamlanacaktır.³⁵⁶

Doktrinde bizim de katıldığımız diğer görüşe göre, kesintisiz suçlara da teşebbüs mümkündür. Suça konu maddelerin bulundurulabilmesi için gerekli her tür olanak veya hazırlık yapılarak bulundurulmaya gayret edilmiş, fakat buna rağmen failin elinde olmayan sebeplerle bu yerde bulundurulamaması söz konusu olmuşsa suça teşebbüs gerçekleşecektir. Ancak suça konu maddenin bir süre dahi bulundurulması için hazırlanan yerde bulundurulduktan sonra güvenlik güçlerinin müdahalesi sonucu yakalanırsa artık TCK m. 186’da yer alan suç tamamlanmış olacak; fail, teşebbüsten değil, tamamlanmış suçtan dolayı cezalandırılacaktır.³⁵⁷

³⁵⁶ Z. Hafizoğulları, M. Özen, **Topluma Karşı Suçlar**, a. g. e. , s. 94; Örneğin son kullanma tarihi geçmiş gıda mamullerinin piyasaya arzının devam ettirilmesinde bulundurmak eylemi ihmalî eylem olduğundan teşebbüs mümkün olmayacaktır. Bkz: Serap Keskin Kızıroğlu, **“Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar”**, **Özel Ceza Hukuku Cilt: V**, a. g. e. , s. 301.

³⁵⁷ Tunç Demircan, a.g.e., s. 254.

Zehirli madde katma suçunu incelerken de değinildiği üzere, failin suç işlemek için yaptığı hazırlık hareketleri de suç teşkil etmediği takdirde fail cezalandırılamayacaktır. Örneğin bir aktar, insan sağlığına zararlı bulaşanlarla kontamine olduğunu bildiği balları satmak için alıcıyla görüşürken yakalanmıştır. Aktar, insan sağlığına zarar verebilecek düzeyde bozulmuş balı satmaya teşebbüs etmiş fakat satmadan yakalanmıştır. Ancak satış yapılmasına değin geçen sürede aktar, bu balları tedarik etmiş, dükkânında bulundurmıştır. Bu bakımdan tedarik etme ve bulundurma da satışa hazırlık hareketleri olmalarına ilaveten ayrıca TCK m. 186 uyarınca suçtur. Dolayısıyla failin bu fiillerinden de sorumluluğu doğacaktır.

c) İştirak

İştirak hakkında zehirli madde katma suçunun incelenmesi sırasında yapılan genel açıklamalar geçerlidir. TCK m. 186 bakımından iştirak ile ilgili özel bir durum bulunmamakta, iştirak hakkındaki genel hükümlere başvurulmaktadır. Bulundurma fiili kesintisiz suç oluşturacağı için, bulundurmanın sona ermesine kadar iştirak mümkündür.³⁵⁸

TCK m. 186 dolayısıyla müşterek faillik mümkündür. Örneğin dışkı bulaşmış inek sütünü temin edip dükkanında satan ortaklar, müşterek faildir. Dükkan sahiplerinden biri temin ettikleri ve satacakları çiğ inek sütünün insan sağlığına zararlı hale geldiğini biliyor, diğeri ise öngörebiliyor ancak yine de teminden ve satmaktan geri

³⁵⁸ Mustafa Özen, a. g. y. , s. 180.

durmuyorsa da müşterek faillik oluşacaktır. Çünkü faillerin birinin doğrudan kast, diğerinin olası kast ile hareket ediyor olması, müşterek faillığe engel oluşturmamaktadır.

Müşterek faillerin, suçun unsurlarında fonksiyonel hakimiyet kurması durumunda da suçun işlenişine doğrudan müdahil olmasa da müşterek faillik sıfatı kazanılacaktır.³⁵⁹ Verilen örnek bakımından, dükkan ortaklarından biri gerekli planlamayı ve iletişimi sağlayıp insan sağlığına zararlı bozulmuş çiğ inek sütünün tedarikini sağlarken diğeri satışı yapıyor olabilir. İlk müşterek fail, kendisi satış aşamasına müdahil olmasa da eylemi, suçun oluşması için zaruriyet taşımaktadır. İkinci müşterek fail için ise ilk müşterek failin eylemi olmaksızın satış işlemi gerçekleşmeyecektir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, müşterek faillerin suçun işlenmesine elverişli ve iş bölümüne dayalı eylemlerinin aynı anda olması gerekmemektedir.³⁶⁰

TCK m. 38’de düzenlenen azmettirme ve TCK m. 39’da düzenlenen yardım etme hükümlerinin de TCK m. 186’da düzenlenen suç bakımından uygulanması mümkündür. Örneğin bir kişinin bakkal sahibine, tarihi geçmiş sütlerin zaten pastörize olduğu o sebeple satması halinde bir sorun olmayacağı yönündeki telkini, TCK m. 39/2 uyarınca suç işlemeye teşvik etmek kapsamında yardım etme olarak değerlendirilebilir.

³⁵⁹ Tunç Demircan, a.g.e., s. 259.

³⁶⁰ N. Centel, H. Zafer, Ö. Çakmut, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, Beta Yayıncılık, 2020, s. 499.

d) İçtima

İçtima hakkında zehirli madde katma suçu incelenirken yapılan genel açıklamalar bu suç tipi için de geçerlidir. Doktrinde suç konu maddenin satılmasında, önceden belirlenebilir kişilere değil, herkesin erişebileceği, herkesin satın alabileceği şekilde topluma arz edilmiş olması gerektiğine yönelik görüşler bulunmaktadır.³⁶¹ Belirli kişiler özellikle hedef alınarak suç konu maddelerin bulundurulması, tedariki ya da satımı durumunda doğrudan bu kişilerin hayatı ve sağlığı tehlikeye sokulduğu için yaralama veya öldürme hükümleri devreye girecektir.³⁶² Ancak suç konu maddelerin satılması bakımından bu görüşe katılmak mümkün değildir. Failin söz konusu maddeyi topluma arz edilmiş bir şekilde değil de örneğin komşusuna satması durumunda suç konu maddenin dolaşımı sağlanmaktadır. Bu bakımdan böyle bir durumda TCK m. 186'dan da hüküm kurulması gerektiği kanaatindeyiz.

Failin, TCK m. 185'te düzenlenen suç işleyerek bozduğu ya da değiştirdiği bir gıda maddesini bulundurması, tedarik etmesi ya da satması hallerinde ayrıca TCK m. 186'dan da hüküm kurulacaktır.³⁶³

TCK m. 186, birden fazla suç konu maddenin aynı veya farklı tarihlerde satılması, tedariki, bulundurulması durumlarında zincirleme suç teşkil edecektir.³⁶⁴

³⁶¹ V. Savaş, H. Mollamahmutoğlu, a. g. e. , s. 3238 ; Faruk Erem, **Ammenin Selameti Aleyhine Cürümler**, a. g. e. , s. 61.

³⁶² Sedat Bakıcı, a.g.e., s. 72-73; Serap Keskin Kiziroğlu, **“Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar”**, **Özel Ceza Hukuku Cilt: V**, a. g. e. , s. 302.

³⁶³ O. Yaşar, H. T. Gökcan, M. Artuç, a.g.e., s. 5134

Hukuki bir konu olmadığı için bilirkişi incelemesine tabi tutulan suça konu maddenin, insanların hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak derecede bozulmuş ya da değiştirilmiş olmadığı ortaya çıkarsa 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu m. 186³⁶⁵ hükmü uygulanacaktır.³⁶⁶

8. Suçun Muhakemesi

TCK m. 186’da düzenlenen suç, şikayete tabi değildir; soruşturma ve kovuşturma re’sen yapılacaktır. Bu sebeple suçun işlendiğinin yetkililere bildirilmesi, CMK m. 158 uyarınca ihbar niteliğindedir. CMK m. 253’te sayılan suçlardan olmamasına ilaveten şikayete de bağlı olmayışı sebebiyle, uzlaşmaya tabi değildir. Ayrıca suç için öngörülen yaptırım göz önünde bulundurulduğunda, cumhuriyet savcısının kamu davası açma konusunda takdir yetkisi de bulunmamaktadır.

TCK m. 186’da öngörülen yaptırımın üst sınırının beş yıl olması sebebiyle CMK m. 251’de düzenlenen basit yargılama usulüne başvurulması mümkün değildir.

³⁶⁴ S. Erman, Ç. Özek, a. g. e. , s. 196.

³⁶⁵ Madde 186 – “*Halkı aldatmak üzere gıda maddelerini ve 183 üncü maddenin ikinci fıkrasında mezkûr eşyayı taklit veya tağşiş etmek veya mahlûtluğunu ve bunun nisbetini bildirmeyerek taklit veyahut mağşuş gıda maddelerini satmak üzere nezdinde bulundurmak, satılığa çıkarmak ve satmak memnudur.*”

³⁶⁶ “*Fail toplumu kandırmak maksadıyla gıda mamullerinin saflığını bozmak ve satışa sunmak, satmak için uhdesinde bulundurmaktan aynı Kanunun 297’nci maddesi uyarınca cezalandırılacaktır.*” Bkz: Tunç Demircan, a.g.e., s. 262.

5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun 14. maddesi uyarınca TCK m. 186’da düzenlenen suç bakımından yargılamayla görevli mahkeme asliye ceza mahkemesidir.

Bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti suçu, nerede işlendiyse o yer asliye ceza mahkemesi, yargılamaya yetkilidir. Zincirleme suç olarak işlenmesi halinde, zincirin son halkasını oluşturan suçun işlendiği yer asliye ceza mahkemesi yetkili olacaktır.

TCK m. 186/1 dolayısıyla yapılan bir yargılamada iki yıla kadar hapis cezasına hükmedilirse, hükmün açıklanması geri bırakılabilecektir.³⁶⁷ TCK m. 186/2 uyarınca yapılan yargılamada ise hükmedilecek ceza, üçte bir oranında arttırılacaktır. Bu arttırmaya rağmen hükmedilen hapis cezası süresinin iki yıldan az olması halinde hükmün açıklanması geri bırakılabilecektir.

TCK m. 186/1’de öngörülen hapis cezası, bir yıldan beş yıla kadar hapis cezasıdır. Bu bakımdan TCK m. 66/1-e uyarınca dava zamanaşımı, suçun işlendiği günden itibaren sekiz yıldır. Sekiz yıllık süre içerisinde kovuşturma süreci tamamlanamazsa, kamu davasının düşmesine karar verilmesi gerekecektir. TCK m. 66/3, “dava zamanaşımı süresinin belirlenmesinde dosyadaki mevcut deliller itibarıyla suçun daha ağır cezayı gerektiren nitelikli hallerinin de göz önünde bulundurulacağını”

³⁶⁷ CMK m. 231/5’te, “hapis veya adli para cezası” denildiği için, hapis cezası temel alınacaktır.

belirtmektedir. Bu sebeple TCK m. 186/2’de düzenlenen suçun nitelikli hali açısından TCK m. 66/1-d uyarınca dava zamanaşımı suçun işlendiği günden itibaren on beş yıl olacaktır.

9. Yaptırım

TCK m. 186/1 için bir yıldan beş yıla kadar hapis ve bin beş yüz güne kadar adli para cezası öngörülmektedir. Söz konusu suç için kanun koyucunun hem hapis cezası hem de adli para cezası öngördüğü anlaşılmaktadır.³⁶⁸ TCK m. 186/1 metninde adli para cezasının alt sınırı gösterilmediği için TCK m. 52/1 uygulama alanı bulacaktır. Dolayısıyla adli para cezası yönünden yaptırım beş günden bin beş yüz güne kadar adli para cezasıdır.

TCK m. 186/2’de ise bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti suçunun ağırlaştırılmış hali düzenlenmiş, ayırım yapılmaksızın hükmedilecek cezanın üçte bir oranında arttırılacağı belirtilmiştir. Bu sebeple TCK m. 186/2 bakımından her iki ceza da üçte bir oranında arttırılacaktır.

³⁶⁸ Adli para cezasını düzenleyen TCK m. 52/1 uyarınca: “Adli para cezası, beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yediyüzotuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir.”

TCK m. 53/1-e fıkrası uyarınca kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı bir kamu kurumunun veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun iznine tabi bir meslek veya sanatı, kendi sorumluluğu altında serbest meslek erbabı veya tacir olarak icra etmekten yoksun bırakılır. Aynı maddenin devamında beşinci fıkra uyarınca söz konusu hak ve yetkilerden birinin kötüye kullanılması suretiyle işlenen suçlar dolayısıyla hapis cezasına mahkûmiyet halinde öngörüldüğü üzere, TCK m. 186/2 dolayısıyla ceza alan kişi, hapis cezası tamamlanıp sonra da hükmolunmuş cezanın yarısından bir katına kadar süreyle meslek veya sanatın icrasından da yoksun bırakılacaktır. Ancak TCK m. 53/3 uyarınca hapis cezası ertelenen, cezası denetimli serbestlik tedbiri uygulanarak infaz edilen ya da koşullu salıverilen hükümlü hakkında 53/1-e uyarınca öngörülen hak yoksunluğunun uygulanmamasına karar verilebilecektir.

TCK m. 186/1 uyarınca *“bir yıldan beş yıla kadar hapis ve bin beş yüz güne kadar adli para cezası”* öngörülmüştür. Cezanın ertelenmesini düzenleyen TCK m. 51 dolayısıyla, TCK m. 186/1 üzerinden yapılan yargılama sonucunda iki yıla kadar öngörülen hapis cezası ertelenebilecektir.

TCK m. 186/2 uyarınca, suçun cezası bakımından ağırlaştırılmış halinin işlenmesi durumunda TCK m. 186/1’de belirtilen cezanın üçte biri oranında arttırılması öngörülmüştür. Dolayısıyla TCK madde 186/2 üzerinden yapılan yargılama sonucunda iki yıla kadar öngörülen hapis cezası da ertelenebilecektir. Türk Ceza Kanununda adli para cezalarının ertelenmesine yönelik bir düzenleme ise bulunmamaktadır.

SONUÇ

Gıda, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde uygun bir hayat seviyesi için duyulan ihtiyaç olarak sayılmasından bu yana temel bir hak olarak çeşitli uluslararası hukuk metinlerinde yer almaktadır. 1966 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinde (ICESCR) de benzer şekilde ele alınmakla beraber sözleşmenin ilgili genel yorumu uyarınca gıda hakkının gelişimi sürecinde ilk olarak yeterli gıdaya erişim hakkı olarak da nitelendirilebilecek gıda güvencesine yönelik düzenlemelere rastlanmaktadır. Buna paralel olarak güvenli gıdaya erişimin de gıda hakkının bir unsuru olarak hukuk metinlerinde yer almaya başlamasıyla gıda güvenliği alanı, ulusal hukuk sistemlerindeki kamu sağlığına yönelik düzenlemelerden veya uluslararası ticaretin standartlarını belirleyen ölçütlerden daha farklı bir anlam kazanmıştır. Yaşanan gıda güvenliği ihlalleri neticesinde sadece yaşam kalitesinin düşmesi değil; insanların yaralanması, ölmesi, gelecek nesiller bakımından da tehdit yaratan kalıtsal sorunların baş göstermesi, çevre kirliliği gibi sonuçların ortaya çıkmasıyla gıda güvenliği alanında koruyucu, önleyici ve cezalandırıcı düzenlemeler güncellenmiştir. Ancak geline nokta gıda bir insan hakkı olarak uluslararası hukukta tanınmış olmasına rağmen, gıda güvenliğinin ne gıda hakkının bir unsuru olarak ne de ilişkili olduğu yaşam hakkı, sağlık hakkı, çevre hakkı bakımından bir insan hakkı talebi olarak değerlendirilmesi genel eğilim teşkil etmektedir.

Gıda güvenliği, tüketicinin “daha çok ve daha rahat tüketebilmesi için” korunmasından, uluslararası gıda sektörünün ve rekabet ortamının düzenlenmesinden, devletlerin kamu sağlığı yükümlülüklerinden ayrı, başta gıda hakkı ve yaşam hakkı olmak üzere, insan haklarıyla kesişimi içerisinde ele alınmalıdır. An itibarıyla uluslararası hukuk metinlerinde gıda güvenliği çeşitli insan haklarıyla bağlantılı bir

kavram olarak geçmekteyse de bu konuda bir AİHM içtihadı bulunmadığı gibi, devletler de mevcut yükümlülükleri kapsamında yorum yapmak suretiyle gıda güvenliğini koruma altına almaktadır. Gıda tedarik zincirinin karmaşıklığı, gıda sektörünün gerçek kişilerden ziyade şirketlerin eylem alanı olması gibi hususlar ihlallerle mücadele bakımından zorluk teşkil etmektedir. Gıda güvenliğinin ilişkili olduğu hakların –yaşam hakkı haricinde- sosyal hak niteliğinde olması ve sosyal hakların devletlerin mali kaynakları veya iç hukukta sahip oldukları takdir yetkisi uyarınca değerlendirilmesinin de bu zorluk üzerinde etkili olması söz konusudur. Bu bakımdan gıda güvenliği ihlalleriyle daha ziyade idari önlemler ve tazminat yaptırımlarıyla mücadele etme geleneğinin değişmesi ve ulusal ceza hukuku sistemlerinin gıda güvenliği konusundaki düzenlemelerinin etkili bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

Türk Ceza Hukukunda gıda güvenliği ihlalleriyle mücadele edebilmek amacıyla TCK m. 185’te “*zehirli madde katma*” suçunun, TCK m. 186’da ise “*bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti*” suçunun düzenlenmesi yoluna gidilmiştir. Her iki suç tipinde de suçla korunan hukuki değer kamu sağlığı olduğu için suçun mağduru toplum kabul edilmiştir. Ancak söz konusu suçların işlenmesiyle kişilerin hayatı ve sağlığının tehlikeye sokulması halinde, gıda güvenliğinin ilgili olduğu insan hakları bakımından menfaati zedelenen kişilerin suçtan zarar gören kapsamında değerlendirilmesi ve CMK m. 237’de düzenlenen kamu davasına katılma hakkının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca gıda güvenliği ihlalleriyle mücadelede söz konusu suçların düzenlenmesiyle etkili bir sonuç elde edilebilmesi amacıyla Türk Ceza Hukukunda tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun da tanınması gerekmektedir. Çalışmada örneklendirildiği üzere gıda güvenliği ihlalleri tüzel kişiler tarafından da gerçekleştirilmekte, hatta gerçek kişilerden büyük çapta ihlallere sebep olmaları söz

konusu olabilmektedir. Dolayısıyla tüzel kişilerin sebep olduğu gıda güvenliği ihlallerinden ceza sorumluluğunun olmaması, söz konusu ihlaller suç teşkil etse de cezalandırılmaması sonucunu doğurmaktadır.

Zehirli madde katma suçu; içilecek sulara veya yenilecek veya içilecek veya kullanılacak veya tüketilecek her çeşit besin veya şeylere zehir katarak veya başka suretlerle bunları bozarak kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşüren kimseyi cezalandırmayı amaçlamaktadır. Bozulmuş veya değiştirilmiş gıda veya ilaçların ticareti suçu ise kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde bozulmuş, değiştirilmiş her tür yenilecek veya içilecek şeyleri veya ilaçları satan, tedarik eden, bulunduran kimseyi cezalandırmayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan TCK m. 185 ile suça konu maddelere zehir katılması veya başka suretlerle bozulmasının, TCK m. 186 ile ise bozulmuş veya değiştirilmiş suça konu maddelerin ticaretinin önüne geçmek istenmektedir. Her iki suç da tehlike suçu özelliği göstermekte, suçta kanuni tanımı verilen fiillerin işlenmesiyle ölüm ya da yaralama sonuçlarının meydana gelmesi aranmamaktadır. Ancak söz konusu suçların işlenmesi sonucunda kişilerin ölmesi veya yaralanması söz konusu olursa ayrıca öldürme veya yaralama suçlarından da hüküm kurulması gerekmektedir.

Bir kez daha özellikle vurgulanması gerekmektedir ki gıda güvenliğine insan hakları perspektifiyle bakmak, bir külfet veya yük değil; zaruri bir ihtiyaçtır. Türk hukuku bakımından bu ihtiyaca cevap verilmesi, Türk Ceza Kanununda düzenlenmiş ilgili suçların etkili soruşturulması ve kovuşturulması açısından adımlar atılmasını gerektirmektedir. TCK m. 185 ile TCK m. 186'nın düzenlenmesinde korunan kamu sağlığı hukuki değerinin; yaşam hakkı, sağlık hakkı, gıda hakkı ve çevre hakkı bakımından da koruma sağlayacak şekilde geniş yorumlanması gerekmektedir. Söz

konusu suçların işlenmesiyle ihlal tehlikesine uğrayan hakların temel haklar olduğu bilinci, suçtan zarar gören kavramının değerdendirilmesinde önem taşımaktadır. Son olarak ceza hukukunun gıda güvenliği ihlalleriyle mücadele etmekte işlevselliği açısından tüzel kişilerin ceza sorumluluğunun tanınması, uluslararası hukukta ve ulusal hukuk sistemlerindeki güncel gelişmelere paralellik arz eden bir düzenleme olacaktır.

KAYNAKÇA

Akademik Kaynaklar

Akbulut Peerzada, Rabia İlay, **Uluslararası Hukukta Gıda Hakkı**, İstanbul, Onikilevha Yayıncılık, Kasım 2021.

Altuğ, Yılmaz, “Amme İntizamı ve Tesirleri (Bir Özet)”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 1972, Cilt: 27, Sayı 3, 371-385, s.376.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/36875>

Annas, J., George, **Human Rights and Health: The Universal Declaration of Human Rights at 50, Perspectives on Health and Human Rights**, New York-London, Routledge, 2005, s. 68.

Artuk, M. E., Gökcen, A., Alşahin, M. E., Çakır, K., **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, Adalet Yayınevi, 16. Basım, 2022.

Artuk, M. E., Gökcen, A., Alşahin, M. E., Çakır, K., **Gerekçeli Ceza Kanunları**, Adalet Yayınevi, 24. Basım, 2022.

Aşçıoğlu, Çetin, **Doktorların Hukukî ve Cezaî Sorumluluğu**, Olgaç Matbaası, Ankara, 1982, s. 100.

Atalay, Ayşe Özge, **Türk Ceza Hukukunda Fuhuş Suçu**, Oniki Levha Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013.

Ayala, Ana; Meier, Benjamin, “A human rights approach to the health implications of food and nutrition insecurity”, **Public Health Reviews**, 2017, sayı:38.
<https://publichealthreviews.biomedcentral.com/articles/10.1186/s40985-017-0056-5>

Aydın, Devrim, "Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu Tartışmaları", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, 2017, sayı. 10, ss. 97-110, s.100-103.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/394221>

Aydın Eryılmaz , Gamze; Kılıç, Osman; Başer, Uğur, “Gıda Güvenliği Konusunda Tüketici Davranışlarının Belirlenmesi: Samsun İli Kentsel Alan Örneği”, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi**, 2018, 4 (2) , 237-245.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/599200>

Aydoğdu, Yasin, "Kamu Sağlığı Bağlamında Gıda İşletmelerinin Hukuka Uygun Davranma (Compliance) Yükümlülüğü: Gıda Kodeksleri Üzerine Bir Değerlendirme", **Periodicum Iuris**, 2003, Cilt: 1, Sayı: 1, 49-64, s. 52.

Bakıcı, Sedat, **Gıda Maddelerine İlişkin Suçlar**, Adalet Yayınevi, Ankara, 1999.

Batyhina OM, Derevyanko BV, Khailova TV, “Food Security As A Guarantee Of The Realization Of The Right To Human Health”, **Wiad Lek**, 2021, 74, 3072-3076.

Centel, Nur, “Ceza Hukukunda Tüzel Kişilerin Sorumluluğu -Şirketler Hakkında Yaptırım Uygulanması”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2016, Sayı. 4, s. 3315.

Centel, N., Zafer H., **Ceza Muhakemesi Hukuku El Kitabı**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2021.

Centel, N., Zafer H., Yenerer Çakmut Ö., **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, Beta Yayıncılık, 2020.

Clapham, Andrew, **Human Rights: A Very Short Introduction**, Oxford University Press, Şubat 2016.

Çağlarırnak, N., Hepçimen, Z., A., "Ağır Metal Toprak Kirliliğinin Gıda Zinciri ve İnsan Sağlığına Etkisi", **Akademik Gıda**, Sayı: 8, 2010, 31-35.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademik-gida/issue/55834/764810>

Çelebi, Özgün, “Kişi ve Eşya Ayrımı Bağlamında Hayvanların Hukuki Statüsü”, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, 2018, 76/2, 564-566
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/694267> ,

Çoban, Gizem Sebahat, “Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi kendini gerçekleştirme basamağında gizil yetenekler”, **European Journal of Educational and Social Sciences**, 2021, 6(1), 111-118.

Demirbaş, Timur, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Eylül 2022.

Demircan, Tunç, **Türk Ceza Kanununda Gıda Suçları (Madde 185-186)**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, Eylül 2020.

Doğan, Aysel, “Hayvan hakları sorununa biyosantrik bir yaklaşım”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 2006, 23 (1) , 34-42
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41203/502672>

Dönmezer, S., Erman, S., **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, 2. Cilt, Der Yayınları, 14. Basım, İstanbul 2019.

Durmaz Dayılar, Özge, “*Gıda Güvenliği Kavramı Bilinç Düzeyinin Belirlenmesi*”, Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Veterinerlik Besin Hijyeni ve Teknolojisi Anabilim Dalı.

Edis, T. Refik, “Gıda Maddelerimizin Türk Ceza Kanununa Göre Arz Ettiği Suçlar”, **Adalet Dergisi**, 1971, Ocak, Sayı: 1.

Erem, Faruk, **Ammenin Selameti Aleyhine Cürümler**, İstiklal Matbaası, Ankara, 1960.

Erem, Faruk, **Ceza Hukuku Hususi Hükümler**, Cilt: 2, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara, 1968.

Erem, Faruk, **Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Cilt 3, Seçkin Yayınevi, Ankara, 1985.

Erem, Faruk, **Türk Ceza Kanunu Şerhi Özel Hükümler, C. 2**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 1993.

Erem, Faruk, “Suçun Konusu ve Hümanist Doktrin”, **AÜHFD**, Cilt 25, Sayı 1, 1968, ss. 11-33.

Erem, Faruk “Cezalandırılabilme Objektif Şartı (Şartlı Suçlar)”, **AÜHFD**, 1970, Cilt: 27, Sayı: 3-4.

Erçin, Süheyla Nur, "Alternatif Bir Kalkınma Ekonomisi Ölçütü, Martha Nussbaum'un Yapabilirlikler Yaklaşımı", **Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2021, 8 / 1-2, 23-38. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2277680>

Erman, S., Özek, Ç., **Ceza Hukuku Özel Bölüm, Kamunun Selametine Karşı İşlenen Suçlar, (TCK m. 369-413)**, İstanbul, Dünya Yayıncılık, 1995.

Ersoy, Uğur, “Ceza Hukukunun Gri Alanı: Tehlike Suçları”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, 2020, Yıl: 11, Sayı: 41, 27-64. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1491393>

Ertan, İzzet Mert, “Sosyal Hakların Özü: Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Standartlarında Öz/Çekirdek Yükümlülükler”, **Sosyal Adalet İçin İnsan**

Hakları: Sosyal Haklar, Editörler: Kırılcım Akkoyunlu Ertan, Filiz Kartal, Yeliz Şanlı Atay, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2014, 1. Basım, 86-102.

Gözel-Durmaz, Oya. “Osmanlı’da Gıda Güvenliği: Halk Sağlığı ve Uluslararası Ticaret Kısacında Mahlût Zeytinyağları Meselesi”, **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, 2019, LIV.

Gülse Bal, H. Sibel; Göktolga, Z. Gökalp; Karkacıer, Osman, "Gıda Güvenliği Konusunda Tüketici Bilincinin İncelenmesi (Tokat İli Örneği)", **Tarım Ekonomisi Dergisi**, 2006, 12 (1):9- 18. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/253357>

Günday, Metin, **İdare Hukuku**, İmaj Yayınevi, 11. Baskı, 2017.

Güngör, Devrim, **Ceza Hukukunda Fiil Üzerinde Hata**, Yetkin Yayıncılık, 2007.

Güngör, Devrim, **5237 ve 5271 Sayılı Kanunlar Işığında Şikayet Kurumu**, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2009.

Güngör, Ş., Kınacı, A., **Öğreti ve Uygulama Boyutu ile Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerle İlgili Suçlar**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2001.

Hafizoğulları, Zeki, Özen, Muharrem, **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler, Topluma Karşı Suçlar**, US-A Yayıncılık, 4. Baskı, Ankara, 2022.

Hafizoğulları, Zeki, Özen, Muharrem, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, 14. Baskı, US-A Yayıncılık, Ankara, 2022.

Heinrich, Bernd, **Ceza Hukuku Genel Kısım – II**, Adalet Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 2015.

İnceoğlu, Sibel, “Türk Anayasa Mahkemesi ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik ve Ayrımcılık Yasağı”, **Çalışma ve Toplum**, 2006/4, 45-62.

Kangal, Zeynel T., “Cezalandırılabilirliğin Objektif Koşulları”, **İÜHF**, Cilt: 68, Sayı: 1-2.

Kangal, Zeynel T., **Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003.

Katoğlu, Tuğrul, “Ceza Hukukunda Suçun Mağduru Kavramının Sınırları”, **AÜHF**, Yıl: 2012, Cilt: 61, Sayı: 2, ss. 657-694.

Keskin Kızıroğlu, Serap, “Türk Hukukunda Gıda Suçları ve Kabahatleri”, **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Özel Sayı: Prof. Dr. Duygun Yarsuvat’a Armağan, 2012, Cilt: 9, Sayı: 2, İstanbul, 135 – 156.
https://law.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/hukuk_dergi/IX-2.pdf

Keskin Kızıroğlu, Serap “Kamunun Sağlığına Karşı Suçlar” **Özel Ceza Hukuku Cilt: V**, Oniki Levha Yayınları, 2019.

Kızılyel, Serkan, “Yaşam Hakkı: Aihm Kararları ve İdari Yargı Uygulaması”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2014, 18(2), 253-290.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48103/608288>

Korkusuz, Gülşah, “*İnsan Ticareti Kavramı ve 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda İnsan Ticareti Suçu*”, Yüksek Lisans Tezi, 2014, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı.

Kunter, Nurullah, **Suçun Kanuni Unsurları Nazariyesi**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1949.

Leiter, Brian, “Hukuki Pozitivizmin Radikalliği”, Çeviren: Engin Arıkan, **Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2020, 2 (2), 309-320.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/tauhfd/issue/59283/851477>

León, Kenneth S., Ken, I., “Legitimized fraud and the state-corporate criminology of food - a spectrum-based theory”, Rutgers University, **Crime, Law and Social Change**, 2019, Cilt: 71, 25–46.
[https://scholarship.libraries.rutgers.edu/esploro/outputs/acceptedManuscript/Legitimize d-fraud-and-the-state-corporate-criminology/991031549965004646](https://scholarship.libraries.rutgers.edu/esploro/outputs/acceptedManuscript/Legitimize-d-fraud-and-the-state-corporate-criminology/991031549965004646)

Logan, T., D., Chan, J., C., “Center for Food Safety v. Becerra”, **AFDLI**, ss. 21-26.
<https://www.fдли.org/wp-content/uploads/2022/07/Center-for-Food-Safety-v.-Becerra.pdf>

Lord, N., Huisman, W., Paoli, L., “Food crimes, food harms and the food system – SI introduction”, **Crime, Law and Social Change**, 2022, Sayı: 78, ss. 455–462.
<https://link.springer.com/article/10.1007/s10611-022-10061-y>

Maden, Mehmet. “Gıda Ceza Hukukunun Bazı Temel Kavramları ve Genel Yapısı Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme”, **Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi-Journal of Penal Law and Criminology**, Yıl: 2019, Cilt: 7, Sayı: 1, ss. 67-102.

Malkoç, İsmail, **Açıklamalı TCK, C. 3 (M. 150-241)**, Sözkese Matbaacılık, Ankara, 2013.

Martin, Adan Nieto, Et al. (Eds.), **Food Regulation And Criminal Justice**, (International Colloquium Section II of the AIDP XXth World Congress, Beijing, China, 23rd -26th September 2016), Maklu-Uitgevers NV Publications, 2016.

Masatoğlu, Mehmet, “Dharma Kavramı ve Purushārthalar”, **Dini Araştırmalar**, 2020, 23 (57), ss. 195-208. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1151236>

Mettke, Thomas, “Gıda Hukukunun Gelişimi”, Çeviren: A. Necip Ortan, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1979, Sayı: 36.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/630558>

Nomer, Haluk Nami; Engin, Baki İlkay, **Türk Borçlar Kanunu Şerhi Özel Borç İlişkileri Cilt: 1 Satış Sözleşmesi 1. Fasikül**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2018.

Önder, Ayhan, Ceza Hukuku Dersleri, **Filiz Kitabevi**, 1. Baskı, İstanbul, 1992.

Özbek, V. Ö., Doğan, K., Bacaksız, P., Tepe, İ., **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayıncılık, 13. Baskı, Ankara, 2022.

Özbek, V. Ö., Doğan K., Bacaksız P., **Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2020.

Özbek, Veli Özer. “Zehirli Madde Katma Ve Bozulmuş Veya Değiştirilmiş Gıdaların Ticareti Suçları (Tck M.185 Ve M.186)”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2019, Cilt: 21, Sayı: 2, ss. 95-119. <https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2019/09/VELI-OZER-OZBEK.pdf>

Özen, Muharrem, “Türk Ceza Kanunu Tasarısının Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğuna İlişkin Hükümlerine Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2003, Cilt: 52, ss. 63-88. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/629004>

Özen, Mustafa, "Kamu Sağlığına Karşı İşlenen Suçlar", **Journal of Istanbul University Law Faculty**, Yıl: 2011, Cilt: 66, Sayı: 2, ss. 163-189. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97602>

Özgenç, İzzet, **Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Seçkin Yayıncılık, 2022.

Parlar, A., Hatipoğlu, M., **5237 sayılı Türk Ceza Kanunu Yorumu**, C. 2, Ankara, Yayın Matbaacılık, 2007.

Savaş, V., Mollamahmutoğlu, H., **Türk Ceza Kanunu Yorumu**, C. 3, Seçkin Yayınevi, 1. Baskı, Ankara, 1995.

Sanchez-Villegas, Almuneda, et al. “Fast-food and commercial baked goods consumption and the risk of depression”, **Public Health Nutrition**, 2012, 15(3), ss. 424–432. <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/CF02E46F44CFC28D5F4D151FAD39EC77/S1368980011001856a.pdf/fast-food-and-commercial-baked-goods-consumption-and-the-risk-of-depression.pdf>

Saygılı, Abdurrahman, “Yaşam Hakkı Üzerine Düşünceler”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2019, Cilt: 10, Sayı: 2, ss. 539-547. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/847569>

Semiz, Yasemin, “Çevre Hakkı Kavramı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Çevre Hakkına Yaklaşımı”, Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı.

Sherman, Gordon E., “Ius Gentium ve Uluslararası Hukuk”, Çeviren:Ahmet Karakocalı, **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2018, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 381-387 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/andhd/issue/56754/793355>

Socket, P., Rodgers, F., “Enteric And Foodborne Disease In Children: A Review Of The Influence Of Food And Environment-Related Risk Factors”, **Paediatr Child Health**, 2001, Cilt: 6, Sayı: 4, 203-209. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2804543/pdf/pch06203.pdf>

Sözüer, Adem. **Ceza Hukuku Uygulama Rehberine Giriş ve Pratik Çalışma Notu**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2015.

Şen, Ersan, **Çevre Ceza Hukuku (Ceza Hukuku Açısından Sağlıklı ve Düzenli Çevrede Yaşama Hakkı)**, Kazancı Yayınları, İstanbul, 1994.

Taner, Fahri Gökçen, **Ceza Hukukunda Zamanaşımı**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2008.

Taneri, Gökhan, “Fuhuş Suçu”, **Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2015, Cilt: 2, Sayı: 3, ss. 87 – 125.

Tanrıkulu, M. Sezgin. “İHAM Kararlarında ve Türk Hukukunda Yaşam Hakkı”, **TBB Dergisi**, 2006, Sayı 66, ss. 51-94. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2006-66-255>

Tokay, Murat Mutlu, “*Orta Öğretim Düzeyinde Turizm ve Otelcilik Alanında Aşçılık Eğitimi Alan Öğrencilerin Gıda Güvenliği Hakkında Bilgi ve Uygulamaları: İstanbul Örneği*”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Gastronomi ve Mutfak Sanatları Programı.

Toroslu, Nevzat, **Cürümlerin Tasnifi Bakımından Suçun Hukuki Konusu**, Savaş Yayınevi, Ankara, 2019.

Turgut, Nükhet, **Çevre Hukuku**, Ankara, Savaş Yayınları, 2001.

Türk, S., Hikmet, **Sağlıklı Yaşama Hakkı ve Koronavirüs Salgını**, Yetkin Yayıncılık, 2021.

Ünal, Osman Gazi, **Türk Ceza Hukukunda Tehlike Suçları**, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, 2023.

Worboys M., Toon E. “Phenylbutazone (Bute, PBZ, EPZ): one drug across two species.”, **History and Philosophy of the Life Sciences**, Mart 2018, Cilt: 40/2. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5869886/pdf/40656_2018_Article_191.pdf

Yarsuvat, Duygun, “Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu”, **Sahir Erman’a Armağan**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1999.

Yaşar O., Gökcan H. T., Artuç M., **Yorumlu – Uygulamalı Türk Ceza Kanunu**, Adalet Yayınevi, 2014.

Yıldırım, Şahban, “Thomas Aquinas’tan Orhan Münir Çağıl’a Teolojik Tabii Hukuk”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, 2021, Sayı: 45, ss. 379-398. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/taad/issue/59541/857725>

Zafer, Hamide, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Beta Yayıncılık, 2016.

Zafer, Hamide, “Görevi Kötüye Kullanma Suçu (TCK m.257)”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 2019, Cilt: 25, Sayı: 2, 1557 – 1587.

Zorba, Nükhet Nilüfer Demirel Zorba; Kaplan, Meltem, “Consumer food safety perceptions and practices in a Turkish community”, **Journal of Food Protection**, 2011,

Cilt: 74, Sayı: 11, ss. 1922-1929.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0362028X22128565>

İnternet Kaynakları

18.10.1952 tarihli 8236 Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Gıda Maddelerinin Ve Umumi Sağlığı İlgilendiren Eşya Ve Levazımın Hususi Vasıflarını Gösteren Tüzük.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=315481&MevzuatTur=2&MevzuatTertip=3>

16.11.1997 tarihli 23172 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23172_1.pdf

29.12.2011 tarihli 28157 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/12/20111229M3-5.htm>

12.04.2014 tarihli 28970 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Yönetmelik. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19569&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

02/04/2015 tarihli 29314 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Atık Yönetimi Yönetmeliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150402-2.htm>

19.02.2020 tarihli 31044 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=34289&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

12 Ağustos 1949 tarihli Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmesi.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanunbmmc035/kanunbmmc035/kanunbmmc03506020.pdf

178/2002 sayılı, 28.01.2002 tarihli AB ve Avrupa Parlamentosu Konsey Tüzüğü.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1581341260526&uri=CELEX:32002R0178>

663 sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararname.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/11/20111102M1-3.htm>

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6098.pdf>

765 sayılı mülga Türk Ceza Kanunu.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=765&MevzuatTur=5&MevzuatTertip=3>

1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1593.pdf>

1982 tarihli T.C. Anayasası. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>

5235 sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5235.pdf>

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5271.pdf>

5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5996.pdf>

ABD, Saf Gıda ve İlaçlar Yasası, 1906.

<https://govtrackus.s3.amazonaws.com/legislink/pdf/stat/34/STATUTE-34-Pg768.pdf>

ABD Senatosu, Küresel Gıda Güvenliği Yasası, 2016.

<https://www.congress.gov/bill/114th-congress/house-bill/1567/text>

ABD, Substances Generally Recognized as Safe, 62 Federal Register.

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-1997-04-17/pdf/97-9706.pdf>

ABD, Substances Generally Recognized as Safe, 81 Federal Register.

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2016-08-17/pdf/2016-19164.pdf>

AIHM, Dzemyuk v. Ukrayna. Başvuru no. 42488/02, Karar Tarihi: 04.12.2014.

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-146357%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-146357%22]})

AIHM, “Guide on Article 2 of the European Convention on Human Rights, Right to Life”. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_2_ENG

AIHM, Solyanik v. Rusya. Başvuru no. 47987/15, Karar Tarihi: 10.08.2022

[https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-216949%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-216949%22]})

Afrika Birliği Örgütü, Afrika İnsan ve Halklar Hakları Şartı. Çev: İbrahim Kaboğlu, Oğuz Dönmez. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/213666>

Almanya Federal Hükümet internet sitesi. <https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/nachhaltigkeitspolitik/ernaehrungssicherheit-319080>

Almanya Federal Gıda ve Tarım Bakanlığı internet sitesi. https://www.bmel.de/DE/themen/verbraucherschutz/lebensmittelsicherheit/lebensmittelsicherheit_node.html

Anafilaksi, Acıbadem. <https://www.acibadem.com.tr/ilgi-alani/anafilaksi/>

“Ankara'da sokak köpeklerini zehirlediler, beyaz renkli otomobil araniyor.”, Milliyet, 10.04.2019, <https://www.milliyet.com.tr/galeri/ankarada-sokak-kopeklerini-zehirlediler-beyaz-renkli-otomobil-araniyor-492018/1>

Avrupa Konseyi, Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi.

https://www.etik.gov.tr/media/0v1jehib/kanun_5065.pdf

Benan Molu, “İHAM’ın S.A. Bio d’Ardenne v. Belçika kararının özet çevirisi: Sağlık düzenlemelerine uygun davranmayan şirketin hastalıklı hayvanlarının kesilmesi nedeniyle şirkete tazminat ödenmemesi, mülkiyet hakkını ihlal etmez.” Anayasa Gündemi, 09.12.2019.

<https://anayasagundemi.com/2019/12/09/ihamin-s-a-bio-dardennes-v-belcika-kararinin-ozet-cevirisi-saglik-duzenlemelerine-uygun-davranmayan-sirketin-hastalikli-hayvanlarinin-kesilmesi-nedeniyle-sirkete-tazminat-odenmemesi-m/>

BM, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

BM, Decade of Action on Nutrition 2016-2025, Mid-term Review Foresight Paper. https://www.un.org/nutrition/sites/www.un.org.nutrition/files/general/pdf/nutrition_decade_mtr_background_paper_en.pdf

BM, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum 12. <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=FhOD6sgqgzAhFXD9F%2FeKaEJI2%2FxgoMstRAco6nVCah9choao0tTLouxvx3NgjU6a4mbJDwAaG4y7hdHG7Ck4CVme%2BK4ZIl4rylRkmhv6tQCniHjf8wx72K8cEcULHBWb>

BM, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum 19. <https://socialprotection-humanrights.org/wp-content/uploads/2015/06/CESCR-General-Comment-19.pdf>

BM Genel Kurulu, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.
https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf

BM Genel Kurulu, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi.
<https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovEcSocCulRights.pdf>

BM Genel Kurulu, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW). <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women>

BM, İnsan Çevresi Konferansı Raporu. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/NL7/300/05/PDF/NL730005.pdf?OpenElement>

BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 36.
<https://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsrdB0H115979OVGGB%2BWPAXhNI9e0rX3cJImWwe%2FGBLmVrGmT01On6KBQgqmxPNlJrLLdefuuQjN19BgOr%2FS93rKPWbCbgoJ4dRgDoh%2FXgwn>

BM İnsan Hakları Yüksek Komisyonu, Genel Yorum 14.
<https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/WRGS/Health/GC14.pdf>

BM, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi.

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf>

“Brucellosis”, Mayo Clinic. <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/brucellosis/symptoms-causes/syc-20351738>

Cambridge Dictionary. <https://dictionary.cambridge.org/>

CESCR General Comment No. 12: The Right to Adequate Food (Art. 11) Adopted at the Twentieth Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, on 12 May 1999 (Contained in Document E/C.12/1999/5), Office of the High Commissioner For Human Rights. <https://www.refworld.org/pdfid/4538838c11.pdf>

Çelikel, Kardelen, “EpiPen Hakkında Neler Bilmeliyiz”, Popular Science Türkiye, 18.09.2016. <https://popsci.com.tr/epipen-hakkinda-neler-bilmeliyiz/>

“Edirne’de vahşet: Hayvanları zehirleyerek öldürdüler.”, Sözcü, 29.10.2022. <https://www.sozcu.com.tr/2022/gundem/edirnede-vahset-hayvanlari-zehirleyerek-oldurduler-7448537/>

EFSA, Special Barometer Wave EB91.3. Food Safety in EU, 2019. https://www.efsa.europa.eu/sites/default/files/corporate_publications/files/Eurobarometer2019_Food-safety-in-the-EU_Full-report.pdf

Elver, Hilal, “Report of the Special Rapporteur on the Right to Food: Access to justice and the right to food: the way forward”, BM, 2015, s. 7.

“Factbox: Fake olive oil scandal that caused Spain's worst food poisoning epidemic in 1981”, Reuters, 19.10.2019 <https://www.reuters.com/world/europe/fake-olive-oil-scandal-that-caused-spains-worst-food-poisoning-epidemic-1981-2021-10-19/#:~:text=Some%20were%20found%20guilty%20of,The%20ruling%20caused%20an%20uproar.>

FAO, An Introduction to the Basic Concepts of Food Security, 2008. <https://www.fao.org/3/al936e/al936e00.pdf>

FAO, Assuring Food Safety and Quality: Guidelines for Strengthening National Food Control Systems, 2003. <https://www.fao.org/3/y8705e/y8705e00.htm>

FAO, Report of the World Food Summit, 1996, <http://www.fao.org/docrep/003/w3548e/w3548e00.htm>.

FAO, Right to food making it happen, 2011. <http://www.fao.org/3/i2250e/i2250e.pdf>

FAO, Voluntary Guidelines to Support the Progressive Realization of the Right to Adequate Food in the Context of National Food Security, <https://www.fao.org/3/y7937e/y7937e.pdf>

FAO, World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2022. <https://www.fao.org/3/CC2211EN/online/CC2211EN.html>

FAO, World Summit on Food Security. Draft declaration of the world summit on food security, Rome, 2009.
http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/Summit/Docs/Declaration/WSFS09_Draft_Declaration.pdf

FAO, The State Of Food Insecurity In The World, 2001.
<https://www.fao.org/documents/card/en/c/62e4c9ae-f1e7-508e-8207-ff283a65d9ec>

FDA, Best Practices for Convening a GRAS Panel: Guidance for Industry.
<https://www.fda.gov/media/109006/download>

FDA, “Food Safety for Older Adults and People with Cancer, Diabetes, HIV/AIDS, Organ Transplants and Autoimmune Diseases”. <https://www.fda.gov/food/people-risk-foodborne-illness/food-safety-older-adults-and-people-cancer-diabetes-hiv-aids-organ-transplants-and-autoimmune>

“Field to fork: global food miles generate nearly 20% of all CO2 emissions from food”
European Commission, 25.01.2023. https://environment.ec.europa.eu/news/field-fork-global-food-miles-generate-nearly-20-all-co2-emissions-food-2023-01-25_en#:~:text=The%20researchers%20also%20estimated%20the,of%20the%20world's%20GHG%20emissions.

Fortune Business Insights, “Food Service Market Size, Share & COVID-19 Impact Analysis, By Type, By Service Type, and Regional Forecast, 2022-2029”.

<https://www.fortunebusinessinsights.com/enquiry/get-a-quote/food-service-market-106277>

Framework law on the right to food and food sovereignty, Latin American and Caribbean Parliament, Panama City, 2018, <http://parlatino.org/wp-content/uploads/2017/09/derecho-alimentacion-soberania-ing.pdf>

General Assembly proclaims the Decade of Action on Nutrition, <https://www.who.int/news/item/01-04-2016-general-assembly-proclaims-the-decade-of-action-on-nutrition>

Gıda ve Yem için Hızlı Alarm Sistemi ya da Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF). https://food.ec.europa.eu/index_en

Golay, Christophe, The Right To Food And Access To Justice: Examples At The National, Regional And International Levels, FAO, 2009. <https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/The%20right%20to%20food%20and%20access%20to%20Justice.pdf>

Grimes, Brittney, *“Coca-Cola sued over claims its 'all-natural' Simply Orange Juice has high levels of toxic forever chemicals”*, 08.05.2023. <https://www.dailymail.co.uk/health/article-11659385/Coca-Cola-sued-claims-Simply-Orange-Juice-high-levels-toxic-forever-chemicals.html>

Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmesi, 12 Ağustos 1949.
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc035/kanuntbmmc035/kanuntbmmc03506020.pdf

Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmesi, Ek 1 Nolu Protokol. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/434_1.pdf

Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezi (Centers for Disease Control and Prevention, CDC), “Salmonella”, 25.07.2023. <https://www.cdc.gov/salmonella/index.html>

“Havrita’da işaretlenen sokak köpekleri öldürülüyor’ tartışması: İstanbul Barosu harekete geçiyor.”, Cumhuriyet, 21.08.2022, <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/havritada-isaretlenen-sokak-kopekleri-olduruluyor-tartismasi-istanbul-barosu-harekete-geciyor-1972124>

How Our Food System Affects Climate Change, Foodprint, 10.08.2018.
<https://foodprint.org/issues/how-our-food-system-affects-climate-change/>

ICSMF. <https://www.icmsf.org/about/history/>

İktisadi İşbirliği ve Geliştirme Teşkilatı (Organisation for Economic Cooperation and Development - OECD), Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi.
https://www.etik.gov.tr/media/1elfn4h2/kanun_4518.pdf

İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, 26 Ağustos 1789, Die Gaste, SAYI: 17 / Mayıs-Temmuz 2011. <http://www.diegaste.de/gaste/diegaste-sayi1712.html>

İsviçre Federal Mahkemesi. V. v. Einwohnergemeinde X. und Regierungsrat des Kantons Bern (BGE/ATF 121 I 367). 27.10.1995. <https://www.escribnet.org/caselaw/2006/v-v-einwohnergemeinde-x-und-regierungsrat-kantons-bern-bgeatf-121-i-367-swiss-federal>

Lakhani, N., Uteuova, A., Chang, A. “*Revealed: The true extent of America’s food monopolies and who pays the price*”, 14.07.2021. <https://www.theguardian.com/environment/ng-interactive/2021/jul/14/food-monopoly-meals-profits-data-investigation>

Langenscheidt Wörterbuch. <https://de.langenscheidt.com/>

Latin Amerika Parlamentosu, Gıda, Gıda Güvenliği ve Gıda Egemenliği Hakkına İlişkin Bölgesel Çerçeve Yasası. <http://parlatino.org/wp-content/uploads/2017/09/derecho-alimentacion-soberania-ing.pdf>

Lawrence, Felicity. “*Horsemeat scandal: the essential guide*”, The Guardian, 15.02.2013. <https://www.theguardian.com/uk/2013/feb/15/horsemeat-scandal-the-essential-guide>

McGrath, Matt. “*UK vets have 'repeatedly raised concerns' over bute in food*”, BBC News, 8 Şubat 2013. <https://www.bbc.com/news/science-environment-21383362>

Mevzuat Bilgi Sistemi. <https://mevzuat.gov.tr/>

Miller, Jr., R., V., “Simply Orange Juice Lawsuit”, Lawsuit Information Center, 23.07.2023. [https://www.lawsuit-information-center.com/lawsuit-over-pfas-simply-tropical-juice.html#:~:text=Per%2D%20and%20polyfluoroalkyl%20substances%20\(PFAS,%2C%20oil%2C%20and%20other%20substances](https://www.lawsuit-information-center.com/lawsuit-over-pfas-simply-tropical-juice.html#:~:text=Per%2D%20and%20polyfluoroalkyl%20substances%20(PFAS,%2C%20oil%2C%20and%20other%20substances).

Naumova, Elena N., “Climate Change and Food Safety Risk”, Tufts University, Gerald J. and Dorothy R. Friedman School of Nutrition Science and Policy, 29.06.2022. <https://nutrition.tufts.edu/news/climate-change-and-food-safety-risk#:~:text=What%20does%20climate%20change%20have,weather%20conditions%20stimulate%20bacterial%20growth>.

Oxford Learning Dictionaries. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>

Regulation of the European Parliament and of the Council, (EC) No 178/2002 of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1581341260526&uri=CELEX:32002R0178>

Resmi Gazete, 25 Mart 2020 Tarihli ve 31079 Sayılı.

Resmi Gazete, 30 Nisan 2020 Tarihli ve 31114 Sayılı (Mükerrer).

Sorkullu, Gamze, “Dioksin Nedir?”, Gıdabilgi.com, 24.08.2020.
<https://www.gidabilgi.com/Makale/Detay/dioksin-nedir-17e955>

Sharma, Mahima, “Right to hygienic food – a fundamental right in India”, **IPleaders**, 18.12.2020. https://blog.ipleaders.in/right-hygienic-food-fundamental-right-india/#1_Ms_Nestle_India_Limited_v_The_Food_Safety_and_Standards

Strauss, Tania, “How can we protect food systems against global shocks? Here's what business leaders say.”, World Economic Forum, 24.05.2022.
<https://www.weforum.org/agenda/2022/05/protect-food-systems-against-global-shocks/#:~:text=Food%20systems%20are%20essential%20to,over%2040%25%20of%20all%20jobs.>

Taylor, Kate, “*These 10 companies control everything you buy*”, 28.09.2016.
<https://www.businessinsider.com/10-companies-control-the-food-industry-2016-9#general-mills-3>

T.C. Adalet Bakanlığı Hukuk Sözlüğü. <https://sozluk.adalet.gov.tr/trampa>

T.C. Anayasa Mahkemesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli), 2021.
https://www.anayasa.gov.tr/media/7465/gerekceli_anayasa_2021.pdf

T.C. Avrupa Birliği Başkanlığı, Fasıl 12: Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Politikası. <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=77>

Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/>

Türk Gıda ve İçecek Sanayi Dernekleri Federasyonu, “Çiftlikten Çatala Gıda Güvenliği”, 2011. <https://www.tgdf.org.tr/wp-content/uploads/2016/06/gida-guvenligi-raporu-2011.pdf>

Toronto Metropolitan University, CSFS (Centre for Studies in Food Security), The Five A's of Food Security. <https://www.torontomu.ca/foodsecurity/>

United States District Court. Gıda Güvenliği Merkezi (Center for Food Safety – CFS) v. Becerra. http://www.centerforfoodsafety.org/files/1-complaint-2017-5-22_69110.pdf

United States District Court. Joseph Lurenz v. The Coca-Cola Company , The Simply Orange Juice Company. <https://www.cmbg3.com/library/Coca-Cola-Fraud-Lawsuit.pdf>
Vidar, Margret. Kim, Yoon Jee. Cruz, Luisa. Legal Developments In The Progressive Realization Of The Right To Adequate Food Thematic Study 3. Development Law Branch. FAO Legal Office. 2014. <http://www.fao.org/3/i3892e/i3892e.pdf>

WHO Anayasası1. https://apps.who.int/gb/bd/pdf_files/BD_49th-en.pdf#page=6

WHO, “Food Safety”, 19.05.2022. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/food-safety>

WHO, General Assembly proclaims the Decade of Action on Nutrition, 01.05.2016. <https://www.who.int/news/item/01-04-2016-general-assembly-proclaims-the-decade-of-action-on-nutrition>

WHO, “Guidelines on food fortification with micronutrients”, Ed: Allen L, de Benoist B, Dary O, Hurrell R, 2006. <https://www.who.int/publications/i/item/9241594012>

WHO, Who Estimates Of The Global Burden Of Foodborne Diseases, 2015. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/199350/9789241565165_eng.pdf;jsessionid=23F4414EAC5F378FFCAD8A7DB7E584CB?sequence=1

Woffinden, Bob. “Cover-up”, The Guardian, 25.01.2001 <https://www.theguardian.com/education/2001/aug/25/research.highereducation>

Yıldırım, Nuran. “Osmanlı Devleti’nde Gıda Kontrolüne Bakış”, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu. <https://www.sdplatform.com/Dergi/571/Osmanli-Devletinde-gida-kontrolune-bakis.aspx>

Mahkeme Kararları

Anayasa Mahkemesi, 04.02.1989 tarihli, 20776 Sayılı Resmi Gazete, 1988/15 Esas, K. 1989/9 Karar.

Anayasa Mahkemesi, 07.11.2008 tarihli 27047 sayılı Resmi Gazete, 2005/10 Esas, 2008/63 Karar sayılı kararı.

Anayasa Mahkemesi, 23.09.2022 tarihli, 31962 Sayılı Resmi Gazete, 2021/121 Esas, 2022/88 Karar.

Danıştay 8. Dairesi, 11.10.1990 tarihli, 1990/1375 Esas, 1990/1090 Karar sayılı kararı.

Danıştay 8. Dairesi, 03/03/1993 tarihli Esas: 1991/3839, Karar: 1993/1137 sayılı kararı.

Danıştay 13. Dairesi, 22.05.2015 tarihli 2011/2352 Esas, 2015/1943 Karar sayılı kararı.

Khosa & Ors v. Sosyal Kalkınma Bakanı, Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, 2004. <http://www.saflii.org/za/cases/ZACC/2004/11.html>

Sawhoyamaxa Topluluğu v. Paraguay, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, 29.03.2006. https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_146_ing.pdf

Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 21.12.1964 tarihli 2567/2564 sayılı kararı.

Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 10.11.1970 tarihli 2384/3043.

Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 21.12.1964 tarihli 2567/2564.

Yargıtay 1. Ceza Dairesi, 06.06.2018 tarihli 2018/1848 Esas, 2018/2800 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 2. Ceza Dairesi, 01.05.1997 tarihli, 4997/5916 sayılı kararı.

Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 02.01.1970 tarihli, 1970/1527 sayılı kararı.

Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 08.02.2011 tarihli, 102/1209.

Yargıtay 5. Ceza Dairesi, 09.05.2016 Tarihli 2016/4498 Esas, 2016/4770 Karar.

Yargıtay 8.Ceza Dairesi, 23.12.1992 tarihli 12652/15339.

Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 28.05.2015 tarihli 7803/5489.

Yargıtay 9. Ceza Dairesi, 28.05.2015 tarihli 2015/7803 Esas, 2015/5489 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 22.04.2014 tarihli 2013/18698 Esas, 2014/9759 Karar.

Yargıtay 16. Ceza Dairesi,23.06.2017 tarihli, 2017/1749 Esas, 2017/4575 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 20. Ceza Dairesi, 25.12.2017 tarihli, 2017/6131 Esas, 2017/7244 Karar.

Yargıtay 20. Ceza Dairesi, 09.10.2017 tarihli, 2016/2692 Esas, 2017/4974 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 20. Ceza Dairesi, 03.10.2017 tarihli 2015/14295 Esas, 2017/4868 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 20. Ceza Dairesi, 11.01.2016 tarihli, 2015/14122 Esas, 2016/5 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 20. Ceza Dairesi, 15.06.2016 tarihli, 2015/14364 Esas, 2016/3831 Karar sayılı kararı.

Yargıtay 20. Ceza Dairesi, 03.10.2017 tarihli 2015/14295 Esas, 2017/4868 Karar sayılı kararı.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 29.06.1992 tarihli 1992/176-201, 11.04.2000 tarihli 2000/64-69 sayılı kararları.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 27.03.2018 tarihli, 2017/1-225 Esas, 2018/129 Karar sayılı kararı.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 27.03.2018 tarihli 2016/1096 Esas, 2018/123 Karar sayılı kararı.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 03.07.2018 tarihli, 2015/1191 Esas, 2018/328 Karar sayılı kararı.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 19.02.2013 tarihli 2012/6-1490 Esas, 2013/59 Karar sayılı kararı.

ÖZ

Canlı yaşamının sürdürülebilirliği için gıda, tartışmasız bir gerekliliktir. Ancak gıdanın işlevini yerine getirmesi birtakım şartlara bağlıdır. Bu şartların en başında gıdanın güvenliği gelmektedir. Güvenli olmayan gıda beslenmeye hizmet etmenin aksine insan sağlığını bozulmasına yol açmakta; yaşamsal, ekonomik, sosyal birçok soruna davetiye çıkarmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda da gıda sektöründe çokça rastlanan gıda güvenliği ihlalleri, her ne kadar bu konuda insanların, üreticilerin, tedarikçilerin ve devletin somut adımlar atmasını sağlamışsa da gıdanın güvenliğinin hala bir insan hakları meselesi olarak ele alınması genel eğilim değildir. Çalışma da gıda güvenliğinin neden ve hangi insan hakları gözlüğüyle görmek gerektiğini açıklamak amacındadır.

Çalışma, ilk bölümünde gıda, gıda hakkı, kamu sağlığı gibi kavramlara değinmek suretiyle gıda güvenliğinin ne anlama geldiğini, tarihsel arka planı ve hukuki zeminiyle ele almaktadır. Gıda güvenliği, beslenmenin kendisi kadar geçmişe dayanan bir ihtiyaç olarak birçok insan hakkıyla kesişir bir ilişki içerisinde. Gıda güvenliği söz konusu olduğunda hakim tavrın tüketici haklarının korunması ya da gıda sektöründeki rekabet ortamının düzenlenmesi arasında sıkışması, alandaki ihlallerin sebep olabileceği sonuçlar düşünüldüğünde önleme, tespit, müdahale ve mücadele bakımlarından rehabet yaratmaktadır. Dolayısıyla gıda güvenliğinin genelde kamu sağlığı ve insan onuruna yaraşır bir gelecek, özelde ise bireylerin insan haklarının sağlanması bakımından bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi zaruriyet haline gelmiştir. Zira sektörel uygulamaların kayıtsızlığı ile hukuki düzenleme ve yaptırımların etkinsizliği, mikrodan makroya ciddi tehlikeler barındırmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde de 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun literatürde “gıda suçları” şeklinde tabir edilen 185 ve 186. maddelerinde düzenlenmiş “Zehirli

Madde Katma” suçu ile “Bozulmuş veya Değiştirilmiş Gıda veya İlaçların Ticareti” suçu incelenmektedir. Bu suç tiplerinin, Türk Ceza Hukuku bakımından gıda güvenliği ihlalleriyle mücadele etmekte en önemli ve etkin kullanılması gereken savunma mekanizmaları olduğu kanısından ve ceza hukukunun sadece toplum düzenini sağlamayı değil, toplumu ileri götürmeyi amaçlayan bir hukuk dalı olmasından hareket edilmektedir. Bu sebeple çalışmanın ilk bölümünde inşa edilen “bir insan hakları gerekliliği olarak gıda güvenliği” bilincinin, bu maddelerin incelenmesi ve uygulanmasında temel motivasyon edinilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gıda güvenliği, insan hakları, ceza hukuku, kamu sağlığı.

ABSTRACT

Food is an indisputable necessity for the sustainability of life. However, the function of food depends on certain conditions. The first of these conditions is food safety. Unsafe food does not just serve malnutrition but also it leads to deterioration of human health and invites many vital, economic and social problems. Although the food safety violations, that have ravaged the food industry in the past years have enabled people, producers, suppliers and the state to take concrete steps in this regard, it is not a general trend to consider food safety as a human rights issue at this point. The study aims to explain why it is necessary to see food safety through the lens of human rights and what human rights it relates to.

In the first part of the study, it deals with the meaning of food safety, with its historical background and legal ground, by referring to concepts such as food, right to food and public health. Food safety, as a need as old as nutrition itself, intersects with many human rights. When it comes to food safety, the fact that the dominant attitude is caught between protecting consumer rights or regulating the competitive environment in the food sector creates complacency in terms of prevention, detection, intervention and struggle when the consequences of violations in the field are considered. Therefore, it has become a necessity to evaluate food safety from a holistic perspective in terms of a future befitting public health and human dignity in general, and the human rights of individuals in particular. Because the indifference of sectoral practices and the ineffectiveness of legal regulations and sanctions pose serious dangers from micro to macro.

In the second part of the study, the crime of "Adding Toxic Substance" and the crime of "Trade of Corrupted or Modified Food or Medicines" regulated in Articles 185 and 186 of the Turkish Penal Code No. 5237, which are referred to as "food crimes" in

the literature, are reviewed. It is considered that these types of crimes are the most important and effective defense mechanisms in combating food safety violations in terms of Turkish Criminal Law, and that criminal law is a branch of law that aims not only to ensure social order, but also to take the society forward. For this reason, the awareness of "food safety as a human rights requirement" built in the first part of the study is aimed to be the main motivation for the examination and implementation of these articles.

Keywords: Food safety, human rights, criminal law, public health.

